

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

Azerbaycan'da Kadınların Siyasete Katılımı ve Seçme Seçilme Hakkı

Günay KHANLAROVA

Danışman

Doç. Dr. Dilek Dulay YANGIN

MANİSA-2024

ÖZET

Bu tez, Azerbaycan'da kadınların siyasetteki temsili ve uluslararası platformlardaki yerini incelemeyi amaçlamaktadır. Azerbaycan, tarihsel süreç boyunca kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir yolculuk geçirmiştir. 20. yüzyılın başlarından itibaren kadınların toplumsal ve siyasal yaşama katılımı için önemli adımlar atılmış olsa da, kadınların siyasetteki temsili hala birçok engelle karşı karşıyadır. Azerbaycan'da kadınların siyasetteki temsili, kültürel, sosyo-ekonomik ve politik yapılarla şekillenmiş ve bu engellerin aşılması için toplumsal ve yasal değişiklikler yapılması gerekmektedir.

Bu tezde, kadınların siyasetteki yerini etkileyen başlıca engellerin kültürel normlar, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve politik yapılar olduğu vurgulanmıştır. Kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesi, sadece kadın haklarının güçlendirilmesi değil, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından da kritik bir adımdır. Azerbaycanlı kadın liderler, özellikle Mehriban Aliyeva, Leyla Aliyeva ve Elmira Suleymanova gibi figürler, ulusal ve küresel ölçekte kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kültürel diplomasi gibi konularda önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Tezde, Azerbaycan'daki kadınların siyasetteki temsiliyle ilgili karşılaşılan engellerin aşılması için çeşitli öneriler de sunulmuştur. Bu öneriler arasında kadınların eğitimde daha fazla temsil edilmesi, toplumsal farkındalığın artırılması, pozitif ayrımcılık içeren politikaların uygulanması, seçim sistemlerinde reform yapılması ve uluslararası işbirliklerinin güçlendirilmesi yer almaktadır. Sonuç olarak, Azerbaycan'daki kadınların daha güçlü bir şekilde siyasette yer alabilmesi için kapsamlı reformlara ve stratejik adımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Azerbaycanlı Kadın Liderler, Eğitim, Kültürel Diplomasi, Kadın Hakları, Kadınların Siyasette Temsili

ABSTRACT

This thesis aims to examine the representation of women in politics and their presence on international platforms in Azerbaijan. Throughout its history, Azerbaijan has undergone a significant journey in terms of women's rights and gender equality. While significant steps have been taken since the early 20th century for women's participation in social and political life, women's representation in politics still faces numerous challenges. The representation of women in Azerbaijani politics has been shaped by cultural, socio-economic, and political structures, and overcoming these obstacles requires societal and legal changes.

This thesis highlights the main barriers influencing women's position in politics, including cultural norms, socio-economic inequalities, and political structures. Increasing women's representation in politics is not only crucial for strengthening women's rights but also for achieving gender equality. Azerbaijani women leaders, especially figures such as Mehriban Aliyeva, Leyla Aliyeva, and Elmira Suleymanova, have made significant contributions to issues such as women's rights, gender equality, and cultural diplomacy on both national and global scales.

The thesis also offers various recommendations for overcoming the barriers to women's representation in Azerbaijani politics. These recommendations include increasing women's representation in education, raising social awareness, implementing policies with positive discrimination, reforming the electoral system, and strengthening international collaborations. In conclusion, comprehensive reforms and strategic actions are needed for Azerbaijani women to have a more substantial presence in politics.

Key Words: Azerbaijan, Azerbaijani Women Leaders, Education, Cultural Diplomacy, Women's Rights, Representation of Women in Politics

İÇİNDEKİLER

ÖZET	2
ABSTRACT	3
İÇİNDEKİLER	4
GİRİŞ	8
YÖNTEM	9
AMAÇ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	11
KADIN HAKLARININ TARİHSEL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	11
1.1. Dünya’da Kadın Hakları	11
1.1.1.Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi	11
1.1.2.Kadın Hakları ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Hukuki Düzenlemeler	12
1.2. Demokrasi ve Kadın Hakları	14
1.2.1.Demokrasi Kavramı	14
1.2.2.Demokrasinin Temel İlkeleri ve Unsurları	15
1.2.1.1. Halk Egemenliği	15
1.2.1.2. Hukukun Üstünlüğü	16
1.2.1.3. Temel Hak ve Özgürlükler	16
1.2.1.4. Çoğulculuk	16
1.2.1.5. Katılımcılık	16
1.2.1.6. Seçimler ve Temsil	16
1.2.3.DEMOKRASİ KURAMLARI	17
1.2.3.1.Liberal Demokrasi Kuramı	17
1.2.3.2.Sosyal Demokrasi Kuramı	20
1.2.3.3.Katılımcı Demokrasi Kuramı	21

1.2.3.4.Eleştirel Demokrasi Kuramı	23
1.2.3.5.Müzakereci Demokrasi Kuramı	25
1.3.Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset	27
1.3.1.Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadınların Siyasal Katılımı	28
1.3.1.1. Tarihsel Arka Plan: Kadın Hakları ve Siyasal Temsil	30
1.3.1.3. Kadınların Siyasete Katılımını Artırmak İçin Çözüm Önerileri	33
1.3.2.Feminizm Hareketinin Gelişimi	35
1.3.2.1.Birinci Dalga Feminizm Hareketi	38
1.3.2.2.İkinci Dalga Feminizm Hareketi	40
1.3.2.3.Üçüncü Dalga Feminizm Hareketi	42
İKİNCİ BÖLÜM	46
AZERBAYCAN’DA KADIN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE SİYASAL KATILIM	46
2.1. Azerbaycan’da Kadın Hak ve Özgürlükleri	46
2.1.1.Geleneksel Azerbaycan Toplumunda Kadının Yeri	50
2.1.1.1.Aile İçi Roller ve Toplumsal Statü	51
2.1.1.2.Eğitim ve İş Hayatına Katılım	51
2.1.1.3.Sosyal ve Kültürel Hayatta Kadın	51
2.1.1.4.Modernleşme ve Kadının Değişen Rolü	51
2.1.1.5.Günümüzde Kadınların Toplumsal Konumu	52
2.2. Azerbaycan’da Kadın Haklarının Gelişimi	52
2.2.1.1918 Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi	53
2.2.1.1.Kadın Haklarının Anayasal Güvencesi	53
2.2.1.2.Kadınların Çalışma Koşullarının İyileştirilmesine Yönelik Düzenlemeler	53
2.2.1.3.Cumhuriyetin Potansiyeli ve Kalıcı Etkileri	54
2.2.2.Sovyetler Birliği Dönemi	54

2.2.3.Bağımsızlık Sonrası Kadın Hakları	55
2.3. Azerbaycan’da Kadınların Siyasal Katılımı	56
2.3.1.Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı	56
2.3.2.Parlamento ve Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili	57
2.3.3.Yönetimde Kadınların Görünürlüğü	58
2.4. Resmi Verilerde Kadın	63
2.4.1.Kadınların Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Katılımına Dair İstatistikler	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	70
AZERBAYCAN’DA KADIN HAKLARI VE SİYASETTEKİ DURUM	70
3.1. Azerbaycan’da Siyasal Hayat	70
3.1.1.Siyasal Yapının Tarihsel Süreci	70
3.1.2.Kadınların Siyasal Katılımına Yönelik Hukuki Düzenlemeler	81
3.2. Azerbaycanda Siyasal Partiler	81
3.3. Azerbaycan Siyasetinde Kadın	83
3.3.1.Kadınların Siyasi Temsiline Yönelik Güncel Eğilimler	84
3.4. Uluslararası Siyasette Kadının Yeri	86
3.4.1.Uluslararası Örgütlerde Kadın Temsili	93
3.4.1.1.Birleşmiş Milletler (BM) Kadınları Destekleme Çalışmaları	94
3.4.1.2.Avrupa Konseyi ve Kadın Hakları	94
3.4.1.3.Uluslararası Kadın Kuruluşları ve Küresel Kadın Hareketi	94
3.4.1.4.Azerbaycan ve Uluslararası Kadın Örgütleriyle İşbirliği	95
3.4.2.Küresel Siyasette Kadın Liderler	95
3.4.2.1.Mehriban Aliyeva: Azerbaycan’ın Uluslararası Kadın Lideri	95
3.4.2.2.Leyla Aliyeva: Kültürel Diplomasi ve Kadın Hakları Savunuculuğu	95

3.4.2.3.Elmira Suleymanova: Azerbaycan’ın Kadın Hakları Savunucusu	96
3.4.2.4.Azerbaycanlı Kadınlar ve Küresel Kadın Hareketi	96
SONUÇ VE ÖNERİLER	97
KAYNAKÇA	100

GİRİŞ

Azerbaycan, tarihsel olarak kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir evrim geçirmiştir. Ülkenin modernleşme süreci, özellikle 20. yüzyılın başlarında, kadınların toplumsal ve siyasal hayata daha aktif katılım gösterdiği bir döneme zemin hazırlamıştır. Ancak, kadınların siyasetteki temsili ve toplumsal eşitlik hakları hâlâ bir dizi zorlukla karşı karşıyadır. Azerbaycan'da kadınların siyasal katılımı, toplumun sosyo-kültürel yapıları ve geleneksel normlarıyla şekillenmiş, bu da kadınların devlet yönetiminde daha fazla yer alabilmesi için yasaların ve toplumsal yapının değiştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu tez, Azerbaycan'da kadınların siyasetteki yerini ele alarak, kadın haklarının ulusal ve uluslararası düzeyde nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Kadınların siyasal alanda aktif olması, sadece bireysel hakların güçlendirilmesi anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği için de önemli bir adım teşkil eder. Azerbaycan'da kadınların siyasetteki temsili, yerel ve küresel kadın hakları mücadelesiyle paralel bir şekilde gelişmiştir. Bu gelişim, Azerbaycanlı kadın liderlerin uluslararası platformlarda kadın hakları ve toplumsal eşitlik için gösterdiği çabalarla daha da güçlenmiştir.

Azerbaycanlı kadınların uluslararası alandaki temsili, sadece kadın hakları mücadelesi için değil, aynı zamanda kültürel diplomasi ve toplumsal eşitlik gibi daha geniş kapsamlı alanlarda da etkili olmuştur. Mehriban Aliyeva, Leyla Aliyeva ve Elmira Suleymanova gibi figürler, ulusal ve küresel siyasette aktif roller üstlenerek Azerbaycan'ın kadınlarının daha fazla temsili için önemli adımlar atmışlardır. Bu liderler, yalnızca Azerbaycan'da kadın hakları konusunda reformları teşvik etmekle kalmamış, aynı zamanda uluslararası düzeyde de kadınların karşılaştığı zorluklara dikkat çekmişlerdir.

Bu tezde, Azerbaycan'da kadınların siyasete katılımını engelleyen sosyo-ekonomik, kültürel ve politik engeller detaylı olarak incelenmiş ve bu engellerin aşılması için önerilen politikalar tartışılacaktır. Azerbaycanlı kadınların uluslararası örgütlerdeki temsili ve küresel siyasetteki liderlik rolleri de önemli bir odak noktasıdır. Bu çalışmalar, kadınların siyasal arenada daha etkin bir şekilde yer alabilmesi için gereken adımların atılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu çalışma Azerbaycan'daki kadın hareketinin tarihsel gelişimini anlamak ve bu hareketin ulusal ve uluslararası düzeydeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Azerbaycan'da kadınların siyasetteki temsilinin güçlendirilmesi için gerekli politikaların ve stratejilerin belirlenmesine katkı sağlamak, bu çalışmanın başlıca amacıdır. Aynı zamanda, Azerbaycan'daki kadın hakları mücadelesinin uluslararası boyutunun derinlemesine incelenmesi, kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal eşitlik haklarına nasıl ulaşabileceği konusunda önemli bilgiler sunmayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel analiz, betimsel analiz ve doküman incelemesi tekniklerini temel almaktadır. Çalışmada, Azerbaycan'da kadın hakları ve siyasal katılım süreçlerini tarihsel olarak incelemek amacıyla, ilgili yasal düzenlemeler, siyasal belgeler, akademik makaleler, uluslararası raporlar ve hükümet politikalarına dair belgeler detaylı şekilde analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında, Azerbaycan'da kadın haklarının tarihsel gelişimi, siyasal yapının değişimi ve kadınların bu yapıya entegrasyonu ele alınarak, dönemsel değişimlerin kadınların siyasal temsiline etkileri irdelenmiştir. Betimsel analiz yöntemi kullanılarak, Azerbaycan'daki siyasal yapı içinde kadınların yeri ve temsil oranları analiz edilmiş, kadın haklarının gelişimine yönelik yasal düzenlemeler ve politikalar incelenmiştir. Doküman incelemesi tekniği kapsamında ise ulusal ve uluslararası kuruluşların yayımladığı raporlar, yasa metinleri ve resmi belgeler değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte, karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak Azerbaycan'daki kadın haklarının diğer ülkelerdeki kadın haklarıyla benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Çalışma, tarihsel süreç içerisinde Azerbaycan'daki kadın haklarının dönüşümünü anlamak ve kadınların siyasal yaşamdaki rollerini analiz etmek için geniş bir literatür taraması içermektedir.

AMAÇ

Bu çalışma, Azerbaycan'da kadın haklarının gelişimi ve kadınların siyasal yaşama katılım süreçlerini tarihsel, toplumsal ve hukuki bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır. Azerbaycan'da kadın haklarının geçmişten günümüze nasıl bir

dönüşüm geçirdiği, bu süreçte siyasal ve toplumsal yapının nasıl şekillendiği ve kadınların siyasal karar alma mekanizmalarındaki yeri bu çalışmanın temel araştırma konularıdır. Özellikle kadınların siyasal temsil oranları, eğitim ve iş gücüne katılımlarının siyasal süreçlere etkisi, uluslararası kadın hakları hareketleri ile Azerbaycan'daki kadın hakları arasındaki etkileşim ve devlet politikalarının cinsiyet eşitliği üzerindeki rolü çalışmanın ana hedefleri arasındadır. Bu bağlamda, Azerbaycan'da kadınların siyaset, hukuk ve toplumsal cinsiyet perspektifinden nasıl bir konumda olduğu değerlendirilecek, tarihsel süreç içinde kadınların toplumsal rollerindeki değişimler analiz edilecektir. Çalışma aynı zamanda, Azerbaycan'da kadınların siyasal haklarını ve temsiliyetlerini güçlendirmeye yönelik mevcut politikaları inceleyerek, ulusal ve uluslararası düzeyde kadınların siyasal süreçlerde daha etkin olmaları için öneriler sunmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN HAKLARININ TARİHSEL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Dünya’da Kadın Hakları

Kadın haklarının tarihsel gelişimi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları mücadelesiyle iç içe geçmiş, yüzyıllar süren bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. Bu dönüşüm, kadınların hem kamusal hem de özel alandaki rollerinin yeniden tanımlanmasını ve haklarının genişletilmesini beraberinde getirmiştir (Erbay, 2019).

1.1.1.Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi

Kadın haklarının tarihsel gelişimi, özellikle 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında kadınların toplumsal ve siyasal alanda eşit haklara sahip olma mücadelesiyle ivme kazanmıştır. Bu dönemde, kadınların siyasal haklarının savunulması ulusal sınırların ötesine taşarak geniş kapsamlı bir uluslararası harekete dönüşmüştür; kadın hareketlerinin temelleri, iletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik yeniliklerin sağladığı kolaylıklarla güçlenmiştir. Özellikle telgrafın icadı ve ulaşım imkanlarının gelişmesi, kadın aktivistlerin birbirleriyle daha hızlı iletişim kurmasına, bilgi paylaşmasına ve örgütlenmesine büyük katkı sağlamıştır ((Küçükkirsoy, 2016).

Kadınların oy hakkı mücadelesi, toplumsal cinsiyet dinamiklerinin dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır. Sosyalist hareketler, 20. yüzyılın başlarında kadınların siyasal haklarını güçlü bir biçimde desteklemiş; özellikle işçi sınıfı kadınlarının toplumsal ve ekonomik koşullarını iyileştirmeye yönelik örgütlenmelerle dikkat çekmiştir. Alman sosyalistlerinin, kadınların sadece siyasal haklarını değil aynı zamanda aile içindeki konumlarını, ekonomik özgürlüklerini ve cinsel haklarını vurgulayan geniş talepleri, kadın hareketlerinin kapsayıcı bir perspektife sahip olduğunu göstermektedir (Erbay, 2019).

İngiltere’de kadın hareketleri, radikal ve çatışmacı yöntemleriyle öne çıkarken; Arjantin ve ABD gibi ülkelerde kadın grupları, İngiliz modelini benimseyerek ulusal ve uluslararası toplantılar düzenlemiştir. Latin Amerika’da ise kadın hareketleri, bölgesel koalisyonlar kurarak etkili olmuş ve uluslararası dayanışmayı artırmıştır. 1910’da Buenos Aires’te gerçekleştirilen Güney Amerika Uluslararası Kadın Kongresi ve 1928’de kurulan Amerikanlar Arası Kadınlar Komisyonu, Latin Amerika’daki kadınların ihtiyaçlarını küresel gündeme taşıyan önemli organizasyonlar olarak tarihe geçmiştir.

Kadınların oy hakkı mücadelesi, farklı ülkelerde çeşitli başarı hikayeleri doğurmuştur. Yeni Zelanda, 1893 yılında kadınlara oy hakkı tanıyarak bu alanda öncü bir rol üstlenirken; Finlandiya, Norveç ve İzlanda gibi ülkeler Avrupa'da kadın haklarının tanınmasında önemli birer örnek teşkil etmiştir. Buna karşın, Batı Avrupa'da kadınların oy kullanma hakkı kazanması çoğunlukla Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, kadınların savaş sürecindeki emeklerinin tanınması sayesinde gerçekleşmiştir. Fransa gibi ülkeler bu hakkı daha geç tanırken; İsviçre'de kadınların oy kullanma hakkına kavuşması 1971 yılına kadar sürmüştür (Akgemci, 2023).

Sömürgecilikten etkilenen toplumlar ve bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde de kadınların siyasi hakları önemli bir mücadele alanı oluşturmıştır. Hindistan'da Sarojini Naidu gibi kadın aktivistler, anayasa reformları yoluyla kadınların siyasi temsilini savunmuş ve bu alanda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Afrika kıtasında ise kadınların siyasi hakları, bağımsızlık sonrası anayasal düzenlemelerle tanınmış; ancak Güney Afrika'da siyahi kadınlar, sistematik ayrımcılık nedeniyle ancak 1994 yılında oy kullanma hakkına kavuşabilmiştir. Bu süreç, kadın haklarının tarihsel gelişiminin yalnızca siyasi boyutta değil, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında da derin bir dönüşüm yarattığını göstermektedir. Kadınların mücadeleleri, ulusal hareketlerden başlayarak küresel bir dayanışmaya evrilmiş; bu evrim, kadın haklarının günümüz insan hakları mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kanıtlamıştır (Eminoğlu & Köse, 2024).

1.1.2.Kadın Hakları ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Hukuki Düzenlemeler

Kadın haklarının hukuki zeminde tanınması, uluslararası sözleşmeler ve yasal düzenlemeler aracılığıyla güvence altına alınmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bu hukuki çerçeve, kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik haklarının korunmasını hedefleyerek, kadınların küresel düzeydeki mücadelelerini destekleyen bir dayanak oluşturmıştır (Freeman, 2014).

20.yüzyılın başlarında kadınların siyasi haklarının tanınması, uluslararası platformlarda güçlü bir şekilde gündeme getirilmiş ve bu doğrultuda kritik sözleşmeler hayata geçirilmiştir. İlk olarak, 1933 yılında kabul edilen Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme, kadınların seçme ve seçilme hakkını tanıyan ilk uluslararası belge olarak tarihe geçmiştir. Bu sözleşme, kadınların siyasi temsilini artırmayı ve kamu yönetimine katılımını sağlamayı amaçlamıştır (Rupp, 1997). Takip eden yıllarda, 1979 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü

Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), kadın haklarını koruma ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama noktasında kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. CEDAW, taraf devletlere kadınların eğitim, istihdam, siyasal temsil ve aile yaşamı gibi pek çok alanda eşit fırsatlara sahip olması için somut yükümlülükler getirmiştir (United Nations, 1979).

Kadın haklarının insan hakları mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgusu, 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile pekiştirilmiştir. Bu beyannamede kadın ve erkek eşitliği açık bir şekilde ifade edilmiş; kadınların eğitim, çalışma hayatı ve siyasal temsili gibi hakları güvence altına alınmıştır (UN General Assembly, 1948). Bu süreci destekleyen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamaya yönelik hükümler içermektedir (International Covenant on Civil and Political Rights, 1966).

Kadınların haklarının korunması ve geliştirilmesinde uluslararası örgütler de önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü (UN Women), toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların siyasal temsiliyetinin artırılması için küresel çapta çeşitli programlar, politikalar ve projeler geliştirmiştir (UN Women, 2020). Buna ek olarak, bölgesel sözleşmeler de kadın haklarının korunmasını desteklemiştir. Örneğin, Avrupa Konseyi'nin İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bağlamında önemli bir hukuki araç olarak öne çıkmaktadır (Council of Europe, 2011).

Bunun yanı sıra, kadınların haklarını güvence altına almak için yapılan düzenlemeler yalnızca yasal bir çerçeve oluşturmakla kalmamış; aynı zamanda kadın hareketlerinin küresel dayanışmasını ve örgütlenmesini güçlendirmiştir. Sömürgecilik sonrası bağımsızlık kazanan ülkelerde, anayasal reformlarla kadınların siyasal haklarının tanınması, kadınların kamusal hayatta aktif rol almasını desteklemiştir. Hindistan'da Sarojini Naidu'nun yürüttüğü mücadele gibi örnekler, kadınların siyasi temsiliyetinin artırılmasında anayasal düzenlemelerin nasıl etkili bir araç olduğunu ortaya koymaktadır (Forbes, 1996).

Uluslararası sözleşmeler ve hukuki düzenlemeler, kadınların siyasal, ekonomik ve sosyal haklarının genişletilmesini sağlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen güçlü bir zemin oluşturmuştur. Kadınların oy hakkı mücadelesinden toplumsal yaşamın her alanında eşit haklara sahip olmasına kadar uzanan bu süreç, kadın hareketlerinin küresel düzeyde görünürlüğünü artırmış ve insan hakları mücadelesinin temel taşlarından biri haline gelmiştir (Moghadam, 2005).

1.2. Demokrasi ve Kadın Hakları

1.2.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasi, halkın kendi kendini yönetme biçimi olarak tanımlanmakta olup kökenini Yunanca "demos" (halk) ve "kratos" (iktidar/egemenlik)* kelimelerinden almaktadır (Held, 2006; Çimen & Bakan, 2019). Genel anlamıyla demokrasi, bireylerin siyasi karar alma süreçlerine doğrudan ya da dolaylı olarak katılımını temel alan bir yönetim modelidir. Modern demokrasiler, bireysel özgürlüklerin korunması, eşitliğin sağlanması ve hukukun üstünlüğü ilkeleri etrafında şekillenmiştir (Sartori, 1994; Nişancı & Güner Öz, 2022). Bu açıdan demokrasi, yalnızca bir yönetim biçimi olmaktan öte, toplumun siyasal, sosyal ve kültürel yaşamını düzenleyen kapsamlı bir sistemdir (Tilly, 2007).

Demokrasi, tarihsel süreçte dönüşümler geçirerek bugünkü anlamına ulaşmıştır. Antik Yunan'da uygulanan doğrudan demokrasi modeli, vatandaşların karar alma süreçlerine birebir katılımını ifade ederken, modern toplumlarda temsili demokrasi modeli gelişmiştir (Finley, 1985; Demir, 2006). Temsili demokraside, halk iradesi seçilmiş temsilciler aracılığıyla parlamentolarda veya meclislerde yansıtılır ve siyasi katılım süreklilik kazanır (Dahl, 1989; Teziç, 2018).

Modern demokrasiler, yalnızca seçim odaklı bir sistem olarak değil; aynı zamanda insan haklarının, ifade özgürlüğünün ve çoğulculuğun korunduğu bir siyasal düzen olarak tanımlanır. Hukukun üstünlüğü ilkesi, demokrasinin temel taşıdır ve bireylerin haklarının keyfi müdahalelere karşı güvence altına alınmasını sağlar (Rawls, 1999; Kaplan, 2014). Anayasal demokrasilerde çoğunluk iradesi sınırlandırılarak, azınlık haklarının korunması ve eşitlik ilkesi hayata geçirilir (Kymlicka, 1995; Tanör, 2011).

Katılımcı demokrasi, bireylerin siyasal karar süreçlerine yalnızca oy kullanarak değil, sivil toplum kuruluşları, medya ve demokratik kurumlar aracılığıyla katılımını destekler (Putnam, 1993; Özbudun, 2012; Nişancı & Güner Öz, 2022). Bu yaklaşım, toplumun farklı kesimlerinin temsil edilmesini sağlamak ve demokratik kültürün yerleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde demokratik sistemler, barışçıl çatışma çözüm mekanizmalarını destekleyerek, toplumsal çeşitliliğin ve farklı görüşlerin bir arada var olmasını sağlar (Habermas, 1996; Çimen & Bakan, 2019). Türkiye'de demokrasi düşüncesi ve uygulamaları, Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar çeşitli evrelerden geçmiştir. Osmanlı döneminde başlayan demokratikleşme çabaları, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte hız kazanmış ve çok partili siyasi hayata geçişle yeni bir boyut kazanmıştır (Demir, 2006). Bu süreçte, demokratik kurum ve değerlerin yerleşmesi amacıyla çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Ancak, Türkiye'nin demokratikleşme süreci, zaman zaman kesintilere uğramış ve farklı dönemlerde çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır (Sancar, 2009; Gözler, 2015).

Demokrasi kavramı tarihsel süreç içerisinde sürekli evrilmiş ve farklı toplumlarda çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Günümüzde demokrasi, bireysel hakların korunması, hukukun üstünlüğü ve toplumsal katılım gibi temel ilkeler üzerine kuruludur. Türkiye'nin demokratikleşme süreci de bu evrensel değerler ışığında şekillenmiş ve gelişimini sürdürmektedir (Gözler, 2015; Çimen & Bakan, 2019).

1.2.2. Demokrasinin Temel İlkeleri ve Unsurları

Demokrasi, bireylerin siyasal ve toplumsal yaşama katılımını esas alan, halk iradesine dayalı bir yönetim sistemidir. Bu sistem, bireysel özgürlüklerin korunması, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk ve eşitlik gibi temel ilkeler üzerinde yükselir (Held, 2006). Demokratik düzenin temel amacı, bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınarak toplumsal barış ve adaletin sağlanmasıdır (Gözler, 2015).

1.2.1.1. Halk Egemenliği

Halk egemenliği, demokrasinin en temel unsurlarından biridir. Halk, doğrudan veya seçilmiş temsilcileri aracılığıyla yönetimde söz sahibi olur. Temsili demokrasi modelinde halk, seçimler yoluyla iradesini parlamentolar ve meclisler aracılığıyla hayata geçirir (Sartori, 1994; Dahl, 1989). Bu mekanizma, toplumun farklı kesimlerinin siyasi temsiliyetini sağlayarak yönetime katılımını mümkün kılar (Teziç, 2018).

1.2.1.2. Hukukun Üstünlüğü

Demokratik sistemlerde hukukun üstünlüğü, bireylerin keyfi uygulamalara karşı korunmasını sağlar. Herkes, kanun önünde eşit olup yasal çerçevede hesap verebilir bir devlet mekanizması oluşturulur (Rawls, 1999; Tanör, 2011). Bu ilke, demokratik toplumlarda devlet gücünün sınırlandırılmasını ve bireysel hakların korunmasını sağlar (Kaplan, 2014).

1.2.1.3. Temel Hak ve Özgürlükler

Demokrasinin bir diğer önemli unsuru bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasıdır. Bu haklar, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme hakkı gibi unsurları kapsar. Demokratik toplumlarda bu hakların korunması, devletin sorumluluğu altındadır (Habermas, 1996; Çimen & Bakan, 2019). Ayrıca, anayasal demokrasilerde azınlık haklarının güvence altına alınması, çoğunluk iktidarının sınırlandırılmasını gerektirir (Kymlicka, 1995).

1.2.1.4. Çoğulculuk

Çoğulculuk, demokrasinin bir diğer temel ilkesidir. Farklı siyasi, sosyal ve kültürel görüşlerin bir arada var olmasını sağlayan çoğulculuk, demokratik sistemlerin dinamik ve kapsayıcı olmasına katkı sunar (Putnam, 1993). Çoğulcu toplumlarda farklı grupların talepleri, siyasal karar mekanizmalarına yansıtılarak demokratik katılım artırılır (Özbudun, 2012).

1.2.1.5. Katılımcılık

Katılımcılık, halkın sadece seçim dönemlerinde değil, siyasal karar süreçlerinin her aşamasında aktif rol almasını ifade eder. Sivil toplum kuruluşları, medya ve sendikalar gibi yapılar, demokratik katılımın sürekliliğini sağlar (Sancar, 2009). Katılımcı demokrasi, bireylerin siyasal, sosyal ve kültürel süreçlerde söz sahibi olmalarını teşvik ederek demokratik kültürün güçlenmesine katkıda bulunur.

1.2.1.6. Seçimler ve Temsil

Demokratik sistemlerin işlerliğini sağlayan temel araçlardan biri düzenli, adil ve özgür seçimlerdir. Seçimler, halkın siyasi iradesini temsilciler aracılığıyla yönetime yansıtmasını sağlar (Dahl, 1989). Seçim sürecinde şeffaflık ve adaletin sağlanması, demokratik meşruiyetin temelini oluşturur (Demir, 2006).

Demokrasinin temel ilkeleri ve unsurları, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alarak toplumun her kesiminin siyasal katılımını mümkün kılar. Halk egemenliği, hukukun üstünlüğü, temel hakların korunması ve çoğulculuk gibi değerler, demokratik sistemlerin işleyişini destekleyen unsurlardır. Katılımcı ve şeffaf bir yönetim anlayışı, demokrasinin sürdürülebilirliğini sağlayarak toplumsal barış ve adaletin temelini oluşturur (Gözler, 2015; Çimen & Bakan, 2019).

1.2.3.DEMOKRASİ KURAMLARI

Demokrasi kavramının farklı tanımları olduğu bunun sebebinin de, tanımlandığı çağın sosyal, hukuksal ve siyasal yapısından kaynaklandığı belirtilmişti. Dolayısıyla yalnızca bir demokrasi kuramından bahsetmek, demokrasiyi anlamak için yetersiz kalmakta ve bu açıdan birçok demokrasi kuramından bahsetmek mümkün olmaktadır. Genel olarak bakıldığında, Demokrasi kuramları farklı demokrasi tipleri ve bunların, gerek yapı gerekse işlevsel açıdan toplumsal grupları bir araya getirmeyi sağlama yeteneğiyle siyasal sorunları çözme başarısına göre sınıflandırabilmektedir ((Demir, 2010).

1.2.3.1.Liberal Demokrasi Kuramı

Liberal demokrasi, modern siyasal sistemlerin temel bir modeli olarak bireysel özgürlükleri ve siyasal katılımı bir arada ele alan bir yönetim biçimidir. Demokrasi ve liberalizm arasındaki güçlü bağlantı, her iki kavramın da benzer tarihsel koşullarda, özellikle modernleşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır (Held, 2006). Demokrasi, halkın yönetime katılımını ve kamu yararını öncelikli görürken, liberalizm bireyin özgürlüklerini ve haklarını korumayı amaçlayan bir siyasal ideolojidir (Gözler, 2015).

Liberalizm ve Demokrasinin İlişkisi

Demokrasi ve liberalizm, temelde farklı önceliklere odaklanmalarına rağmen, liberal demokrasi çatısı altında birbirini tamamlayan iki kavram olarak kabul edilmektedir. Demokrasi, halk egemenliğini esas alırken; liberalizm, bireyin devlete karşı haklarını koruma amacı güder (Sartori, 1994; Tanör, 2011). Bu bağlamda liberal demokraside, çoğunluğun iradesi sınırlandırılır ve azınlık haklarının korunması esas alınır. Alan Wolfe'un ifadesiyle liberalizm, serbest piyasa koşullarının oluşturulmasını savunurken, demokrasi sosyal eşitlik ve siyasal katılım ilkelerini içeren bir ideal olarak değerlendirilir (Wolfe, 1989).

Liberal Demokrasinin Tarihsel Arka Planı

Liberal demokrasi, tarihsel olarak, feodal düzenin yıkılması, laikleşme süreci ve modern ulus devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte gelişmiştir. Tanrısal kökenli egemenlik anlayışının yerine halk egemenliği fikrinin geçmesi, liberal demokrasinin en önemli dönüm noktalarından biridir (Tanör, 2011). Laiklik ve kilisenin siyasal etkisinin azalmasıyla bireyin özgürlüğü ve hakları ön plana çıkmış; liberalizm, bireysel hakların devlet karşısında güvence altına alınmasını sağlamıştır (Kaplan, 2014).

Bu dönemde, liberalizmin temel kuramcılarında olan John Locke, bireysel özgürlükleri, mülkiyet hakkını ve hukukun üstünlüğünü vurgulayan düşünceleriyle liberal demokrasinin teorik temellerini atmıştır. Locke'un görüşlerini Montesquieu, kuvvetler ayrılığı ilkesiyle geliştirmiştir. John Stuart Mill ise temsilci demokrasi anlayışı ile liberal demokrasinin uygulanabilirliğini güçlendirmiştir (Mill, 1873).

John Stuart Mill'in Temsilci Demokrasi Anlayışı

John Stuart Mill'e göre ideal yönetim biçimi, halkın erdem ve yeteneklerinin geliştirilmesini sağlayan bir sistemdir. Mill'in temsilci demokrasi anlayışı, halkın siyasal katılımını genişletmeyi hedeflerken, liyakati ve bağımsız düşüncüyü esas alır (Mill, 1873). Mill, "Popüler anayasanın en iyi biçimi"nin şu özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir:

- Kamusal konulara dair tartışmalarda halkın aktif katılım göstermesi,
- Toplumsal sınıfların çıkar çatışmalarına rağmen iş birliği içinde olması,
- Azınlık haklarının korunarak, "yanlış demokrasi" uygulamalarının önlenmesi,
- Otoritenin sorumluluk bilinciyle yürütülmesi ve yetkinin bölünmemesi (Gözler, 2015).

Mill, temsil sisteminin vazgeçilmez olduğunu ve halk egemenliğinin en sağlıklı şekilde temsili demokrasi aracılığıyla hayata geçirilebileceğini savunmuştur. Ona göre, demokrasi sadece çoğunluğun iradesini değil, azınlık haklarını da koruyarak bir denge sağlamalıdır. Aksi takdirde, çoğunluk yönetimi, "çoğunluk diktasına" dönüşebilir (Mill, 1873; Çimen & Bakan, 2019).

Liberal Demokrasinin Temel Unsurları

Liberal demokrasi, bireysel hakların ve özgürlüklerin korunması, hukukun üstünlüğü ve siyasal katılım gibi temel ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Bu sistemde bireyin düşünce, ifade, din ve vicdan özgürlükleri temel hak olarak güvence altına alınır (Kaplan, 2014). Liberal demokrasiler, aynı zamanda çoğulcu yapılarıyla öne çıkar; farklı düşünce ve çıkar gruplarının siyasal alanda temsil edilmesine olanak tanır. Bu çoğulculuk, farklı toplumsal grupların bir arada var olabilmesini ve demokratik süreç katılımını sağlar (Özbudun, 2012). Ayrıca hukuk devleti ilkesi, devletin keyfi müdahalelerine karşı bireysel hakları korur ve hukukun üstünlüğünü esas alır (Tanör, 2011). Liberal demokrasilerin en önemli özelliklerinden biri de azınlık haklarının korunmasıdır. Çoğunluk yönetimi, azınlıkların temel haklarına zarar veremez; bu durum liberal demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran kritik bir unsur olarak kabul edilir (Wolfe, 1989).

Liberal Demokrasi ve Modern Toplamlar

Günümüz demokratik toplumlarının büyük bir kısmı, liberal demokratik sistemler olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemler, bireyin özgürlüğünü esas alırken aynı zamanda siyasal katılımı destekleyen mekanizmalar geliştirir. Ancak liberal demokrasi eleştirilerden de muaf değildir. Özellikle ekonomik eşitsizlikler ve piyasa ekonomisinin yarattığı adaletsizlikler, liberal demokrasinin sosyal boyutunun eksik kaldığı eleştirisini gündeme getirmiştir (Çimen & Bakan, 2019).

Liberal demokrasi, bireysel hakların korunması, halk egemenliği ve hukukun üstünlüğü ilkelerini bir araya getiren bir siyasal sistemdir. John Stuart Mill gibi kuramcıların temsilci demokrasi anlayışı, bu sistemin teorik zeminini güçlendirmiştir. Modern toplumların liberal demokratik sistemlere yönelmesi, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması ve siyasal katılımın sağlanması açısından önemli bir kazanımdır. Ancak, liberal demokrasinin sürekli eleştirel değerlendirmelere tabi tutulması, sistemin gelişimi açısından gereklidir (Demir, 2010).

1.2.3.2.Sosyal Demokrasi Kuramı

Sosyal demokrasi kuramı, demokrasinin sadece siyasal katılımı sağlamakla yetinmeyip, toplumsal eşitliği ve ekonomik adaleti güvence altına almayı hedefleyen bir anlayışa dayanmaktadır. Bu kurama göre, demokrasinin temel görevi, siyasal demokrasiyi toplumsal ve ekonomik alanlara yayarak yönetimin kontrolünü sağlayıp eşitliği tesis etmektir (Giddens, 1998).

Sosyal demokrasi, klasik liberal demokrasiden farklı olarak, bireysel özgürlükler kadar toplumsal adaleti de merkeze alır. Bu bağlamda, ekonomik ve sosyal süreçlerin demokratik bir şekilde örgütlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Böylelikle, toplumun zayıf ve dezavantajlı kesimlerinin despotik baskılardan korunması sağlanabilir (Bernstein, 1899; Sancar, 2009).

Eduard Bernstein ve Sosyal Demokrasi

Sosyal demokrasinin önde gelen temsilcilerinden Eduard Bernstein, 1899 yılında yayımladığı “Sosyalizmin Şartları ve Sosyal Demokrasinin Ödevleri” adlı çalışmasında demokrasiyi bir yönetim biçiminin ötesinde, sosyal adaleti sağlama aracı olarak tanımlamıştır. Bernstein’e göre, demokrasi hem bir amaç hem de sosyalizmin gerçekleştirilmesi için bir araçtır (Bernstein, 1899). Ona göre siyasal hakların ekonomik süreçlere yayılması, toplumsal eşitliği ve adaleti sağlamada kritik bir rol oynar (Gözler, 2015).

Bernstein, demokrasiyi yalnızca siyasal bir sistem olarak değil, aynı zamanda bireylerin eşit katılım hakkına dayalı toplumsal örgütlenmenin temel bir parçası olarak değerlendirmiştir. Ona göre, toplumsal örgütler ve sivil toplum kuruluşları, bireylerin ekonomik ve sosyal haklarının korunmasını sağlayan mekanizmalar olarak işlev görmelidir (Özbudun, 2012).

Sosyal demokrasi kuramı, yalnızca siyasal eşitliği değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal eşitliği de hedefleyen bir anlayışa dayanır. Bu kuramın temelinde, toplumdaki ekonomik eşitsizliklerin azaltılması ilkesi yer alır ve bu, sosyal demokrasinin en belirgin amaçlarından biridir (Sancar, 2009). Sosyal demokrasi aynı zamanda ekonomik süreçlerin demokratik biçimde örgütlenmesini savunur. Çalışanların üretim ve yönetim süreçlerinde söz sahibi olması, ekonomik demokrasinin ve adaletin sağlanmasında önemli bir araç olarak kabul edilir (Giddens, 1998). Bunun yanı sıra sosyal devlet anlayışı, sosyal demokrasinin vazgeçilmez bir diğer ilkesidir. Bu yaklaşıma göre devlet,

yalnızca bireylerin siyasal haklarını değil, ekonomik güvenliklerini ve sosyal refahlarını da korumakla sorumludur. Sosyal hakların genişletilmesi ve herkes için eşit fırsatların sunulması, toplumsal adaletin tesis edilmesi açısından büyük önem taşır (Kaplan, 2014).

Sosyal Demokrasi ve Sosyal Devlet Anlayışı

Sosyal demokrasi, sosyal devlet anlayışıyla iç içe geçmiş bir sistemdir. Sosyal devlet, ekonomik ve sosyal hakların anayasal güvence altına alındığı, devletin sosyal refahı sağlama sorumluluğunu üstlendiği bir yönetim modelidir. Bu bağlamda, sosyal demokrasi, toplumsal eşitlik ve dayanışmayı güçlendiren politikalarla ekonomik adaleti sağlamayı amaçlar (Çimen & Bakan, 2019).

Günümüzde sosyal demokrasi, piyasa ekonomisinin yarattığı eşitsizlikleri devlet müdahaleleriyle düzenlemeyi ve sosyal politikalarla dezavantajlı grupları desteklemeyi savunmaktadır. Ancak bu sistem, bireysel özgürlüklerden ödün vermeden toplumsal refahı artırmayı hedeflemektedir (Giddens, 1998; Özbudun, 2012).

Sosyal demokrasi, siyasal demokrasiyi ekonomik ve sosyal süreçlerle birleştirerek toplumsal eşitliği hedefleyen bir kuramdır. Eduard Bernstein'in görüşleri doğrultusunda şekillenen bu anlayış, demokrasinin sadece bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda sosyal adaletin sağlanması için bir araç olduğunu savunur. Günümüzde sosyal demokrasi, sosyal devlet ilkeleriyle desteklenerek ekonomik eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal refahın artırılması yönünde önemli bir role sahiptir (Demir, 2010).

1.2.3.3. Katılımcı Demokrasi Kuramı

Katılımcı demokrasi kuramı, halkın yalnızca oy kullanarak değil, toplumsal ve ekonomik yaşamın her alanında karar alma süreçlerine doğrudan katılımını savunan bir yönetim anlayışıdır. Bu kuram, bireylerin kamusal alanda etkin bir rol üstlenmesini teşvik ederek, demokrasinin yalnızca temsilciler aracılığıyla değil, doğrudan halkın katılımıyla işler hale gelmesini amaçlar (Barber, 1984; Dahl, 1989).

Katılımcı Demokrasi ve Toplumsal Alan

Katılımcı demokrasi, siyasal süreçlerin toplumsal yaşamın her alanına yayılmasını hedefler. Oy kullanma hakkı olan bireylerin oranını genişletmek ve onların karar alma mekanizmalarında doğrudan söz sahibi olmasını sağlamak, bu kuramın temel önceliklerinden biridir. Bu anlayış, yalnızca siyasal alanla sınırlı kalmayıp eğitim, ekonomi ve özel yaşam gibi alanlara da katılımı yaygınlaştırmayı amaçlar. Bireyler, kendilerini ilgilendiren meselelerde doğrudan söz sahibi olmalı ve kolektif irade oluşturma süreçlerine katılmalıdır (Pateman, 1970; Özbudun, 2012).

Katılımcı Demokrasiye Yönelik Teorik Görüşler

Katılımcı demokrasi anlayışının önemli temsilcilerinden Benjamin Barber, liberal temsili demokrasiyi eleştirerek, bu sistemin vatandaşları siyasetten uzaklaştıran, katılımsız bir demokrasi modeline yol açtığını savunur. Barber, bu durumu "cılız demokrasi" olarak tanımlamış ve güçlü bir katılımcılığın demokrasiyi derinleştireceğini belirtmiştir (Barber, 1984).

Robert Dahl ise katılımcı demokrasiyi, küreselleşme ve uluslararası örgütlerin artan etkisiyle ortaya çıkan demokratik eksikliklere karşı bir denge mekanizması olarak değerlendirmiştir. Dahl'a göre, demokratik olmayan küresel düzen, ulusal devletlerin alanına taşınarak siyasal katılımı sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, halkın doğrudan katılımını artırmak, demokratik meşruiyetin güçlendirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir (Dahl, 1989).

Teknolojik gelişmelerin katılımcı demokrasiyi destekleyeceğini savunan Cruickshank, e-dilekçe gibi dijital yöntemlerin halkın siyasal katılımını kolaylaştırdığını belirtmiştir. Bu tür yöntemler, temsili demokrasi ile doğrudan demokrasi arasında bir köprü oluşturarak bireylerin daha aktif bir rol üstlenmesine olanak tanımaktadır (Cruickshank, 2002). Dijital platformların katılımı artırması, aynı zamanda katılımcı demokrasinin etkisini genişletecek yeni araçlar olarak değerlendirilmiştir (Giddens, 1998).

Katılımcı Demokrasiye Yöneltilen Eleştiriler

Katılımcı demokrasi kuramı, teorik olarak güçlü bir model sunsa da çeşitli eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bu eleştirilerin başında, yurttaş yetkinliğinin abartılması ve bireylerin her konuda sağlıklı karar verebilecek bilgi birikimine sahip olmaması gelir. Ayrıca, geniş katılımcı anlayışların, siyasal sistemde baş edilemeyecek boyutta talepler üretme riskini beraberinde getirdiği savunulmuştur (Özbudun, 2012).

Diğer bir eleştiri ise, katılımcılığın sınırlarının belirlenememesi durumunda siyasal düzenin istikrarının bozulabileceğidir. Katılımın aşırı düzeyde genişlemesi, karar alma süreçlerinde karmaşıklığa ve verimsizliğe yol açabilir. Bu durum, özellikle büyük nüfuslu ve karmaşık toplumsal yapılarda daha fazla sorun yaratmaktadır (Pateman, 1970; Çimen & Bakan, 2019).

Katılımcı demokrasi kuramı, halkın siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlardaki karar alma süreçlerine doğrudan katılımını savunan bir anlayıştır. Barber, Dahl ve Cruickshank gibi kuramcıların çalışmaları, katılımcı demokrasinin liberal temsili demokrasiyi derinleştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu kuram, geniş katılımcı taleplerin siyasal istikrarı tehdit edebileceği eleştirileriyle de karşı karşıyadır. Teknolojik yenilikler ve dijital katılım araçları, bu eleştirilerin aşılmasında önemli bir rol oynayabilir ve katılımcı demokrasiyi gelecekte daha etkin hale getirebilir (Demir, 2010).

1.2.3.4. Eleştirel Demokrasi Kuramı

Eleştirel demokrasi kuramı, demokrasi anlayışına bireysel tercihlerin kolektif kararlara dönüşümü ve kapitalizm-demokrasi ilişkisine yönelik eleştiriler üzerinden yaklaşan bir kuramdır. Bu kuram, demokrasinin mevcut işleyişinde bireysel iradenin ne ölçüde kolektif kararlara dönüştürülebileceğini ve bu süreçteki sorunları tartışmaya açmaktadır (Habermas, 1996; Offe, 1984).

Bireysel Tercihler ve Kolektif Kararlar

Eleştirel demokrasi kuramına göre, bireysel önceliklerin grupların kolektif kararlarına dönüşmesi sürecinde, tahrif edilmeden temsil edilmesi oldukça zordur. Demokratik mekanizmalar, en düşük talepleri sisteme dahil etmeye çalışırken, kararların herkes tarafından kabul görecektir şekilde oluşturulması güçleşir. Bu durum, çoğunluk iradesinin zaman zaman hatalar yapabileceği ya da azınlık haklarını göz ardı edebileceği riskini beraberinde getirir (Dahl, 1989).

Claus Offe'nin analizine göre, demokratik sistemlerin temel problemlerinden biri, siyasal iradenin oluşumunda bireysel taleplerin koşulsuz bir şekilde güvence altına alınamamasıdır. Offe, bu durumu, devletin kendi çıkarları doğrultusunda belirli konulara tepki vermesiyle ilişkilendirir. Devletin istikrarı korumak adına, riskli görülen talepleri göz ardı etmesi veya sınırlandırması, demokratik sürecin işlevselliğini sorgulamaya açar (Offe, 1984). Bu bağlamda eleştirel demokrasi, demokrasinin karar alma süreçlerindeki eşitsizlikleri ve bireylerin iradesinin sistematik olarak dışlanmasını eleştirir (Pateman, 1970; Özbudun, 2012).

Kapitalizm ve Demokrasi Eleştirisi

Eleştirel demokrasi kuramı, aynı zamanda kapitalist sistemin demokratik süreçlerle ne ölçüde uyumlu olduğunu sorgular. Kapitalist ekonomi, ekonomik güç dengesizlikleri yaratırken, bu dengesizlikler demokratik karar alma mekanizmalarına da yansır. Siyasal karar süreçlerinde ekonomik çıkarların ön plana çıkması, halkın gerçek taleplerinin göz ardı edilmesine neden olabilir (Held, 2006). Bu durum, demokrasinin ideal işleyişi ile kapitalist düzen arasındaki çelişkileri ortaya koymaktadır (Offe, 1984).

Habermas'a göre, modern kapitalist toplumlarda kamusal alanın zayıflaması, bireylerin siyasal sürece katılımını sınırlayan bir faktördür. Siyasal katılımın dar bir kesimle sınırlandırılması, karar alma süreçlerinin şeffaflığını zedelerken, çoğunluğun iradesini temsil etme kapasitesini azaltır (Habermas, 1996). Eleştirel demokrasi, bu bağlamda, siyasal sistemin ekonomik güç odaklarının etkisinden arındırılmasını ve karar süreçlerinin demokratik meşruiyet temelinde yeniden yapılandırılmasını önerir (Offe, 1984).

Çoğunluk İradesinin Sınırları

Eleştirel demokrasi, çoğunluk kararlarının mutlak doğru olmadığını ve hata yapabilirliliğini vurgular. Çoğunluk iradesinin azınlık haklarını ihlal etmesi veya bireysel özgürlükleri tehdit etmesi, demokrasinin adalet anlayışıyla çelişir (Pateman, 1970). Bu nedenle eleştirel demokrasi, bireysel hakların ve toplumsal adaletin güvence altına alınması gerektiğini savunur. Demokratik sistemlerin, yalnızca çoğunluğun iradesine dayanarak değil, azınlık haklarını da göz önünde bulundurarak işlev göstermesi gerektiğini ileri sürer (Özbudun, 2012).

Eleştirel demokrasi kuramı, bireysel taleplerin kolektif kararlara dönüşümü sürecinde yaşanan sorunları ve kapitalizmle demokrasinin yapısal çelişkilerini eleştirir. Claus Offe ve Habermas gibi düşünürler, demokratik sistemlerin bireylerin iradesini tam anlamıyla yansıtamadığını ve ekonomik güç odaklarının siyasal süreci etkileyerek eşitsizliklere yol açtığını savunmuşlardır. Bu eleştiriler, demokratik sistemlerin daha kapsayıcı, eşitlikçi ve adil bir şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Demir, 2010).

1.2.3.5. Müzakereci Demokrasi Kuramı

Müzakereci demokrasi kuramı, bireylerin siyasal karar alma süreçlerine rasyonel ve adil bir müzakere yoluyla katılımını esas alan bir demokrasi modelidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası karmaşık modern toplumların karşılaştığı siyasal ve sosyal sorunlara çözüm arayışı, müzakereci demokrasinin doğuşunu hızlandırmıştır. Bu modelin temel amacı, toplumun meşruiyet, ekonomik refah ve kolektif kimlik duygusunu eş zamanlı olarak güçlendirmektir (Habermas, 1996; Held, 2006).

Müzakereci Demokrasi ve Meşruiyet

Müzakereci demokrasi, kararların meşruiyetinin ancak rasyonel tartışmalar ve kolektif müzakere süreçleri ile sağlanabileceğini savunur. Bu süreçte temel şart, özgür ve eşit bireyler arasında adil bir müzakere ortamının oluşturulmasıdır. Yönetim biçiminin meşruiyeti, herkesin ortak çıkarı doğrultusunda şekillenen kurallar ve davranış kalıplarına dayandırılmalıdır (Gutmann & Thompson, 2004).

Bir müzakere sürecinin nitelikli olarak değerlendirilebilmesi için belirli demokratik ve kapsayıcı ilkelere dayanması gerekir. Bu ilkelere ilki, katılımı eşitlik ve simetridir. Tüm bireylerin konuşma başlatma, soru sorma, eleştirme ve tartışma açma açısından eşit olanaklara sahip olması, müzakere ortamının herkes için açık ve erişilebilir olmasını sağlar (Habermas, 1996). İkinci olarak, dönüşlü iddialar ve katılım özgürlüğü ilkesi doğrultusunda, katılımcılar yalnızca kendi görüşlerini sunmakla kalmaz, aynı zamanda müzakerenin gündemini ve normlarını da eleştirebilme hakkına sahiptirler. Hiçbir birey ya da grup bu süreçten dışlanamaz ve süreçten olumsuz etkilenenler, itirazlarını gerekçelendirme imkânına sahiptir (Held, 2006). Üçüncü olarak, müzakerede ortak çıkarların gözetilmesi esastır. Bu ilke, bireysel taleplerin ötesine geçilerek toplumsal yararın ön plana çıkarılmasını ve müzakerenin rasyonel bir platform haline gelmesini sağlar (Dryzek, 2000).

Müzakereci Demokrasiye Yönelik Eleştiriler

Müzakereci demokrasi modeli, teorik ve uygulamaya yönelik birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden ilki, demokrasi idealinin uygulanabilirliği ile ilgilidir. "Halk tarafından" ve "halk için" ilkeleriyle şekillenen demokrasi anlayışı, esasa ilişkin önemli gereklerin bütünleştirilememesi sorunu yaratmaktadır (Mouffe, 2000).

Bir diğer eleştiri, müzakere süreçlerinin anlaşmazlıkların çözümünde teminat sağlayamaması üzerinedir. Farklı çıkar grupları arasındaki çatışmaların müzakere yoluyla rasyonel ve adil bir çözüme ulaşp ulaşamayacağı belirsizdir (Elster, 1998). Ayrıca, müzakereci demokrasinin karmaşık ve kapsamlı diyalog koşullarını oluşturup oluşturamayacağı da sorgulanmaktadır. Bu durum, özellikle büyük ve heterojen topluluklarda sürecin verimliliğini tehlikeye atabilir (Demir, 2010).

Bunun yanı sıra, iktidar ilişkileri eleştirilerin bir başka boyutunu oluşturur. Müzakereci demokrasi, rasyonel diyalog süreçlerini ön plana çıkarsa da güç dengelerini yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir. Örneğin, güçlü çıkar grupları, müzakere süreçlerini kendi lehlerine manipüle edebilir ve eşitlikçi bir tartışma ortamının oluşmasını engelleyebilir (Young, 2001).

Müzakereci Demokrasiin Üstün Yanları

Eleştirilere rağmen müzakereci demokrasi, politikaların rasyonel tartışmalar sonucunda şekillenmesini sağlama potansiyeline sahiptir. Bu modelde kararlar, yalnızca en güçlü çıkar gruplarının baskısıyla değil, gerekçelerin tartışılması ve eleştirilmesi yoluyla benimsenir (Habermas, 1996). Müzakereci demokrasi, bu anlamda siyaseti, akılcı ve etik bir temele dayandırarak halkın ortak çıkarlarını korumayı hedefler.

Müzakereci demokrasi modeli, toplumda diyalog kültürünün gelişmesine, toplumsal katılımın artırılmasına ve siyasal meşruiyetin güçlendirilmesine katkıda bulunur. Ayrıca, vatandaşların siyasal süreçlere aktif katılımını teşvik ederek demokratik kültürün derinleşmesine olanak tanır (Dryzek, 2000).

Müzakereci demokrasi kuramı, bireylerin eşit ve özgür bir şekilde karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak demokrasinin rasyonelliğini ve meşruiyetini güçlendirmeyi amaçlar. Eleştirilere rağmen, bu model, siyaseti akılcı ve etik temellere dayandırarak toplumun ortak çıkarlarını koruma açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak uygulamada, güç dengesizlikleri ve diyalog koşullarının oluşturulması gibi zorlukların aşılması gerekmektedir (Demir, 2010).

1.3.Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset

Toplumsal cinsiyet ve siyaset arasındaki ilişki, toplumsal rollerin siyasal sistemler üzerindeki etkisini inceleyen geniş ve çok boyutlu bir alandır. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkların ötesinde, kültürel, sosyal ve politik yapıların etkisiyle biçimlenen roller, kimlikler ve eşitsizlikler sistemini ifade eder (Connell, 2002). Bu çerçevede, siyasette toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin siyasi temsil, karar alma mekanizmalarına katılım ve liderlik gibi alanlarda eşit haklara sahip olmalarını amaçlayan bir ilkedir (Butler, 1990).

Toplumsal Cinsiyetin İnşası

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin aksine, tarihsel, kültürel ve sosyal süreçlerin etkisiyle inşa edilen bir kimliktir. Simone de Beauvoir'ın ünlü “Kadın doğulmaz, kadın olunur” ifadesi, kadın kimliğinin biyolojik determinizmden ziyade toplumsal süreçlerle şekillendiğini vurgulamaktadır (Beauvoir, 1949). Bu görüş, feminist teori tarafından desteklenmiş ve toplumsal cinsiyetin, bireylerin toplum tarafından kendilerine yüklenen roller, davranış kalıpları ve beklentiler doğrultusunda oluştuğu kabul edilmiştir (Oakley, 2015).

Toplumsal cinsiyet normları, kadınların ev içi rollerle sınırlandırılmasına ve kamusal alanın erkek egemen yapısına dayalı bir sistemin oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, kadınların siyasal katılımını kısıtlayan en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Benería, Berik, & Floro, 2015).

Siyasette Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, özellikle siyaset alanında kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve temsil eksikliği ile kendini göstermektedir. Kadınların siyasal hayata katılımının sınırlı olması, toplumsal cinsiyet rollerinin erkek egemen bir yapıda şekillenmesinden kaynaklanmaktadır (Walby, 1990). Siyasette kadınların temsili, çoğu ülkede düşük seviyelerde kalmakta ve bu durum, karar alma mekanizmalarının toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde ilerlemesini engellemektedir (Inglehart & Norris, 2003).

Birleşmiş Milletler'in 2022 yılı verilerine göre dünya genelinde parlamentolarda kadın temsil oranı yalnızca %26 düzeyindedir. Bu oran, kadınların siyasal temsilinin hâlâ oldukça yetersiz olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için daha güçlü adımlar atılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (UN Women, 2022). Kadınların siyaset alanındaki bu temsil eksikliği ise çeşitli yapısal ve kültürel faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Bunlardan ilki, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara atfettiği geleneksel görev anlayışıdır. Kadınların “ev içi roller” ile özdeşleştirilmesi, onların kamusal alanda, özellikle de siyasal arenada etkin biçimde yer almalarını ciddi ölçüde sınırlamaktadır. Bunun yanı sıra eğitim ve ekonomik fırsatlara erişimdeki eşitsizlikler de kadınların siyasal katılımını zorlaştıran bir diğer önemli etkindir. Siyasal liderlik pozisyonlarına erişim için gerekli olan bilgi, beceri ve maddi kaynakların çoğunlukla erkeklerin elinde toplanması, kadınların bu alanda ilerlemesini engellemektedir (Benería et al., 2015). Ayrıca, siyasi partilerin iç yapıları da kadınların temsil oranı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Erkek egemen yapılanmalar ve cinsiyet temelli aday belirleme mekanizmaları, kadınların partilerde aday gösterilmesini sınırlamakta ve dolayısıyla siyasal süreçlere katılımını azaltmaktadır (Lovenduski, 2005).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlama Çabaları

Siyasal hayatta toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmaktadır. Cinsiyet kotası uygulamaları, kadınların siyasal temsilini artırmak için etkili bir araç olarak görülmektedir. Örneğin, birçok ülke parlamentolarda kadın temsilini artırmak için %30 veya %40 cinsiyet kotası uygulamalarını benimsemiştir (Dahlerup, 2006).

Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yalnızca yasal düzenlemeler yeterli değildir. Kültürel normların dönüşmesi ve cinsiyet eşitliğini destekleyen eğitim programlarının yaygınlaştırılması, kadınların siyasal liderlik rollerine katılımını artırmada kritik bir rol oynamaktadır (Connell, 2002; UNDP, 2014).

1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadınların Siyasal Katılımı

Kadınların yüzyıllar boyunca siyasal, ekonomik ve sosyal alanlardan dışlanması, büyük ölçüde fizyolojik farklılıklara dayalı cinsiyet ayrımcılığına ve bu ayrımcılığın kültürel, sosyal boyutlarda derinleşmesine dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadın ve

erkek arasındaki biyolojik farklılıkların ötesinde, toplum tarafından inşa edilen, kültürel olarak yapılandırılmış roller, sorumluluklar ve kimlikler bütünüdür (Connell, 2002; Arat, 1996).

Bu roller, kadınları büyük ölçüde "özel alan" olarak tanımlanan aile ve ev yaşamı ile sınırlandırırken; erkekleri "kamusal alan" ile özdeşleştirmiştir (Kandiyoti, 1988). Bu ayrım, kadınların toplumsal görünürlüğü azaltmakla kalmamış, ekonomik ve siyasal yaşama katılımını da engellemiştir (Tekeli, 1991).

Kadının Kalıplaşmış Roller ve Görünmez Emek

Kadının annelik, ev hanımlığı gibi kalıplaşmış rollerle sınırlandırılması, toplumun kadına yüklediği sorumlulukların görünmez emek haline gelmesine ve küçümsenmesine yol açmıştır (Hartmann, 1979). Feminist ekonomi literatüründe "görünmez emek" kavramı, kadınların ev içindeki ücretsiz çalışmalarını tanımlarken, bu emeğin ekonomik kalkınma ve sosyal refah açısından kritik önemine rağmen göz ardı edilmesini eleştirmektedir (Beneria, 2015; Ilkcaracan, 2004).

Kadınların ev içi rollerle özdeşleştirilmesi, eğitim, istihdam ve siyasal katılım gibi alanlarda fırsat eşitsizliğine neden olmuştur. Ataerkil yapı, kadının toplumdaki bireysel kimliğini ve yurttaşlık haklarını göz ardı ederek, kamusal alanda varlık göstermesinin önünde önemli bir engel oluşturmuştur (Arat, 1996; Çakır, 2010).

Kadınların Siyasal Alanda Temsil Sorunu

Kadınların siyasal temsili, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en görünür olduğu alanlardan biridir. Erkek egemen siyasal sistemler, kadınların siyasete katılımını sınırlamış ve uzun yıllar boyunca kadınların liderlik ve temsil rollerini üstlenmesini geciktirmiştir. Kadınların siyasette temsil edilmeyişi, karar alma süreçlerinde kadın perspektifinin dışlanmasına ve kadın hakları konusunda ilerlemenin yavaşlamasına yol açmıştır.

Türkiye’de kadınların siyasal haklarını elde etmesi, 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle önemli bir adım olsa da, kadın temsili hâla istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de parlamentodaki kadın temsil oranı %19 seviyesinde kalmıştır. Bu durum, kadınların siyasette yeterince temsil edilmediğinin somut bir göstergesidir.

Ataerkil Yapı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Ataerkil sistemler, kadınların birey olma mücadelesini görmezden gelirken, erkekleri kamusal alanın doğal liderleri olarak kabul etmiştir. Kadınların toplumdaki statüsünü belirleyen bu yapılar, kadınların ekonomik bağımsızlığını engellemiş, eğitimde ve iş gücünde fırsat eşitsizliği yaratmıştır. Bu durum, kadınların siyaset ve ekonomi alanındaki varlığını sınırlarken toplumsal gelişmenin de önünde bir engel teşkil etmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların siyasal, ekonomik ve sosyal alanlardan dışlanması temelde nedenidir. Kadınların özel alanla sınırlandırılması ve erkek egemen yapının kamusal alanı kontrol etmesi, kadınların toplumsal görünürlüğünü ve bireysel haklarını ciddi şekilde kısıtlamıştır. Siyasal temsiliyet başta olmak üzere, kadınların her alanda eşit katılımını sağlamak, demokratik toplumların gelişimi için elzemdir (Çaha, 2013).

1.3.1.1. Tarihsel Arka Plan: Kadın Hakları ve Siyasal Temsil

1789 Fransız İhtilali, “eşitlik, özgürlük ve adalet” gibi modern demokrasi ve insan haklarının temelini oluşturan kavramları gündeme taşımaya rağmen, bu haklar yalnızca erkek yurttaşlara tanınmıştır. Fransız Devrimi’nin ideallerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsamadığı, kadınların siyasi ve toplumsal haklardan sistematik olarak dışlanmasına yol açmıştır (Hunt, 1996). Bu durum, kadınların bireysel ve toplumsal haklarını elde etmek için büyük mücadeleler vermelerini gerektirmiştir (Scott, 1996).

Kadın Hakları Savunucuları ve Birinci Dalga Feminizm

Fransız İhtilali sonrası kadınların yurttaşlık hakları mücadelesinde önemli figürler ortaya çıkmıştır. Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) adlı eserinde kadınların eğitime erişim hakkını ve bireysel özgürlüklerini savunarak modern feminizmin temellerini atmıştır (Wollstonecraft, 1792). Wollstonecraft’a göre, kadınların toplumsal ilerlemede erkeklerle eşit rol oynayabilmesi, ancak eğitimin sağladığı zihinsel yetkinlikle mümkündür (Scott, 1996).

19.yüzyılın sonlarına doğru Amerika ve Avrupa’da kadınların siyasal hakları için mücadeleleri hız kazanmıştır. Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton, özellikle ABD’de kadınların seçme ve seçilme hakkı için örgütlenen feminist hareketin öncüleri olmuşlardır. Stanton’ın 1848’deki Seneca Falls Konferansı, kadınların siyasal ve sosyal hakları için bir dönüm noktası olmuştur (Davis, 1999).

Bu dönemde Virginia Woolf, kadınların ekonomik bağımsızlığına ve kamusal alanda varlık göstermesine vurgu yaparak, kadınların entelektüel özgürlüklerinin sağlanmasının önemini belirtmiştir. Woolf'un Kendine Ait Bir Oda (1929) adlı eseri, kadınların “özel alan”dan çıkarak “kamusal alan”da yer alabilmelerinin düşünsel ve ekonomik özgürlüğe bağlı olduğunu savunur (Woolf, 1929).

Bu süreç, tarihsel olarak “Birinci Dalga Feminizm” olarak adlandırılmış ve kadınların başta seçme ve seçilme hakkı olmak üzere temel siyasal haklar için örgütlenmelerini hızlandırmıştır. Ancak bu hakların kazanımı, uzun yıllar süren yoğun mücadele ve örgütlenmeyi gerektirmiştir (Tekeli, 1991; Arat, 1996).

Siyasal Hakların Ötesinde Toplumsal Dönüşüm

Kadınların siyasal haklarının elde edilmesi, çoğunlukla yasal düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Ancak bu hakların tam anlamıyla kullanılabilmesi için toplumsal cinsiyet algısının dönüşmesi gerekmektedir. Siyasal hakların kullanımı, kadınların yalnızca birer seçmen veya siyasetçi olarak değil, kamusal alanda aktif bireyler olarak varlık göstermeleriyle mümkün olacaktır (Kandiyoti, 1988; Çaha, 2013).

Kadınların, kendilerine dayatılan “özel alan” sınırlarını aşarak kamusal alanda varlık göstermeleri, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Kamusal alanda kadınların artan görünürlüğü, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümüne katkı sağlamakta ve bu dönüşüm, eşit hakların hayata geçirilmesinin ön koşulu olarak kabul edilmektedir (Beneria, Berik, & Floro, 2015).

Kadınların Kamusal Alanda Varoluşu

Kadınların kamusal alanda yer alması, yalnızca bireysel hakların değil, toplumsal adaletin de güçlenmesini sağlar. Siyasal, ekonomik ve entelektüel alanlarda kadınların temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen politikaların geliştirilmesine ve uygulanmasına olanak tanır. Bu bağlamda, kadınların yurttaş olarak haklarını kullanabilmeleri, toplumsal yapının dönüştürülmesi ve eşitlikçi bir sistemin inşası açısından hayati önem taşımaktadır. Fransız İhtilali'nin “eşitlik, özgürlük ve adalet” söylemlerine rağmen kadınlar, bu haklardan uzun süre yararlanamamış ve siyasal temsilin dışında bırakılmışlardır. Birinci Dalga Feminizm, kadınların temel haklarını elde etmeleri için önemli bir adım olsa da, bu hakların tam anlamıyla kullanılabilmesi, toplumsal cinsiyet algısının dönüşümünü gerektirmektedir. Kadınların

kamusal alanda aktif bireyler olarak yer almaları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kritik bir role sahiptir (Arat, 1996).

1.3.1.2. Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kamusal Alan

Toplumsal cinsiyet rollerinin ailede şekillenen kalıpları, kadınların kamusal alanda aktif rol almasını engelleyen en temel faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Kadın ve erkeğe atfedilen roller, geleneksel aile yapısı içinde kadınları "özel alan"la, erkekleri ise "kamusal alan"la özdeşleştirmiştir (Kandiyoti, 1988). Bu yapı, erkeklerin "üst akıl" ve karar verici konumunda olduğu bir sistem yaratırken, kadınların sorumluluklarını ikincil ve değersiz hale getirmiştir (Tekeli, 1991).

Kadınların Kamusal Alan Dışında Bırakılması

Kamusal alanın erkek egemen bir niteliğe sahip olması, kadınların siyaset, ekonomi ve karar alma mekanizmalarındaki görünürlüğünü azaltmıştır. Toplumsal yapının kadınları ev içi rollerle sınırlaması, kadınların eğitim, istihdam ve siyaset gibi kamusal alanlardaki fırsat eşitliğini engellemiştir (Çaha, 2013). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kurumsallaştırarak süreklilik kazandırmıştır (Arat, 1996).

Kadınların ekonomik hayatta maruz kaldıkları fırsat eşitsizliği, siyasal temsil alanına da yansımıştır. Eğitim ve ekonomik bağımsızlık, kadınların kamusal alanda varlık göstermesi için temel koşullardan biridir. Ancak ataerkil toplum yapılarında kadınlar, bu iki alanda erkeklerle eşit koşullarda yer alamadıkları için siyasal ve ekonomik rollerden uzak kalmaktadırlar (Beneria, Berik, & Floro, 2015; Kandiyoti, 1988).

Toplumsal Cinsiyet ve Siyasal Temsil

Demokratik sistemlerin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, toplumun tüm kesimlerinin, cinsiyet farkı gözetilmeksizin karar alma mekanizmalarına dahil olmasını gerektirir. Ancak nüfusun yarısını oluşturan kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemesi, demokrasinin temel ilkelerinden olan temsilde adalet ilkesinin ihlal edilmesine neden olmaktadır (Walby, 1990).

Örneğin, Türkiye’de kadınların siyasal temsili oranı 2023 yılı itibariyle %19 düzeyinde kalmıştır. Bu oran, kadınların siyasal liderlik rollerinde hala ciddi engellerle karşılaştıklarını göstermektedir. Kadınların siyasete katılımının sınırlı kalması,

kadınların karşılaştıkları sorunların siyasal gündemde yeterince yer bulamamasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamamasına yol açmaktadır (Tekeli, 1991).

Kadınların Eğitimi ve Ekonomik Bağımsızlığı

Kadınların kamusal alandaki varlığını artırmak için eğitim ve ekonomik bağımsızlığın sağlanması kritik bir öneme sahiptir. Eğitimde cinsiyet eşitliği, kadınların bilgi, beceri ve özgüven kazanarak kamusal alanda etkin bir şekilde yer almalarını sağlar (Çakır, 2010). Aynı şekilde, ekonomik bağımsızlık, kadınların aile içi ve toplumsal baskılardan kurtularak kendi kararlarını verebilmelerine olanak tanır (Beneria et al., 2015).

Bu bağlamda, cinsiyet kotası uygulamaları ve kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık politikaları, kadınların siyaset ve ekonomi alanlarındaki temsilini artırmaya yönelik önemli araçlardır. Bu tür politikalar, kadınların kamusal alanda görünürliğini artırarak toplumsal cinsiyet algısının dönüşümünü hızlandırabilir (Dahlerup, 2006).

Toplumsal cinsiyet rollerinin aile içinde şekillenen kalıpları, kadınların kamusal alanda aktif rol almasını engelleyen temel faktörlerden biridir. Kadınların eğitim ve istihdam alanlarında erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmamaları, siyasal temsil alanına da yansımış ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürekliliğini sağlamıştır. Demografik olarak nüfusun yarısını oluşturan kadınların siyasal karar mekanizmalarında yeterince temsil edilmemesi, demokratik sistemlerin işleyişini olumsuz etkilemektedir. Kadınların kamusal alandaki varlığını güçlendirmek, toplumsal adaletin ve demokratik değerlerin gereğidir (Tekeli, 1991).

1.3.1.3. Kadınların Siyasete Katılımını Artırmak İçin Çözüm Önerileri

Kadınların siyasal temsilinin artırılması, yalnızca toplumsal adaletin bir gereği değil, aynı zamanda demokratik sistemlerin işlerliğini ve meşruiyetini güçlendiren temel bir unsurdur. Kadınların siyasette aktif rol alması, hem toplumsal dönüşümün önünü açmakta hem de sorunların çözümünde daha kapsayıcı ve sürdürülebilir politikalar oluşturulmasını sağlamaktadır (Phillips, 1995; Dahlerup, 2006).

Yasal Düzenlemeler ve Uluslararası Sözleşmeler

Kadınların siyasal haklarının korunması ve genişletilmesi adına gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, kadın temsilinin artırılmasında kritik bir role sahiptir. Birleşmiş Milletler Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme (1952), kadınların seçme, seçilme

ve siyasi görevlerde bulunma haklarını uluslararası düzeyde güvence altına almıştır. Aynı zamanda, 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), devletlere kadın haklarının korunması için önemli yükümlülükler getirmiştir (UN Women, 2022).

Ancak bu tür düzenlemelerin etkili olabilmesi, sadece yasal güvenceyle sınırlı kalmayıp uygulama mekanizmalarının da işlerliğinin sağlanmasına bağlıdır (Tekeli, 1991; Lovenduski, 2005). Devletlerin kadın temsiliyi artırmaya yönelik politikalarının etkinliği düzenli olarak izlenmeli ve denetlenmelidir (Tekeli, 1991).

Kadın Örgütlenmeleri ve Sivil Toplumun Rolü

Kadınların siyasi süreçlere katılımını destekleyen en önemli unsurlardan biri, kadın sivil toplum örgütleri ve hareketleridir. Bu örgütler, kadınların siyasi bilinçlenmesini sağlayarak onların kamusal alanda etkin rol üstlenmesine yardımcı olmaktadır (Arat, 1996; Çaha, 2013). Kadın hareketleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların haklarını savunmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına önemli mücadeleler vermiştir. Türkiye’de de Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği gibi örgütler, kadınların siyasi ve sosyal alandaki temsiline katkıda bulunmuştur (Çakır, 2010).

Cinsiyet Kotaları ve Pozitif Ayrımcılık

Kadınların siyasette temsiliyi artırmak için uygulanan cinsiyet kotası ve pozitif ayrımcılık politikaları, etkili yöntemler arasında yer almaktadır. Parlamentolarda ve siyasi partilerde kadın temsil oranlarını artırmak için %30-40 cinsiyet kotası uygulamaları, birçok ülkede somut sonuçlar doğurmuştur (Dahlerup, 2006; Krook, 2009).

Örneğin, İskandinav ülkeleri, cinsiyet kotası uygulamaları sayesinde kadın temsiliyi %40’ın üzerine çıkarmayı başarmış ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği algısının dönüşümüne katkı sağlamıştır (Lovenduski, 2005; Krook, 2009). Türkiye’de ise kadınların siyasetteki temsili %19 seviyesinde kalmış olup, bu oran uluslararası ortalamanın altındadır. Bu durum, kadınların siyasi katılımını artırmak için daha etkili politikalar geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Toplumsal Farkındalık Çalışmaları ve Eğitim

Toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin oluşturulmasında eğitim programları ve medya kampanyaları, önemli araçlar olarak kullanılabilir. Eğitim, kadınların siyasal liderlik rollerini üstlenmeleri için gerekli bilgi ve özgüveni sağlamaktadır (Kandiyoti, 1988; Inglehart & Norris, 2003). Özellikle genç yaşta toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen eğitim politikalarının uygulanması, uzun vadede kadınların kamusal alandaki varlıklarını güçlendirecektir. Medya ise kadınların liderlik ve siyaset alanındaki başarılarını görünür kılarak, toplumdaki cinsiyet algısının dönüşümünü hızlandırabilir. Kadınların medya aracılığıyla rol model olarak sunulması, genç kızların siyasal alana katılım motivasyonunu artırmaktadır (Phillips, 1995; Çaha, 2013).

Devlet Politikalarının Denetimi

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına devlet politikalarının düzenli olarak izlenmesi ve denetlenmesi büyük önem taşır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve politikaların cinsiyet etkisi analizlerinin yapılması, kadın haklarının korunmasını ve kadınların kamusal alanda daha güçlü bir şekilde varlık göstermesini destekleyecektir (Beneria, Berik, & Floro, 2015). Kadınların siyasal temsiline artırılması, demokratik sistemlerin güçlenmesi ve toplumsal adaletin sağlanması açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, yasal düzenlemelerin etkin şekilde uygulanması, kadın örgütlerinin güçlendirilmesi, cinsiyet kotası politikalarının yaygınlaştırılması ve toplumsal farkındalık çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Kadınların kamusal alanda görünür hale gelmesi, sorunların nesnesi olmaktan çıkıp çözümün öznesi haline gelmelerini sağlayarak toplumsal dönüşümü hızlandıracaktır.

1.3.2.Feminizm Hareketinin Gelişimi

Feminizm, toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğini sorgulayan ve bu eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir toplumsal hareket ve düşünce sistemidir. Aynı zamanda, kadınların erkek egemen sistem içerisinde karşı karşıya kaldıkları sömürü, aşağılanma, tehdit, cinsel saldırı ve tecavüz gibi olumsuz durumlara karşı bir mücadele pratiğini ifade eder (Butler, 1990; Tong, 2009). Feminizmin temelinde, kadınların ataerkil düzen içerisindeki ikincil konumlarına karşı verdikleri mücadeleler yatmaktadır.

Feminizmin Ortak Amaçları ve Çeşitleri

Feminizm, tek bir bütünleşik yapıdan ibaret olmayıp birçok farklı türü ve alt akımı bünyesinde barındıran kapsamlı bir düşünce sistemidir. Bu farklılıklarına rağmen feminist akımlar arasında ortak amaçlar ve ilkeler bulunmaktadır. Öncelikle, feminizm kadınları erkeklere bağımlı kılan toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesini hedefler. Özellikle kadının yalnızca ev içi rollerle tanımlanmasına ve bu roller üzerinden toplumda konumlandırılmasına karşı çıkar. Bu bağlamda, kadınların kamusal alanda eşit bir şekilde yer almalarını engelleyen yapılar eleştirilir ve dönüştürülmeye çalışılır. Ayrıca feminizm, toplumsal normların ve cinsiyet temelli rollerin sorgulanmasını esas alır. Kadınlara “doğal” ya da “normal” olarak atfedilen sorumluluklar, kültürel inşalar olarak değerlendirilir ve eleştirilir (Kandiyoti, 1988; Oakley, 2015). Bununla birlikte feminizm yalnızca teorik bir analiz biçimi değil, aynı zamanda politik ve eylemsel bir duruş olarak da öne çıkar. Feminist hareketler, toplumsal dönüşümü hedefleyen ideolojik ve pratik müdahalelerle kamu alanında yer alır (hooks, 2000). Son olarak, feminizm bilgi üretim süreçlerini ve toplumsal teorileri de sorgulayan bir anlayışı benimser. Kadınların tarihsel ve toplumsal deneyimlerinden yola çıkarak akıl, bilim ve toplum teorisi gibi geleneksel olarak “nesnel” kabul edilen bilgi alanlarının cinsiyet temelli önyargılardan arındırılması gerektiğini savunur (Harding, 1991).

Feminizmin politik yönü, kadınların haklarının ve olanaklarının erkeklerle eşit seviyeye getirilmesini amaçlarken; toplumsal yapının dönüşümünü sağlayacak çözümler üretmeye odaklanır. Bu nedenle feminizm, yalnızca kadınları ilgilendiren bir hareket değil, toplumun tamamını dönüştürmeyi hedefleyen bir mücadele olarak görülmelidir (Dahlerup, 2006; Tekeli, 1991).

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Eleştirisi

Feminizm, toplumsal cinsiyet rollerini analiz ederek, bu rollerin nasıl ataerkil düzen tarafından inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Geleneksel toplum yapısı içerisinde kadının sorumluluklarının önceden belirlenmiş olmasına karşı çıkan feminizm, bu rollerin kültürel, dini ve sosyal pratiklerle nasıl içselleştirildiğini eleştirir (Connell, 2002; Kandiyoti, 1988).

Masallarda ve popüler kültürde sıkça karşılaşılan örnekler, kadınların rollerinin nasıl pekiştirildiğini göstermektedir. Pamuk Prenses masalında, kahramanın üvey annesinden kaçarken bir ormana sığınıp pis bir evi temizlemesi, yemek yapması ve yedi

cücelerin yaşamını “düzene sokması”, kadınlara ev işleri ve bakım hizmetleri gibi sorumlulukların dayatıldığını sembolize eder (Zipes, 1997). Bu anlatılar, kadının kurtuluşunu dışsal bir kurtarıcıya, yani prene bağlayarak pasif ve bağımlı kadın imgeleri oluşturur (Beauvoir, 1949).

Feminizm bu tür anlatıları eleştirerek, kadınların toplumdaki aktif ve bağımsız rolünü görünür kılmayı ve yeniden tanımlamayı hedefler. Kadınların özgürleşmesi, yalnızca kadınların kendi haklarını elde etmesiyle değil, erkeklerin de ataerkil sistemden kaynaklanan cinsiyetçi rolleri sorgulamasıyla mümkün olacaktır (Hooks, 2000; Butler, 1990).

Feminizmin Tarihsel Gelişimi

Feminizmin tarihsel kökeni tek bir olay ya da çıkış noktasına dayandırılmayacak kadar çeşitlidir. Birinci Dalga Feminizm, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında kadınların seçme ve seçilme hakkı gibi temel siyasal haklarını kazanmak için örgütlendikleri dönemi ifade eder (Stanton, 1997). Bu dönemde Mary Wollstonecraft ve Elizabeth Cady Stanton gibi isimler kadın haklarının savunulmasında öncü roller üstlenmiştir (Wollstonecraft, 1792).

İkinci Dalga Feminizm ise 1960’larda kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadelelerini genişleterek eğitim, iş gücü ve aile yapısındaki cinsiyet rollerine odaklanmıştır (Friedan, 1963). Üçüncü Dalga Feminizm ise 1990’lardan itibaren kültürel çeşitlilik, kimlik ve sınıf gibi faktörleri feminizmin içine dahil etmiş ve kadın hareketini daha kapsayıcı bir hale getirmiştir (Hooks, 2000).

Feminizm hareketi, kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını amaçlayan çok yönlü bir mücadele pratiğidir. Ataerkil düzenin dayattığı cinsiyet rollerini sorgulayan ve dönüştürmeyi hedefleyen feminizm, sadece kadınların değil, tüm toplumun özgürleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, feminizm kadın hakları mücadelesinin ötesinde, toplumsal adalet ve eşitliğin sağlanması için kritik bir düşünce sistemidir. Feminizm üç dönem içerisinde incelenmektedir:

1.3.2.1. Birinci Dalga Feminizm Hareketi

Birinci Dalga Feminizm, kadınların temel yurttaşlık haklarını elde etmek amacıyla 19. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan ve geniş bir etki alanına yayılan bir toplumsal harekettir. Feminist hareketin kökleri, 1789 Fransız İhtilali ile birlikte atılmış olup, ihtilalin “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” ideallerinin kadınları kapsamaması bu hareketin itici gücü olmuştur (Offen, 2000; Scott, 1996). Fransız kadınlar, erkekler için tanınan bu hakların evrensel insan hakları adı altında kendilerine de tanınmasını talep etmiş ve bu yolda örgütlü mücadele başlatmışlardır.

Feminist Düşüncenin İlk Temsilcileri

Birinci Dalga Feminizm’in düşünsel temelleri, Olympe de Gouges ve Mary Wollstonecraft gibi öncü isimlerin eserleriyle atılmıştır. Olympe de Gouges, 1791’de kaleme aldığı Kadın Hakları Beyannamesi (Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne) ile kadınların siyasi ve medeni haklarını savunmuştur. Gouges, erkeklerle kadınların eşit yurttaşlık haklarına sahip olması gerektiğini vurgulayarak, Fransız İhtilali’nin erkek yurttaşlarla sınırlı kalan hak taleplerine eleştiri getirmiştir (Gouges, 1791).

Mary Wollstonecraft, 1792 yılında yayımladığı Kadın Haklarının Savunusu (A Vindication of the Rights of Woman) adlı eseriyle modern feminizmin kurucularından biri olarak kabul edilmektedir. Wollstonecraft, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini, toplumsal bir sözleşmenin ürünü olarak tanımlamış ve kadınların eğitimsiz bırakılmasını eleştirmiştir (Wollstonecraft, 1792). Ona göre, kadınların eğitim hakkı, onların özgürleşmesi ve toplumun ilerlemesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Wollstonecraft, erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik farklılıkların kadınların toplumdaki konumunu sınırlamaması gerektiğini savunarak liberal değerler çerçevesinde eşitliği talep etmiştir (Tong, 2009).

Seneca Falls Konvansiyonu ve Kadın Hakları Talepleri

Birinci Dalga Feminizm’in en önemli dönüm noktalarından biri, 1848 yılında Seneca Falls Konvansiyonu’nun düzenlenmesi ve Seneca Falls Bildirgesi’nin imzalanmasıdır. Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott liderliğinde gerçekleşen bu toplantı, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nden ilham alarak kadınların seçme ve seçilme hakkı, evlilikte eşitlik, mülkiyet hakkı ve çalışma hakkı taleplerini içermiştir (Stanton, 1997; Davis, 1999). Bu toplantı, kadın hareketinin siyasi ve hukuki reform

taleplerini sistematik hale getirmiş ve feminist hareketin küresel boyutta yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Bu dönemde kadınların hak arayışları sadece siyasal alanda değil, sosyal ve ekonomik yaşamda da etkili olmuştur. Kadınların çalışma hakkı ve eğitim fırsatlarına erişimi, Birinci Dalga Feminizm'in temel hedeflerinden biri olmuştur. Kadınların iş gücüne katılımını kolaylaştırmak adına Avrupa'da hamilelik izinleri gibi uygulamalar da bu dönemde tartışılmaya başlanmıştır (Offen, 2000).

Birinci Dalga Feminizm'in Hedefleri ve Etkisi

Birinci Dalga Feminizm, 19. yüzyılın sonlarında başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısına kadar etkisini sürdüren ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan tarihsel bir hareket olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde feminist hareketin temel hedefi, kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda yurttaşlık haklarını elde etmesini sağlamaktır. Öncelikle, kadınların seçme ve seçilme hakkı temel bir talep olarak ortaya konmuş; kadınların siyasi süreçlerde aktif rol alabilmesi için bu hak, eşit yurttaşlığın vazgeçilmez bir parçası olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra çalışma ve mülkiyet hakkı gibi ekonomik haklar da dönemin temel mücadele konuları arasında yer almıştır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için, çalışma yaşamına katılım ve mülkiyet edinme konusunda yasal düzenlemeler talep edilmiştir. Eğitim hakkı da bir diğer önemli başlıktır; kadınların toplumsal ilerlemeye katkı sağlayabilmeleri için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiği savunulmuştur. Tüm bu taleplerin ötesinde, birinci dalga feminizm, kadınlara dayatılan geleneksel cinsiyet rollerini de sorgulamış ve yeni ahlaki-toplumsal değerlerin oluşturulmasını hedeflemiştir (Beauvoir, 1949; Tong, 2009).

Bu hareketin en somut başarılarından biri, kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmeleri olmuştur. Örneğin, Yeni Zelanda'da kadınlar 1893 yılında, Avustralya'da 1902 yılında ve Finlandiya'da 1906 yılında bu hakka kavuşarak siyasi yaşamda yer almaya başlamışlardır. Birinci Dalga Feminizm, kadınların yurttaşlık statüsünün hukuki ve siyasal düzlemde tanınmasına öncülük etmiş ve sonraki dalgaların temelini oluşturmuştur (Dahlerup, 2006).

Birinci Dalga Feminizm, kadınların siyasi, hukuki ve sosyal haklarını elde etmek adına verdikleri sistematik ve örgütlü mücadelenin ilk adımı olmuştur. Fransız İhtilali'nden ilham alarak başlayan bu hareket, kadınların yurttaş olarak tanınmasını ve erkeklerle eşit haklara sahip olmasını hedeflemiştir. Olympe de Gouges, Mary Wollstonecraft ve Elizabeth Cady Stanton gibi öncü isimlerin katkıları, modern feminist düşüncenin temellerini atmıştır. Birinci Dalga Feminizm, kadınların toplumda görünürlük kazanmasını sağlayarak, cinsiyet eşitsizliğine karşı sonraki feminist dalgaların yolunu açmıştır (Inglehart & Norris, 2003).

1.3.2.2. İkinci Dalga Feminizm Hareketi

1950'li yıllardan itibaren dünya genelinde yaşanan köklü toplumsal ve kültürel dönüşümler, kadın hareketlerinin yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan İkinci Dalga Feminizm, yalnızca hukuki eşitlik taleplerinin ötesine geçerek, kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki ezilmişliklerini sorgulamış ve bireysel bilinçlenmeye odaklanmıştır (Friedan, 1963).

Beauvoir ve İkinci Dalga Feminizmin Düşünsel Temelleri

İkinci Dalga Feminizm hareketinin önemli temsilcilerinden biri olan Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (İkinci Cins, 1949) adlı eserinde, kadınların rollerinin biyolojik doğadan kaynaklanmadığını, aksine toplumsal normların ve içselleştirilmiş önyargıların bir ürünü olduğunu vurgulamıştır (Beauvoir, 1949). Beauvoir, kadının toplumda “ikinci cins” olarak konumlandırılmasının temelinde, kültürel ve yasal düzenlemelerin yanı sıra kadınların kendilerinin de bu normları içselleştirmesinin yattığını belirtmiştir. Beauvoir, kadınların ekonomik bağımsızlıklarının sağlanmasının ve meslek sahibi olmalarının önemini vurgulayarak, kadının birey olarak toplumsal hayatta varlık göstermesinin yolunu açmaya çalışmıştır. Onun “Kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü, toplumsal cinsiyet kavramının temelini oluşturmuş ve biyolojik cinsiyetle toplumsal cinsiyet ayrımını ortaya koymuştur (Beauvoir, 1949; Butler, 1990).

“Kişisel Olan Politikdir” ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı

İkinci Dalga Feminizm’in önemli sloganlarından biri olan “kişisel olan politiktir” söylemi, kadınların bireysel sorunlarının toplumsal yapı ve ataerkil sistemle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Hanisch, 1970). Kadınların yaşadıkları eşitsizlikler, yalnızca özel alanda değil, toplumsal ve siyasal düzlemde de tartışmaya açılmıştır. Bu dönemde toplumsal cinsiyet (gender) kavramı feminizm açısından önemli bir boyuta ulaşmıştır. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklardan öte, kültürel ve sosyal olarak inşa edilen cinsiyet rollerini ifade etmektedir (Oakley, 1972; Connell, 2002). Kadınların annelik, ev işleri ve bakım rolleriyle sınırlandırılması eleştirilirken; siyasette, ekonomide ve toplumdaki üretim alanlarında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması hedeflenmiştir (Hartmann, 1979).

Cinsellik, Doğurganlık ve Kürtaj Hakkı

İkinci Dalga Feminizm, 1960’lı yıllardan itibaren özellikle kadınların bedenleri üzerindeki hakları ve bireysel özerkliklerini ön plana çıkaran bir hareket olarak şekillenmiştir. Bu dönemde doğurganlık ve cinsellik konuları feminist mücadelenin merkezine yerleşmiş; kadınların kendi bedenleri üzerindeki söz hakkı, özgürlük ve eşitlik talepleriyle birlikte ele alınmıştır. Dünya genelinde yasa dışı kürtajların artması, hem kadın sağlığı açısından büyük bir tehdit oluşturmuş hem de kadınların kendi yaşamları üzerindeki denetimlerinin ne kadar sınırlı olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda feminist hareket, kürtaj hakkını yalnızca bir sağlık meselesi olarak değil, kadının bedenine yönelik ataerkil denetimi kırmak için verilen temel bir özgürlük mücadelesi olarak görmüştür (Friedan, 1963; Butler, 1990).

Kadın hakları savunucularının artan baskıları sonucunda, birçok ülkede kürtaj yasakları kaldırılmış ve kadınların kendi doğurganlıkları hakkında karar verebilme hakları hukuki güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda, İngiltere’de 1967 yılında, ABD’de 1973’te Roe v. Wade kararıyla, Fransa’da 1975’te ve İtalya’da 1978’de kürtaj yasaklarının kaldırılması, kadınların bedenleri üzerindeki özerkliklerinin tanınmasında önemli birer dönüm noktası olmuştur (Pateman, 1988; Tong, 2009).

Aynı zamanda doğum kontrol haplarının piyasaya sürülmesi de kadınların yalnızca “annelik” rolüyle tanımlanmasının önüne geçerek, onların hayatlarını daha özgürce planlamalarına olanak tanımıştır. Bu gelişme, kadınların eğitim, kariyer ve

kamusal yaşama katılım süreçlerinde bireysel tercihlerini daha rahat ortaya koyabilmelerine ve toplumda bağımsız bireyler olarak varlık gösterebilmelerine katkı sağlamıştır. İkinci Dalga Feminizm böylece, kadının yalnızca hukuki değil, biyolojik ve toplumsal düzlemde de özneliğini yeniden kurmayı amaçlayan güçlü bir dönüşüm hareketi olarak tarihe geçmiştir (Ehrenreich & English, 1978).

Kadının Toplumsal Özneleşmesi ve Politik Rolü

İkinci Dalga Feminizm hareketi, kadını toplumda harekete geçen, değişim yaratan bir özne olarak konumlandırmıştır. Bu süreçte feminizm, yalnızca bir düşünce sistemi olmanın ötesinde, politik bir ideoloji haline gelmiştir (Firestone, 1970; hooks, 2000). Kadınların kamusal alanda varlık göstermeleri, politik karar mekanizmalarında daha fazla temsil edilmeleri ve ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri bu dönemin önemli kazanımları arasında yer alır. Kadınlar, bu hareket sayesinde “öncelikle anne” olma kimliklerinden sıyrılarak, “birey” ve “kariyer sahibi” kimlikleriyle toplumda yer almaya başlamışlardır. Kadınların siyasal ve kültürel hayattaki varlığı, toplumdaki cinsiyet rollerinin dönüşümünü hızlandırmış ve yeni bir kadın kimliği inşa etmiştir (Hartmann, 1979; Connell, 2002).

İkinci Dalga Feminizm hareketi, kadınların yalnızca hukuki eşitliklerini sağlamakla kalmamış, onların ekonomik, sosyal ve politik alanlarda birey olarak varlık göstermelerinin yolunu açmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının gündeme gelmesi, kadınların biyolojik rollerle sınırlı kalmayarak toplumsal yapı içerisindeki yerlerini sorgulamalarına olanak sağlamıştır. Kadınların doğurganlık hakları, kürtaj hakkı ve bedenleri üzerindeki kontrolü, feminist hareketin sembolik mücadele alanlarından biri olmuş; bu kazanımlar, kadınların özgürleşmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Tong, 2009).

1.3.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm Hareketi

Üçüncü Dalga Feminizm, 1990’lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde ikinci dalga feminizm hareketinin eleştirisi üzerine inşa edilerek ortaya çıkmıştır. Bu hareket, özellikle yüksek mahkeme kararlarına tepki gösteren genç kadınların ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenmesi sonucunda şekillenmiştir (Baumgardner & Richards, 2000). Üçüncü dalga feminizm, kadın kimliğini yalnızca cinsiyet üzerinden değil, sınıf,

etnisite, ırk ve cinsel yönelim gibi faktörlerle birlikte ele alan çok boyutlu bir bakış açısı geliştirmiştir.

Teorik Temelleri ve Yaklaşımları

Üçüncü Dalga Feminizm, 1990'lı yıllarda gelişen ve önceki feminist dalgaların kazanımlarını genişletmeyi hedefleyen, ancak aynı zamanda onların sınırlılıklarını da eleştiren çok katmanlı bir feminist harekettir. Bu hareket, dört temel teorik yaklaşım üzerine inşa edilmiştir ve bu yaklaşımlar, kadınların farklı toplumsal konumlar ve kimlikler üzerinden yaşadıkları özgül deneyimleri anlamaya yönelik daha kapsayıcı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Bunlardan ilki, interseksiyonalist teori ya da diğer adıyla kesişimsellik yaklaşımıdır. Kimberlé Crenshaw tarafından 1989 yılında geliştirilen bu kavram, kadınların yaşadığı ayrımcılığın yalnızca cinsiyete indirgenemeyeceğini, bunun aynı zamanda ırk, sınıf, etnisite, din, yaş ve cinsel yönelim gibi diğer kimlik boyutlarıyla kesiştiğini savunur. Bu teori, toplumsal eşitsizliklerin birbirinden bağımsız değil, çoklu ve iç içe geçmiş yapılarla sürdüğünü ortaya koyar (Crenshaw, 1991).

İkinci olarak, postmodernist ve postyapısalcı feminist kuramlar, kadın kimliğinin sabit, evrensel ve değişmez bir kategori olmadığını ileri sürer. Özellikle Judith Butler'ın Gender Trouble (1990) adlı eseriyle gündeme gelen bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin biyolojik değil, kültürel ve dilsel olarak inşa edilen bir “performatif” yapı olduğunu vurgular. Bu perspektif, toplumsal cinsiyetin tekrarlayan davranışlar ve normlarla sürekli yeniden üretildiğini ve sabit kimlik kalıplarının sorgulanması gerektiğini savunur (Butler, 1990).

Üçüncü yaklaşım olan postkolonyal feminist teori, Batı merkezli feminizmin evrensel kadın deneyimi iddiasını sorgular. Bu teoriye göre, Batılı feminist anlatılar, sömürgecilik sonrası coğrafyalarda yaşayan kadınların farklı tarihsel, kültürel ve siyasal koşullarını göz ardı etmektedir. Chandra Talpade Mohanty'nin çalışmaları, özellikle “üçüncü dünya kadını” kavramının homojenleştirici etkisini eleştirerek, yerel bağlamlara özgü feminist mücadelelerin gerekliliğini ortaya koymuştur (Mohanty, 2003).

Son olarak, yeni nesil feministlerin gündemi, üçüncü dalga feminizmi diğerlerinden ayıran en dinamik unsurlardan biridir. Bu yeni dalga, genç feministlerin bireysel deneyimlerini politikleştirerek feminist söylemi çeşitlendirmiştir. Bu dönemde

cinsellik, beden politikaları, LGBTQ+ hakları, pornografi, dijital medya temsilleri ve popüler kültür analizleri feminist gündemin önemli parçaları hâline gelmiştir. Cinsiyet kimliklerinin ve arzuların çeşitliliği savunulmuş, özgürlük ve farklılık temelinde yeni bir toplumsal tahayyül inşa edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Dalga Feminizm böylece, kimlik, temsil ve deneyim kavramlarını yeniden tanımlayan; bireysel ile politik olanı iç içe geçiren; çok sesli, çoğulcu ve kapsayıcı bir feminist söylem üretmeyi hedeflemiştir (Baumgardner & Richards, 2000).

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Ataerkil Düzenin Eleştirisi

Üçüncü dalga feminizm, kadın ve erkek kimliklerinin toplumdaki konumlarını belirleyen ataerkil normlara karşı mücadele etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel olarak inşa edilmiş yapılar olduğuna dikkat çekerek, aile içi rollerin dönüşümünü ve toplumsal düzenin yeniden inşasını savunmuştur (Hooks, 2000; Tong, 2009). Kadınların “anne, eş ve ev kadını” rollerine indirgenmesinin bireysel özgürlüklerini sınırlandırdığı eleştirisini getirmiştir (Tong, 2009).

Bu hareket, toplumsal düzenin kadınlar üzerinden tanımlanan cinsiyet ayrımcılığı sona ermeden eşitlik ilkesine dayalı olarak yeniden inşa edilemeyeceğini savunmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, toplumsal normların ve kültürel önyargıların dönüşümüyle çözülebilir (Walby, 1990; Crenshaw, 1991).

Kesişimsellik ve Küresel Perspektif

Üçüncü dalga feminizm, kesişimsellik (intersectionality) kavramını merkeze alarak kadınların yaşadığı eşitsizliklerin çoklu faktörler nedeniyle derinleştiğini ortaya koymuştur. Örneğin, siyah kadınların deneyimleri, beyaz kadınlardan farklılık göstermekte; sınıf, ırk ve kültürel faktörler kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı çeşitlendirmektedir (Crenshaw, 1991; hooks, 2000). Bu çerçevede üçüncü dalga feminizm, Batı merkezli feminizmi eleştirerek küresel bir perspektif sunmuştur.

Kadın Bedeninin Politikleştirilmesi

Üçüncü dalga feministler, kadın bedeninin politik bir mücadele alanı olduğunu vurgulamışlardır. Kürtaj hakkı, doğum kontrolü, cinsel özgürlük ve beden olumlama hareketleri bu dönemin temel mücadele konuları arasında yer alır (Baumgardner &

Richards, 2000). Kadınların bedenleri üzerindeki haklarının korunması, bireysel özgürlüklerinin sağlanması açısından kritik bir önem taşımaktadır. Üçüncü Dalga Feminizm, kadınların kimliklerinin çok boyutlu bir perspektifle ele alınmasını sağlamış ve cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik yeni mücadele biçimleri geliştirmiştir. Kesişimsellik, postkolonyal eleştiriler ve bireysel özgürlük vurguları bu hareketin ayırt edici özellikleridir. Bu bağlamda üçüncü dalga feminizm, ataerkil düzenin yıkılmasını ve toplumsal normların dönüştürülmesini hedefleyerek, kadınların sosyal, ekonomik ve politik alanda özgürleşmesine katkı sunmuştur (Butler, 1990)..

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN'DA KADIN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE SİYASAL KATILIM

Kadın haklarının tarihsel gelişimi, kadınların siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımı açısından önemli kırılma noktaları içermektedir. Bu bağlamda Azerbaycan'da kadın hakları, 20. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası gelişmelerle paralel bir seyir izlese de, toplumsal cinsiyet eşitsizliği halen yapısal bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin (AHC) 1918 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk Müslüman devleti olması, kadınların kamusal alandaki varlığını destekleyen en önemli adımlardan biri olmuştur. Ancak, kadınların siyasal temsili ve ekonomik hayattaki rolleri bu anayasal haklarla tam anlamıyla güvence altına alınamamış; bağımsızlık, Sovyetler dönemi ve modern Azerbaycan'da kadınların hak mücadelesi kesintilere uğramıştır (Mammadova, 2019).

2.1. Azerbaycan'da Kadın Hak ve Özgürlükleri

Kadının toplumdaki konumu, tarih boyunca çeşitli evrelerden geçmiştir. Demokratik toplumlarda kadınların özgürleşmesi, siyasi hakların tanınması, eğitim imkanlarının genişlemesi ve ekonomik koşulların iyileşmesiyle ivme kazanmıştır. Ancak bu ilerlemeler, kadınların siyasi ve ekonomik hayattaki rollerinin arzu edilen seviyeye ulaşmasını tam anlamıyla sağlayamamıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, kadınların siyasal kimliklerini güçlendiren önemli bir adım olmuşsa da, bu süreçte kadınların siyasi ve ekonomik alandaki etkinlikleri kesintilere uğramıştır. Bu duraksamalar, kadınların siyasal yaşama katılımını kısıtlayan en temel faktörlerden biri olmuştur (Mammadova, 2019).

Kadın hakları, günümüzde de öne çıkan insan hakları konuları arasında yer almaktadır. Kadınlar, dünya tarihinde ilk kez 1893 yılında Yeni Zelanda'da seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Bu önemli gelişme, kadınların siyasi hayata katılımını artırmış; ancak kadınların temsil oranı, erkeklerin temsil oranlarına kıyasla halen düşük seviyelerde kalmıştır (İbrahimova, 2018).

Kadınların siyasi haklarını kazanma süreçleri, ülkeler arasında farklılık göstermiştir. Örneğin, ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde kadınlar, 20. yüzyılın başlarında siyasi haklarını elde edebilmek adına yoğun mücadeleler vermiştir. Bununla

birlikte, kadınların seçme ve seçilme süreçlerine dahil olması uzun zaman almıştır. Azerbaycan bağlamında kadınlar, 1907 yılında oy kullanma hakkını elde etmişlerdir. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (AHC), 1918 yılında kadınlara siyasi haklarını tanıyarak Doğu'da bu hakları kadınlara sağlayan ilk demokratik cumhuriyet olmuştur. İstiklal Beyannamesi ile cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşlara eşit haklar tanınması, kadınların siyasi alanda görünürlük kazanmaları açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (İbrahimova, 2018). Ancak elde edilen bu kazanımlar, sonrasında yaşanan siyasi ve toplumsal değişimler sonucunda sürdürülebilir olmamış ve istenilen düzeye ulaşılamamıştır (Mammadova, 2019).

Kadınların siyasal hayata katılımı ve toplumsal rolleri, tarihsel olarak birçok ülkede benzer zorluklarla karşılaşmıştır. Siyasi temsil oranlarının düşük olması, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı kapsamlı kültürel dönüşüm süreçleriyle desteklenmelidir. Azerbaycan örneğinde de gözlemlendiği üzere, kadın haklarının kazanımı, önemli bir ilerleme olarak değerlendirilse de, bu hakların kalıcı olabilmesi için ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, kadınların toplumsal kalkınma ve devlet inşası sürecinde önemli roller üstlendiği bir döneme girmiştir. Ülke, bağımsızlığın ardından 1992 yılında Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) üye olarak uluslararası arenada yerini almıştır. 2001 yılında Avrupa Konseyi'ne katılımıyla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacı doğrultusunda uluslararası iş birliklerini güçlendirmiştir (Sipahi & Özsoy, 2020).

Tüm bu yasal ve sosyal girişimlere rağmen, Azerbaycan'da kadınların karşı karşıya kaldığı yapısal sorunlar devam etmektedir. Özellikle aile içi şiddet, cinsiyet eşitsizliği ve kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi alandaki görünürlüklerinin sınırlı kalması, ülkede çözüme kavuşturulması gereken önemli meseleler arasındadır. Bu sorunlar, uluslararası kuruluşların yayımladığı çeşitli raporlarda da açıkça ifade edilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) 2006 yılından itibaren yayımladığı Cinsiyet Eşitliği Raporu verileri, Azerbaycan'ın performansındaki gerilemeyi ortaya koymaktadır. 2007 yılında 59. sırada yer alan Azerbaycan, 2008'de 61. sıraya, 2009'da 89. sıraya ve 2010'da 100. sıraya gerilemiştir. Ancak 2011 yılında 91. sıraya yükselerek bu düşüş eğilimini durdurmayı başarmıştır (Abbasova, 2020, s. 81).

Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesinde bölgesel farklılıklar da dikkat çekmektedir. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan kadınlar, kentsel bölgelerdeki kadınlara kıyasla daha fazla hak ihlalleri ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Eğitim, ekonomik bağımsızlık ve sosyal olanaklara erişimdeki bu dengesizlikler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Mammadova, 2019).

Azerbaycan'da kadınların çalışma hayatına yönelik yasal düzenlemeler, İş Kanunu ile belirlenmiştir. Özellikle hamilelik ve doğum sonrası dönemde kadınlara toplam 126 gün ücretli izin hakkı tanınmıştır. Ancak çocuk bakımına yönelik ek durumlarda yalnızca 14 günlük izin verilmesi, kadınların iş hayatındaki yüklerini artırmakta ve kariyer gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra, ülkede babalık izninin olmaması, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Babalık izninin yokluğu, çocuk bakım sorumluluğunun yalnızca kadınların omuzlarına yüklenmesine yol açmakta ve toplumsal rollerin eşitsizliğini derinleştirmektedir (Karayeva, 2021).

Azerbaycan'da kadınların ekonomik ve mesleki alandaki katkıları, dikkat çekici bir düzeydedir. Özellikle profesyonel ve teknik iş gücüne katılım oranları açısından kadınlar önemli bir yer tutmakta ve Azerbaycan, bu alanda dünya genelinde 33. sırada yer almaktadır (Abbasova, 2020).

Kadınların devlet organlarına aktif katılımını teşvik etmek amacıyla, Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından 6 Mart 2000 tarihinde “Devlet Kadın Politikalarının Uygulanması Üzerine” adlı bir kararname yayımlanmıştır. Bu kararname, kadınların devlet yapılanmalarında erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmalarını hedeflemiş; liderlik pozisyonlarında yer almalarının önünü açmayı amaçlamıştır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet politikalarına yönelik verilerin toplanması için İstatistik Komitesi ve Bakanlar Kurulu'na görev verilmiş; bakanlıklar ve yürütme otoritelerine kadınların terfi süreçlerine öncelik tanınması yönünde talimatlar iletilmiştir. Ancak bu yasal düzenlemelere ve alınan somut önlemlere rağmen, kadınların liderlik pozisyonlarındaki temsil oranları halen istenilen düzeye ulaşmamıştır. Günümüzde yalnızca bir kadın devlet kurumu başkanlığını üstlenmektedir: Aile, Kadın ve Çocuk İşleri Devlet Komitesi Başkanı Hicran Hüseynova. Ayrıca, Öğrenci Kabulü Devlet Komisyonu Başkanı Maleyka Abbaszadeh, üst düzey kadın temsilciler arasında yer almaktadır (Sipahi & Özsoy, 2020).

Azerbaycan siyasetinde öne çıkan kadın liderler arasında; Lala Şevket (Liberal Parti Lideri), Bahar Muradova (Milli Meclis Başkan Yardımcısı), Rabiyyat Aslanova (İnsan Hakları Komitesi Başkanı) ve Fatma Abdullazade (Başkanlık İdaresi İnsani Politika Sorunları Başkanı) sayılabilir. Bunlara ek olarak, Elmira Süleymanova, 2002 yılında Azerbaycan’da seçilen ilk insan hakları müvekkili olarak kadın temsiliinde önemli bir örnek teşkil etmektedir (Abbasova, 2020; Karayeva, 2021).

Azerbaycan’da kadınların toplumsal ve siyasal hayattaki rolleri giderek daha fazla görünür hale gelmiştir. Milletvekili Elmira Ahundova, kadınların sivil toplum kuruluşlarının (STK) %50’sinden fazlasında yönetici pozisyonunda yer aldığını vurgulamaktadır. Ahundova, kadınların gazetecilik, siyaset ve milletvekilliği gibi alanlarda etkin bir şekilde varlık göstermeye başladığını belirtirken, bazı toplumsal durumlarda erkeklerin kadınların faaliyetlerine karşı sergiledikleri tutumu bir “kıskançlık sendromu” olarak tanımlamaktadır. Ancak bu tür tepkilerin zamanla azalacağına ve toplumsal dönüşümün ilerleyeceğine inandığını ifade etmektedir (Mammadova, 2019).

Kadınların toplumsal ve siyasal görünürlüğünü artırmak adına Azerbaycan’da yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış olsa da, özellikle liderlik pozisyonlarındaki temsiliyetleri hala yetersizdir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliği çabalarının yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmaması gerektiğini ve kapsamlı yapısal dönüşümlerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Azerbaycan’da kadınların karşı karşıya kaldıkları en önemli toplumsal sorunlardan biri aile içi şiddettir. Ancak bu vakaların çoğu, çeşitli toplumsal ve kültürel nedenlerle gizli kalmakta ve kamuoyuna yansımamaktadır. Özellikle ataerkil yapının etkisiyle, aile içi şiddet genellikle “aile meseleleri” olarak görülmekte ve bu durum, sorunun çözümünü geciktirmekte ve istatistiklerin gerçeği yansıtmamasına yol açmaktadır (Yılmaz, 2023).

Aile içi şiddetin önlenmesi için yalnızca yasal önlemler yeterli olmayıp, toplumu bilinçlendirmeye yönelik eğitim programlarının ve önleyici faaliyetlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Eğitimciler, aydınlar ve kadın politikacılar bu konuda önemli bir rol üstlenebilirler. Elmira Ahundova, bu sorunun çözümü için ilk adımların atıldığını ve yasaların sertleştirildiğini belirtmektedir. Özellikle erken yaşta evliliklere yönelik yaptırımların artırıldığını, bu doğrultuda para cezaları ile birlikte hapis cezalarının da uygulanmaya başlandığını ifade etmektedir (Karayeva, 2021). Bu tür

yasal düzenlemeler, aile içi şiddetin ve çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için somut ve önemli adımlar arasında yer almaktadır (Sipahi & Özsoy, 2020).

Aile içi şiddetin ortadan kaldırılması, yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamalı; kolluk kuvvetleri, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve kamu kurumlarının etkin bir iş birliği içerisinde hareket etmesi sağlanmalıdır. Toplumda şiddetin tolere edilmediği bir kültürel ortamın oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut toplumsal yapı ve ataerkil değerler nedeniyle, pek çok durumda kolluk kuvvetleri, komşular veya akrabalar, şiddeti “aile içi mesele” olarak değerlendirmekte ve müdahaleden kaçınmaktadırlar. Bu tutum, aile içi şiddetin normalleştirilmesine yol açmakta ve mağdur kadınların korunmasız kalmasına sebep olmaktadır (Abbasova, 2020).

Bu doğrultuda Azerbaycan'da, aile içi şiddetin önlenmesine yönelik kapsamlı bir bilinçlendirme seferberliği başlatılması gerekmektedir. Kadınların haklarının korunması ve mevcut yasal mekanizmaların etkin bir şekilde kullanılması, şiddetin önlenmesi adına hayati bir adımdır. Özellikle eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ders ve içeriklerin yaygınlaştırılması, toplumsal dönüşümü hızlandıracaktır. Ayrıca, kolluk kuvvetleri ve kamu görevlilerinin aile içi şiddet konusunda özel eğitimden geçirilmesi ve gerekli hassasiyetin gösterilmesi sağlanmalıdır. Aile içi şiddetin ortadan kaldırılması, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk gerektirmektedir. Toplumda şiddete karşı ortak bir duruş sergilenmesi ve bu tür eylemlere karşı hoşgörüsüzlük kültürünün benimsenmesi, sorunun çözümünde kritik bir rol oynayacaktır. Şiddete karşı protesto atmosferinin oluşturulması ve toplumsal bilincin artırılması, mağdurların korunmasını ve haklarının güvence altına alınmasını destekleyecektir (Sipahi & Özsoy, 2020).

2.1.1. Geleneksel Azerbaycan Toplumunda Kadının Yeri

Geleneksel Azerbaycan toplumunda kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik konumu, tarih boyunca çeşitli faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu durum, özellikle ataerkil toplumsal yapı ve kültürel normların kadınların rollerini belirlemesinde önemli bir rol oynamıştır. Kadınlar genellikle aile içi sorumluluklarla sınırlandırılmış, kamusal alandaki varlıkları ise sınırlı kalmıştır (Yakışan, 2024).

2.1.1.1.Aile İçi Roller ve Toplumsal Statü

Kadınların toplumsal statüsü, büyük ölçüde aile içindeki rollerine dayandırılmıştır. Anneliği kutsal bir görev olarak tanımlayan geleneksel normlar, kadınların aile içindeki konumlarını yüceltirken, onların kamusal alanda görünür olmalarını engellemiştir (Aliyeva, 2016). Özellikle kırsal bölgelerde, kadınların hayatı, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklarla sınırlanmış; ekonomik katkıları ise çoğunlukla tarımsal faaliyetlerde dolaylı olarak gerçekleşmiştir .Ailede kadınların varlığı “şeref” ve “namus” gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş, bu durum kadının toplumsal özgürlüklerini sınırlayan bir unsur haline gelmiştir (Süleymanlı, 2021).

2.1.1.2.Eğitim ve İş Hayatına Katılım

Kadınların eğitimi ve iş hayatına katılımı, geleneksel normlar nedeniyle uzun süre engellenmiş olsa da, 19. yüzyılın sonlarında belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. Bakü'de Hacı Zeynelabidin Tağıyev tarafından 1901 yılında açılan ilk kız okulu, kadınların eğitim hakkına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Süleymanlı, 2021). Bu tür girişimler, Azerbaycan toplumunda kadınların eğitim olanaklarını genişletmeye yönelik kültürel modernleşme hareketlerinin bir parçası olmuştur. Bununla birlikte, kadınların iş hayatına katılımı, geleneksel değerler nedeniyle sınırlı kalmış ve genellikle belirli meslek gruplarıyla, özellikle sağlık ve eğitim gibi alanlarla sınırlanmıştır (Turan, 2013). Sosyal normlar, kadınların ekonomik katkısını aile bütçesinin bir uzantısı olarak görmüş, bu da kadınların profesyonel kariyer inşasını zorlaştırmıştı (Süleymanlı, 2021).

2.1.1.3.Sosyal ve Kültürel Hayatta Kadın

Geleneksel Azerbaycan toplumunda kadınlar, sosyal ve kültürel alanlarda da çeşitli sınırlamalarla karşılaşmışlardır. Toplumsal normlar, kadınların kamusal etkinliklere katılımını sınırlandırırken, bu sınırlamalar kadınların görünürlüğünü azaltmıştır (Uygur, 2005). Ancak, kadınların aile içi etkinlikler ve el sanatları gibi alanlarda aktif roller üstlendiği görülmektedir. Bu faaliyetler, kadınların yaratıcı potansiyellerini ifade etmeleri açısından önemli olmakla birlikte, toplumsal görünürlüklerini artırmak konusunda yeterli olmamıştır (Aliyeva, 2016).

2.1.1.4.Modernleşme ve Kadının Değişen Rolü

20.yüzyılın başlarında Azerbaycan'da başlayan modernleşme hareketleri, kadınların toplumsal rollerinde önemli dönüşümlere yol açmıştır. 1918 yılında kurulan

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyarak, Doğu'da bu hakkı kadınlara sağlayan ilk örnek olmuştur (Abbasova, 2020). Bu adım, kadınların siyasi hayata katılımını teşvik ederken, Azerbaycan toplumunda cinsiyet eşitliği yönünde atılan en önemli adımlardan biri olmuştur.

Sovyetler Birliği döneminde ise kadınların toplumsal rolleri yeniden şekillenmiş ve sosyalist ideolojinin etkisiyle kadınların çalışma hayatına katılımı artmıştır (Uygur, 2005). Sovyet politikaları, kadınların iş gücüne katılımını desteklemiş ve eğitim olanaklarını genişleterek kadınların profesyonel alanlarda aktif rol almasını sağlamıştır. Bu dönemde kadınların devlet tarafından desteklenen iş gücüne dahil edilmesi, ekonomik özgürlük kazanmalarına ve toplumsal statülerinin yükselmesine olanak tanımıştır (Turan, 2013).

2.1.1.5. Günümüzde Kadınların Toplumsal Konumu

Geleneksel Azerbaycan toplumunda kadınların rolleri büyük ölçüde aile içi sorumluluklarla sınırlı kalmış olsa da, modernleşme hareketleri ve siyasi değişimlerle birlikte kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasi alandaki rolleri genişlemiştir. Günümüzde, kadınların eğitim olanaklarına erişimleri artmış ve profesyonel iş gücüne katılım oranları yükselmiştir. Devlet politikaları ve sivil toplum kuruluşları, kadınların sosyal hayatta daha aktif olmalarını destekleyen projeler yürütmekte; toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar devam etmektedir (Aliyeva, 2016; Süleymanlı, 2021).

Bununla birlikte, kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar hâlâ toplumsal normların etkisi altında kalmakta ve eğitim, iş hayatı gibi alanlara katılımları kısıtlanmaktadır (Mammadova, 2019). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yolunda yapısal dönüşümlerin sürdürülebilir olmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.2. Azerbaycan'da Kadın Haklarının Gelişimi

Azerbaycan, tarihsel süreçte toplumsal ve siyasal açıdan önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Kadın haklarının gelişim süreci de bu dönüşümlerden etkilenmiş ve çeşitli dönemlerde farklı boyutlarda ele alınmıştır. Bu kapsamda Azerbaycan'daki kadın haklarının gelişimi, 1918 Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi, Sovyetler Birliği Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kadın Hakları olmak üzere üç ana aşamada incelenebilir (Turan, 2013).

2.2.1.1918 Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi

1917 Bolşevik Devrimi'nin ardından Kafkasya bölgesinde bağımsızlık hareketleri ivme kazanmış ve bu hareketlerin sonucunda 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (AHC) kurulmuştur. Bu kısa süreli cumhuriyet dönemi (1918-1920), sadece siyasi bağımsızlık açısından değil, aynı zamanda kadın hakları ve toplumsal eşitlik adına önemli adımların atıldığı bir süreç olarak tarihe geçmiştir (Aliyeva, 2016).

2.2.1.1.Kadın Haklarının Anayasal Güvencesi

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, kuruluşuyla birlikte İstiklal Beyannamesi'nde kadın haklarına yönelik ileri düzeyde düzenlemeler yapmıştır. Beyannamenin dördüncü maddesi, millet, mezhep, sınıf, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşlara eşit hakların tanınacağını açıkça beyan etmiştir (Abbasova, 2020). Bu, kadınların siyasi ve sosyal eşitlik hakkını anayasal güvence altına alan bir düzenleme olmuştur.

Bu dönemde Azerbaycan, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk Müslüman devleti olma unvanını kazanmıştır. Bu durum, Azerbaycan'ın modernleşme yolunda attığı adımların ve kadınların toplumsal hayata katılımını hedefleyen demokratik değerlerinin bir göstergesidir (Süleymanlı, 2021). Böylelikle kadınlar, hem siyasi temsil hakkı elde etmiş hem de modern devlet yapısının bir parçası olma yolunda önemli bir aşama kaydetmiştir.

2.2.1.2.Kadınların Çalışma Koşullarının İyileştirilmesine Yönelik Düzenlemeler

Kadınların toplumsal hayata katılımını teşvik etmek amacıyla 10 Aralık 1918 tarihinde çıkarılan yasal düzenlemeler, çalışma hayatında kadınların haklarını güvence altına alan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu düzenlemeler, hem kadınların çalışma koşullarını iyileştirmeyi hem de toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamayı hedeflemiştir. Düzenlemeler kapsamında her iki cinsiyet için 8 saatlik bir çalışma süresi belirlenmiş, haftada bir gün zorunlu dinlenme hakkı tanınmıştır. Ayrıca 16 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmış ve kadınların fiziksel sağlıklarını tehdit edebilecek işlerde çalıştırılmaları önlenmiştir. Kadın işçilere doğum öncesinde 4 hafta, doğum sonrasında ise 6 hafta olmak üzere toplam 10 haftalık ücretli izin hakkı verilmiş, böylece annelik süreci desteklenmiştir. İş yerlerinde kadın çalışanlar için kreş hizmeti sunulması zorunlu tutulmuş ve hastalık dönemlerinde maaşların kesintisiz ödenmesi hükme bağlanmıştır (Uygur, 2005).

Bu yasal düzenlemeler, dönemin koşulları göz önüne alındığında sadece Türkiye açısından değil, Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında da oldukça ileri düzeyde haklar sunması bakımından dikkat çekicidir (Turan, 2013). Kadınların çalışma hayatında daha aktif yer alabilmesine olanak tanıyan bu iyileştirmeler, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini pekiştiren kurumsal bir zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda, 1918 düzenlemeleri kadınların ekonomik hayata katılımını güçlendiren ve onları yalnızca aile içi rollerle sınırlamayan önemli bir reform hareketi olarak değerlendirilmektedir.

2.2.1.3.Cumhuriyetin Potansiyeli ve Kalıcı Etkileri

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kadın haklarına yönelik politikaları, sadece 23 ay süren bir dönem içerisinde gerçekleştirilmesine rağmen, kadınların sosyal ve ekonomik hayatta aktif rol alabilmelerini destekleyecek güçlü bir temel oluşturmuştur (Aliyeva, 2016). Cumhuriyet dönemi, kadın haklarının anayasal güvence altına alınması ve çalışma yaşamında kadınların haklarının korunması gibi konularda önemli bir potansiyel taşıdığını göstermiştir. Bu gelişmeler, Azerbaycan'ın modernleşme sürecinde kadını sosyal yaşamın bir parçası olarak görmeye başladığının ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politikaların Cumhuriyet döneminde güçlü bir şekilde desteklendiğinin açık bir kanıtıdır (Süleymanlı, 2021; Abbasova, 2020).

2.2.2.Sovyetler Birliği Dönemi

1920 yılında Azerbaycan, Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş ve bu dönemde kadın haklarına yönelik düzenlemeler Bolşevik ideolojisi doğrultusunda şekillenmiştir. Sovyet yönetimi, kadınların eğitimi, istihdamı ve sağlık hizmetlerine erişimini iyileştirmeyi hedefleyen politikalar uygulamış; bu amaçla Zhenotdel gibi teşkilatlar kurularak kadınların toplumsal hayata katılımını teşvik etmiştir. Bu teşkilatlar, kadın kulüplerinin açılması, okuryazarlık oranının artırılması ve kadınların siyasi bilincini geliştirmeyi amaçlayan çeşitli programlar yürütmüştür (Süleymanlı, 2021).

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında kadınların yasal hakları güvence altına alınmış, eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel haklara erişimleri sağlanmıştır. Ancak Sovyet sistemindeki kadın haklarıyla ilgili bazı uygulamalar çelişkili olmuştur. Örneğin, 1920 yılında kürtaj yasal hale getirilmişken, 1936 yılında kürtaj tekrar yasaklanmış, 1955'te ise tekrar serbest bırakılmıştır (Abbasova, 2020). Kadınların siyasi hayata katılımı teşvik edilmiş olsa da, Komünist Parti'nin liderlik organlarında kadın temsili oldukça

sınırlı kalmıştır. 1919-1938 yılları arasında Siyasi Büro'nun Merkez Komitesi'nde bir tek kadın üye yer almamıştır (Aliyeva, 2016).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Azerbaycan'da kadın iş gücünün önemi artmış ve emek ihtiyacını karşılamak amacıyla kadınlar sanayi, inşaat ve tarım gibi sektörlerde aktif olarak çalışmaya başlamıştır. 1944 yılı itibariyle kadınların bu alanlardaki oranları dikkat çekici şekilde artmıştır. Örneğin, traktör kullanıcılarının %61,7'si, inşaat işçilerinin %35,1'i ve sürücülerin %25,4'ü kadınlardan oluşmuştur. Bu dönemde kadınların iş gücüne katılımı yaygınlaşmış ve öğretmenlik, doktorluk gibi mesleklerde kadınların oranı önemli ölçüde artmıştır (Mammadova, 2019). Ancak, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiklikler sınırlı kalmış; kadınlar iş hayatında aktif rol oynarken, aynı zamanda ev içindeki sorumluluklarını da yerine getirmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemdeki gelişmeler, kadınların ekonomik hayata katılımındaki önemli artışı gösterse de, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda köklü değişiklikler sağlanamamıştır. Kadınların iş hayatına katılmalarına rağmen, toplumsal normlar ve aile içindeki roller onların özel alandaki yükümlülüklerini sürdürmelerine neden olmuştur (Turan, 2013).

2.2.3.Bağımsızlık Sonrası Kadın Hakları

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından, kadın haklarının tanınması ve geliştirilmesine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler hız kazanmıştır. Bu süreçte, kadın haklarının uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi amacı güdülmüştür. 1992 yılında Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme imzalanarak, kadınların siyasi yaşama katılımı güvence altına alınmıştır (Aliyeva, 2016). 1995 yılında kabul edilen Azerbaycan Anayasası, kadın-erkek eşitliğini güvence altına almış ve cinsiyet ayrımcılığını yasaklamıştır. Aynı yıl, Azerbaycan, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)'yı onaylamıştır, bu da kadınların haklarının uluslararası düzeyde korunmasını amaçlayan önemli bir adımdır (Abbasova, 2020).

Azerbaycan'da kadın haklarının geliştirilmesi amacıyla son yıllarda önemli yasal ve kurumsal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformların ilki, 1998 yılında Kadın Sorunları Üzerine Devlet Komitesi'nin kurulmasıyla atılmıştır. Bu komite, kadınların karşılaştığı sosyal, ekonomik ve siyasal meselelerin devlet düzeyinde ele alınmasını sağlayarak, toplumsal cinsiyet meselelerine yönelik duyarlılığın artmasına katkıda bulunmuştur. Ardından 2000 yılında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle,

Ulusal Cinsiyet Politikasının uygulanması yönünde stratejik adımlar atılmış ve kadın-erkek eşitliğinin devlet politikası haline gelmesi sağlanmıştır (Turan, 2013).

Bu gelişmeleri takiben, 2006 yılında kabul edilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kanunu ile kadınlar ve erkekler için eşit hak ve fırsatların yasal düzlemde güvence altına alınması hedeflenmiştir. Bu yasa, eğitimden çalışma hayatına kadar birçok alanda cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesini ve eşitliğin sağlanmasını öngörmüştür. 2010 yılında yürürlüğe giren Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Kanunu ise kadınların fiziksel ve psikolojik şiddetten korunmasına yönelik önemli bir hukuki güvence oluşturmuştur (Süleymanlı, 2021).

Bütün bu yasal düzenlemeler, Azerbaycan'ın kalkınma vizyonu doğrultusunda şekillenen “Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış” stratejisiyle de desteklenmiştir. Bu strateji kapsamında, kadınların iş gücü piyasasında erkeklerle eşit şansa sahip olmaları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve kadınların karar alma mekanizmalarında, özellikle de üst düzey yönetsel pozisyonlarda daha fazla temsil edilmeleri hedeflenmiştir. Bu adımlar, Azerbaycan'ın toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde kurumsal ve yasal altyapısını güçlendirdiğini ve kadınların kamusal hayatta daha görünür olmasını desteklediğini göstermektedir (Uygur, 2005).

Azerbaycan'da bağımsızlık sonrası dönemde kadın haklarının yasal çerçevede güçlendirilmesine yönelik bu adımlar atılmasına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tamamen ortadan kaldırılması, kadınların karar alma mekanizmalarında daha aktif rol almasıyla mümkün olacaktır. Bu süreçte devlet politikalarının yanı sıra toplumsal farkındalık çalışmaları da büyük önem taşımaktadır (Mammadova, 2019).

2.3. Azerbaycan'da Kadınların Siyasal Katılımı

2.3.1. Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı

Azerbaycan'da kadınların seçme ve seçilme hakkı, tarihsel olarak önemli bir adım olarak kaydedilmiştir. Azerbaycan, 1918'de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ile kadınlara bu hakkı tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Azerbaycan İstiklal Beyannamesi ile kadın-erkek eşitliğini güvence altına almış ve kadınların siyasete katılımını teşvik etmiştir. Bu gelişme, Azerbaycan'ın modern ve demokratik bir devlet inşa etme hedefinin bir parçasıydı (Abbasova, 2020).

Azerbaycan, 1918'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyarak, Doğu'da kadınlara bu hakları veren ilk ülke olmuştur. Bu dönemde, Azerbaycan'da kadınların siyasette yer alması önündeki engeller ortadan kaldırılmıştır ve kadınlar seçimlerde aktif bir şekilde yer almışlardır. Azerbaycan, kadınların siyasi katılımını yasalarla güvence altına almış, ancak Sovyetler Birliği döneminde kadınların siyasi temsili hala sınırlı kalmıştır. Sovyet dönemi boyunca, özellikle Komünist Parti'nin üst düzey organlarında kadın temsili zayıf kalmıştır (Aliyeva, 2016).

1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından, kadınların seçme ve seçilme hakları tekrar güçlendirilmiştir. Bağımsızlık sonrasında yapılan yasal düzenlemelerle kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasi yaşamdaki yerleri pekiştirilmiştir. Kadınların siyasete katılımı hala arttıkça, yerel ve ulusal seçimlerde kadınlar daha fazla temsil edilmeye başlanmıştır (Mammadova, 2019).

Bugün Azerbaycan'da, kadınların seçme ve seçilme hakları anayasal olarak güvence altına alınmıştır ve kadınlar, parlamentolarda ve çeşitli karar alma süreçlerinde daha aktif bir şekilde yer almaktadır (Turan, 2013). Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hâlâ bazı zorluklar yaşanmakta olup, kadınların siyasi ve ekonomik alandaki etkinliği artırılmaya devam etmektedir.

2.3.2.Parlamento ve Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili

Azerbaycan'da kadın temsili, parlamentolar ve yerel yönetimler gibi karar alma süreçlerinde zaman içinde artış göstermiştir. Ancak kadınların siyasal yaşamdaki temsili, hâlâ bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Azerbaycan'da kadınların parlamentoda temsili, 1991 yılında bağımsızlık kazanılmasının ardından daha belirgin hale gelmiştir. 1995 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile kadın-erkek eşitliği güvence altına alınmış ve kadınların toplumsal, siyasi yaşamda daha fazla yer alması sağlanmıştır. Ancak, parlamentodaki kadın temsili henüz istenilen düzeyde değildir. Azerbaycan'da, 2015 seçimlerinde kadınlar toplamda %17 oranında temsil edilmiştir. Bu oran, küresel düzeydeki ortalamanın altında kalmaktadır (Abbasova, 2020).

Bununla birlikte, son yıllarda kadınların siyasi temsili artırılmaya çalışılmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 2000 tarihli kararnamesi ile kadınların liderlik pozisyonlarında yer almasının önünü açmak amacıyla çeşitli girişimler başlatılmıştır (Süleymanlı, 2021). Ayrıca, kadınların karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmek için çeşitli yasal ve kurumsal adımlar atılmaktadır. Azerbaycan'da yerel

yönetimlerde de kadınların temsili zamanla artmıştır. Yerel yönetimlerde, özellikle köylerde ve kırsal alanlarda, kadınların yönetim pozisyonlarına gelmesi daha sınırlı kalmış olsa da, son yıllarda bu alanda da iyileşmeler gözlenmektedir. 1990'lı yıllardan sonra, yerel seçimlerde kadınların adaylıkları desteklenmiş ve belediyelerde kadınların temsil oranı artırılmaya çalışılmıştır. Ancak, yerel yönetimlerdeki kadın temsili hala sınırlıdır ve özellikle karar alma süreçlerinde kadınların rolü oldukça düşüktür (Turan, 2013).

Kadınların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsili arttıkça, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha fazla adım atılmaya başlanmıştır. Ancak, Azerbaycan'daki ataerkil toplumsal yapılar, kadınların siyasal temsillerini engelleyen önemli bir faktör olarak kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet stereotipleri, kadınların siyasette daha fazla yer almasının önündeki en büyük engellerden biridir. Kadınların eğitimi, siyasal bilinci ve toplumsal farkındalık, bu süreçlerin hızlanmasına katkı sağlayacak önemli unsurlardır (Mammadova, 2019).

Azerbaycan'da kadınların siyasal temsili, toplumsal cinsiyet eşitliği ve demokratikleşme süreçlerinin ilerlemesiyle doğru orantılı olarak gelişmeye devam etmektedir. Ancak, kadınların siyasetteki etkinliğinin artırılması için daha fazla fırsat sunulmalı ve destekleyici politikalar oluşturulmalıdır (Turan, 2013).

2.3.3.Yönetimde Kadınların Görünürlüğü

Azerbaycan, uzun yıllar boyunca Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği'nin egemenliği altında kalmış, ancak 28 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan ettiğinde kadın hakları konusunda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bağımsızlık ilanı sırasında, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (AHC), kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk Müslüman devlet olmuştur. Bu adım, Azerbaycan'ın demokratik değerlere bağlılık ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki kararlılığını simgelemektedir. Ancak, AHC'nin yalnızca 23 ay sürebilmesi ve 1920 yılında Sovyetler tarafından işgal edilmesi, kadınların kazandığı siyasal hakların sürekliliğini engellemiş ve kesintiye uğratmıştır. Sovyet dönemiyle birlikte kadınların siyasi temsili, çoğunlukla ideolojik ve sembolik bir araç olarak kullanılmıştır. Kadınlar, belirli düzeyde siyasi organlarda yer almışlar, ancak bu temsilin derinlemesine eşitlik sağladığı söylenemez. Örneğin, 1989 yılında kadınların yasama organındaki temsil oranı %40 seviyelerine çıkmış olsa da, karar alma

süreçlerinde ve üst düzey yönetim pozisyonlarında kadınların sayısı çok sınırlı kalmıştır. Kadınların siyasi temsili, Sovyet iktidarının propagandası kapsamında belirli bir görünürlük sağlarken, bu durum gerçekte yapısal bir eşitlik sağlamamıştır (Yakışan, 2024).

Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını yeniden kazandığında, demokratik değerleri benimsemek ve korumak üzerine bir siyasi sistem inşa etmeye başlamıştır. Anayasada ve yasal düzenlemelerde kadın-erkek eşitliği açıkça vurgulanmış, kadın haklarının yasal çerçevede korunması hedeflenmiştir. Ancak bu çabalar, kadınların siyasi hayata katılımını istenilen seviyeye taşımakta yetersiz kalmıştır. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kadın hakları alanındaki mirası ve sorumluluğu güçlü bir temel oluşturmasına rağmen, kadınların siyasi temsil oranı bağımsızlık sonrası dönemde oldukça sınırlı kalmıştır (Babayeva, 2018).

Bağımsızlığın ardından Azerbaycan'da 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2020 yıllarında toplam 6 parlamento seçimi yapılmıştır. Ancak, bağımsızlık sonrası dönemde ülkenin karşılaştığı ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar kadın temsili için öncelikli bir konu olarak ele alınmasını zorlaştırmıştır. Nitekim, 1991 yılında kadınların parlamentodaki temsil oranı sadece %6 olarak gerçekleşmiştir (Demir, 2015).

Son parlamento seçimleri olan 2020 seçimleri incelendiğinde, kadınların siyasi hayata katılımında sınırlı da olsa bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Seçimlere 1038 erkek adaya karşı 276 kadın aday katılmıştır. Bu durum, kadınların siyasi temsil için aktif bir şekilde mücadele ettiğini gösterse de, adaylık oranı açısından kadınların sayısının hala düşük seviyede kaldığı söylenebilir. Seçimlerin sonucunda kadınların parlamentodaki temsil oranı %18'e yükselmiştir. Bu oran, önceki yıllara kıyasla bir artış gösterse de, kadınların siyasi mekanizmalarda daha etkin rol alabilmesi için yeterli görülmemektedir (Babayeva, 2018).

Azerbaycan'da kadınların siyasi temsili tarihsel olarak önemli bir başlangıç yapmış olsa da, bağımsızlık sonrası süreçte hedeflenen düzeye ulaşamamıştır. Kadınların siyasi görünürlüğü ve temsil oranının artırılması için, toplumsal cinsiyet algılarının dönüştürülmesi ve kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almasını sağlayacak politikaların uygulanması gerekmektedir. Özellikle siyasi partilerde kadın kotasının uygulanması, kadın adayların teşvik edilmesi ve siyasi hayatta kadın liderliğinin desteklenmesi bu konuda önemli adımlar olarak değerlendirilebilir (Demir, 2015).

Tablo 1: Ulusal Meclisteki Kadın Görünürlüğü

Yıl	Kadın Sayı	Kadın Oran	Erkek Sayı	Erkek Oran
1995	15	12,1	109	87,9
2000	13	10,5	111	89,5
2005	14	11,2	111	88,8
2010	20	16,0	105	84,0
2015	20	16,8	99	83,2
2020	22	18,0	99	83,2

Kaynak: Milli Meclisin ve Milli Seçim Kurulunun sayfalarından faydalanılmıştır.

Azerbaycan’da kadın milletvekillerinin oranı, 2020 yılında yapılan parlamento seçimlerinde %18 olarak belirlenmiştir. Bu oran, dünya genelindeki kadın milletvekillerinin oranı olan %25’in oldukça gerisindedir ve Azerbaycan, Rusya dışındaki BDT ülkeleri arasında kadın temsili en düşük seviyede olan ülkelerden biri olmuştur (Babayeva, 2018).

Azerbaycan’da kadın milletvekili sayısındaki artış, 1995 yılında 15 olan sayının, 2020’de yalnızca 7 kişi artarak 22’ye ulaşmasıyla sınırlı kalmıştır. Bu da, son 25 yılda yapılan 5 parlamento seçiminde, kadın milletvekili sayısındaki artışın oldukça yavaş gerçekleştiğini göstermektedir (Demir, 2015).

Azerbaycan’da kadınların siyasi temsili yalnızca parlamentoda değil, aynı zamanda Bakanlar Kurulu yapısında da sınırlıdır. Bakanlar Kurulu’ndaki 17 bakanlık arasında hiç kadın bakan bulunmamaktadır ve kadınların temsil oranı oldukça düşüktür. Bunun yanında, komite düzeyinde de yalnızca Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Üzerine Devlet Komitesi Başkanı bir kadın iken, diğer tüm komite başkanlıkları erkekler tarafından yürütülmektedir (Babayeva, 2018).

Bakanlıklar ve alt birimler, örneğin “Xidmət” ve “Agentlik” gibi teşkilatlar da kadın temsili açısından eksik kalmaktadır. Bu durum, Azerbaycan’daki yönetim mekanizmalarında ciddi bir cinsiyet eşitsizliğini ortaya koymakta ve kadınların karar alma süreçlerindeki etkinliklerini sınırlamaktadır (Sancar, 2018).

2020 Şubat ayında yapılan parlamento seçimlerinin ardından, Azerbaycan Milli Meclisi başkanlığına bir kadının getirilmesi, kadın temsili açısından sembolik bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu gelişmeye rağmen Meclis’teki başkan yardımcılığı pozisyonlarının üçü ve komisyon başkanlıklarının tamamı erkekler tarafından yürütülmektedir (Abbasova, 2020).

Azerbaycan’da yerel yönetim düzeyinde de benzer bir tablo söz konusudur. 2006 yılında cumhurbaşkanının talimatıyla, her ilçe ve/veya kentte başkan yardımcılarında en az birinin kadın olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu talimata rağmen, ülkedeki 80 bölge içerisinde 178 erkek başkan yardımcısına karşılık sadece 77 kadın başkan yardımcısı görev yapmaktadır. Ayrıca, ülkede yalnızca bir kadın icra hâkimi başkanı bulunmaktadır (Sancar, 2018).

Yerel yönetimlerdeki düşük kadın temsili, özellikle İcra Hakimiyetlerinin merkezi yönetimin taşra teşkilatları olarak büyük yetki ve sorumluluklara sahip olmalarıyla dikkat çekicidir. Bu yapılar, halka en yakın birimler olarak kadın temsili artırılmasının önemini daha da vurgulamaktadır. Ancak, Azerbaycan Cumhurbaşkanının bu yöndeki talebine rağmen, kadınların icra başkan yardımcılığı görevindeki oranlarının düşük kalması, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çabaların sınırlı etkisini gözler önüne sermektedir (Sancar, 2018).

Kadınların bu alandaki düşük temsili, yönetim mekanizmasının doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından yapılandırıldığı göz önüne alındığında, aslında siyasi iradenin atacağı somut adımlarla kolaylıkla çözülebilir. Kadınların siyasi temsilde daha fazla yer almalarını teşvik etmek, hem merkezi hem de yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecek ve demokratik temsil mekanizmasını daha kapsayıcı hale getirecektir (Abbasova, 2020).

Yerel yönetimler, kadınların siyasi hayata katılımında önemli bir rol oynamakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunların çözümüne katkı sağlayabilecek en yakın yönetim mekanizması olarak öne çıkmaktadır. Azerbaycan’da 1999 yılında gerçekleştirilen ilk belediye seçimlerinde kadın belediye meclis üyesi oranı %1,71 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır (Aliyeva, 2016). Ancak zamanla kadınların yerel siyasete katılımı artmış ve 2019 yılında yapılan son seçimde bu oran %38,81’e yükselmiştir (Abbasova, 2020).

Yerel siyasette kadınların daha yüksek oranda temsil edilmesi, hemşeri anlayışı ile yönetilen yerleşim birimlerinin, kadınların katılım olanaklarına daha açık bir yapı sunduğunu göstermektedir. Yerel yönetimlerin, kadınların sorunlarına daha doğrudan çözümler üretebilecek bir platform olması, bu alanda kadın temsili önemini artırmaktadır. Buna karşın, ulusal seçimlerle kıyaslandığında Azerbaycanlıların yerel siyasete ilgisinin daha az olması dikkat çekmektedir (Demir, 2015).

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi'nin 2019 yılı raporuna göre, Azerbaycan yerel meclislerdeki kadın oranı açısından birçok Avrupa ülkesinden daha iyi bir konumda bulunmaktadır. Ancak, Fransa, İzlanda, İsveç ve Ukrayna gibi ülkelerde yerel düzeyde seçilenlerin %40'tan fazlası kadınlardan oluşmaktadır (Abbasova, 2020). Aynı raporda, İsviçre (%31,2), Norveç (%39), Finlandiya (%39) ve Hollanda (%31,7) gibi ülkelerde kadınların belediye meclislerindeki oranı %30 ile %40 arasında değişmektedir. Bu durum, Azerbaycan'ın yerel siyasette kadın temsiliinde önemli bir ilerleme kaydetmiş olmakla birlikte, bazı Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığını göstermektedir (Demir, 2015).

Yerel ve ulusal düzeyde kadın temsil oranları birlikte değerlendirildiğinde, Azerbaycan'da kadınların bağımsızlık sonrası dönemde yönetim kademelerindeki görünürlükleri artmıştır. Ancak, 1918 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanıyan ilk ülkelerden biri olan Azerbaycan'da, bu oranların daha yüksek olması beklenmektedir. Geleneksel toplumsal normlar, görenekler ve kültürel yapılar, kadınların hem özel hem de kamusal alandaki rollerini sınırlamış, istihdam edilseler bile kadınların üst düzey yönetim pozisyonlarına yükselmelerini zorlaştırmıştır (Turan, 2013).

Bu durum, bir yandan Sovyetler döneminde uygulanan kadın politikalarının yansımalarını taşıırken, diğer yandan yönetim kademelerinde eril bakış açısının hakimiyetini sürdürdüğünü göstermektedir (Ferhadov, 2018). Karar alma süreçlerinde kritik öneme sahip pozisyonlarda kadın temsiliinin düşük olması, bu yapının dönüştürülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Şahin, 2016).

Son dönemde, kadın sorunlarına duyarlılık gösteren güçlü bir figür olarak Mehriban Aliyeva'nın Azerbaycan Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı olarak atanması, kadın temsiliini güçlendiren sembolik bir adım olarak değerlendirilebilir (Babayeva, 2018). Bunun yanı sıra, 2020 yılında yapılan seçimler sonucunda Milli Meclis Başkanlığı görevine bir kadının getirilmesi de umut verici bir gelişme olarak görülmektedir. Bu tür adımlar, Azerbaycan'da kadınların hem yerel hem de ulusal düzeyde siyasi temsiliyetlerini artırabilecek bir dönüşümün başlangıcı olarak değerlendirilmelidir (Aliyeva, 2016).

Sonuç olarak, kadınların yerel siyasetteki görünürlüğü, ulusal seviyeye kıyasla daha yüksek olmasına rağmen, toplumsal normların etkisi ve yönetim kademelerindeki cinsiyet temelli engellerin varlığı, kadınların ilerleyişini sınırlandırmaktadır (Süleymanlı,

2021). Bu durumun aşılabilmesi için kadınların karar alma mekanizmalarındaki rollerini güçlendirecek yapısal reformların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır (Koç & Cengiz, 2018).

2.4. Resmi Verilerde Kadın

Azerbaycan'da kadınların demografik göstergeleri incelendiğinde, doğumdan beklenen yaşam süresi açısından kadınların erkeklere kıyasla daha avantajlı bir konumda oldukları görülmektedir. Ülke nüfusunun %50,1'ini kadınlar oluşturmaktadır ve kadınların ortalama yaşam süresi 78,2 yıl, erkeklerin ise 73,3 yıl olarak tespit edilmiştir (Babayeva, 2018). Kentsel bölgelerde yaşayan nüfusun %51,3'ü kadınlardan oluşurken, kırsal bölgelerde ise bu oran %50,6'dır (Süleymanlı, 2021).

Bununla birlikte, kadınların bu demografik avantajlarının ekonomik alanda dezavantaja dönüştüğü ifade edilebilir. Azerbaycan ekonomisi, 2018 Kapsamlı Kalkınma Endeksi (WEF) verilerine göre gelişmekte olan ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır (DEİK, 2013). Ancak, kadınların bu ekonomik gelişmelerden erkeklere oranla daha az faydalandıkları anlaşılmaktadır (Demir, 2015). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişim Endeksi (HDI) verilerine göre, 2000-2015 yılları arasında Azerbaycan'ın endeks puanında bir artış gözlenmiştir. Buna rağmen, uluslararası veriler kadınların bu gelişimden daha sınırlı oranda yararlandığını göstermektedir (Karakurt, 2018).

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'nun son verilerine göre, Azerbaycan 153 ülke arasında 94. sırada yer alarak, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri içinde 6. sırada bulunmaktadır. Bu tablo, Azerbaycan'ın yalnızca Ermenistan ve Tacikistan ile kıyaslandığında daha iyi bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır (Sancar, 2018).

Raporda dört temel faktör üzerinden yapılan değerlendirme, Azerbaycan'daki toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı alanlardaki durumunu ortaya koymakta ve çeşitli açılardan derinlemesine analiz imkânı sunmaktadır. Ekonomik Katılım ve Fırsat Eşitliği kategorisinde Azerbaycan'ın 33. sırada yer alması, ülkede kadınların iş gücüne katılımında belirli ilerlemeler olduğunu, ancak bunun sürdürülebilir bir istihdama dönüşmesi ve karar alma mekanizmalarına yansımaları açısından hâlen eksiklikler bulunduğunu göstermektedir (Şahin, Aslantürk & Armağan, 2016).

Eğitime Erişim alanında 60. sırada yer almak, Azerbaycan'daki kadınların eğitim olanaklarından erkeklere kıyasla daha sınırlı ölçüde faydalandığını ve özellikle kırsal bölgelerde bu eşitsizliğin daha belirgin hale geldiğini ortaya koymaktadır (Babayeva, 2018). Öte yandan, Sağlık ve Hayatta Kalma göstergesinde 152. sıraya gerilemiş olması, kadınların temel sağlık hizmetlerine erişiminde ciddi sorunlar yaşandığını ve doğumda anne sağlığı, yaşam süresi gibi temel sağlık göstergelerinde cinsiyet temelli bir dezavantaj olduğunu düşündürmektedir (Günaydın, 2019).

En dikkat çekici eksikliklerden biri ise Siyasi Alanda Güçlenme kategorisinde Azerbaycan'ın 140. sırada yer almasıdır. Bu durum, kadınların karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmediğini ve siyasal yapının hâlâ erkek egemen biçimde işlediğini göstermektedir (Uygur, 2005). Mevcut göstergeler, Azerbaycan'ın genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda iyileştirmeye açık birçok alana sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesini sağlamak amacıyla kadın kotalarının yasal ve kurumsal düzeyde uygulanması, siyasal partilere yönelik teşvik ve yaptırımların gündeme getirilmesi önem taşımaktadır. Benzer şekilde, ekonomik hayatta kadın istihdamını artırmak için işverenlere vergi indirimleri, esnek çalışma modelleri ve kreş destekleri gibi önlemler uygulanabilir. Eğitimde ise kız çocuklarının ortaöğretim ve yükseköğretime devamını teşvik edecek burs ve pozitif ayrımcılık politikaları geliştirilebilir. Tüm bu adımlar, Azerbaycan'ın toplumsal cinsiyet eşitliği açısından daha kapsayıcı ve adil bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayacaktır (Demir, 2015).

Azerbaycan'da kadınların demografik avantajlarının ekonomik ve siyasi alanlara yansıtılması için işlevsel ve kapsamlı düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır. Bu tür politikalar, kadınların toplumsal hayata daha etkin katılımını sağlayarak cinsiyet eşitsizliğini azaltmaya yardımcı olacaktır. Kadınların ekonomik alanda daha fazla yer alması, istihdam fırsatlarının artırılması ve kadınların karar alma süreçlerine dahil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik atılacak önemli adımlar olacaktır (Babayeva, 2018). Ayrıca, kadınların siyasal temsiline güçlendirilmesi için kadın kotasının uygulanması ve cinsiyet eşitliği eğitimlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Demir, 2015). Bu adımlar, Azerbaycan'da kadınların toplumsal yaşamdaki görünürlüklerini artırarak, daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplumsal yapı inşa edilmesine katkı sağlayacaktır (Sancar, 2018).

Tablo 2:2019 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu (Seçilmiş Göstergelerde)

Gösterge	Kadın (%)	Kadın Sıralama	Erkek (%)
İşgücüne katılma oranı	69.2	22	74.2
Benzer işler için ücret eşitliği	-	-	61.9
Yasama organları, üst düzey yetkililer, yöneticiler	38.1	39	-
Okuma-yazma oranı	99.7	57	99.9
Yükseköğretime katılım	29.7	1	25.9
Sağlıklı yaşam beklentisi (yıl)	66.9	2	62.8
Parlamentodaki kadınlar	16.8	107	83.2
Bakanlık pozisyonundaki kadınlar	0	145	100

Kaynak: 2019 Global Gender Gap Report

Azerbaycan’da kadınların okuma-yazma oranı, işgücüne katılım ve sağlıklı yaşam beklentisi gibi göstergelerde erkeklere göre daha avantajlı olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle okuma-yazma oranı, Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikaların etkisiyle kadınların en güçlü olduğu göstergelerden biridir. 15 yaş ve üzeri erkeklerin okuryazarlık oranı %99,9 iken, kadınlarda bu oran %99,7’dir. Kırsal ve kentsel bölgeler arasında okuryazarlık oranında bir fark bulunmamaktadır (Aliyeva, 2016).

Eğitim göstergeleri açısından Azerbaycan, kadınların yükseköğretime erişimi konusunda olumlu bir performans sergilemektedir. Kadınların yükseköğretime katılım oranı %29,7 olarak belirlenmiş olup, Azerbaycan bu alanda 1. sırada yer almaktadır.

Kadınların eğitim düzeyinin artması, işgücü piyasasında daha fazla yer alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte, kadınların işsizlik oranlarının düştüğü de gözlemlenmektedir. Ancak, kadınların eğitim aldıkları alanların genellikle pedagoji, sağlık bilimleri, sosyal bilimler, kültür ve ekonomi gibi belirli meslek gruplarıyla sınırlı olduğu görülmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet algılarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Turan, 2013).

Azerbaycan'da kadınların işgücüne katılım oranı %69,2 iken erkeklerde bu oran %74,2'dir. Kadınlar, işgücüne katılım sıralamasında 22. sırada yer alarak önemli bir performans sergilemiş olsalar da, aynı işlerde ücret eşitliği konusunda belirgin bir eksiklik bulunmaktadır (Abbasova, 2020).

Sağlık göstergeleri açısından kadınlar, erkeklere göre daha avantajlı bir konumda yer almaktadır. Kadınların sağlıklı yaşam beklentisi 66,9 yıl, erkeklerin ise 62,8 yıl olarak belirlenmiştir (Süleymanlı, 2021).

Ancak, Azerbaycan'da kadınların en düşük temsile sahip olduğu alanlar siyaset ve yönetim kademeleridir. Parlamentodaki kadın oranı %16,8 olup, bu alanda Azerbaycan 107. sırada yer almaktadır. Bakanlık pozisyonlarındaki kadın oranı ise %0 ile son derece düşük kalmış ve bu alanda ülke 145. sırada yer almıştır. Bu durum, kadınların karar alma süreçlerine katılımını ciddi şekilde sınırlamaktadır (Babayeva, 2018).

Özetle, Tablo 2 verilerine göre Azerbaycan'da kadınlar, eğitim ve sağlıklı yaşam göstergelerinde güçlü bir konumda olmalarına rağmen, siyaset ve yönetim kademelerinde ciddi bir temsil eksikliği yaşamaktadır. Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer alabilmesi için siyasette kadın kotalarının uygulanması ve iş yaşamında kadın istihdamını teşvik eden politikaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu tür düzenlemeler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik somut adımlar olarak değerlendirilebilir (Abbasova, 2020; Babayeva, 2018; Demir, 2015).

Table 3: BM İnsani Gelişme Raporu 2019 (Seçilmiş Göstergelerde)

Gösterge	Kadın	Erkek
Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	70	-
Doğumdan Beklenen Yaşam Süresi	75,3	70,3
Yetişkinlerde En az Ortaöğrenim Görme Oranı (25 yaş ve üstü)	93,9	97,5
Yıllık Kişi Başı GSMH (2011 yılı)	9,849	20,656
İşgücüne Katılım Oranı (15+)	63,1	69,7
Ergen Doğum Oranı (1000 kadın için, 15-19 yaş arası)	55,8	-
Anne Ölüm Oranı (100 bin canlı doğumda)	25	-
Parlamentodaki Kadın Oranı	16,8	-

Kaynak: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

Azerbaycan'da kadınların doğumdan beklenen yaşam süresi erkeklere kıyasla daha yüksektir. Kadınların doğumdan beklenen yaşam süresi 75,3 yıl iken erkeklerde bu oran 70,3 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak, her 100 bin canlı doğumdaki anne ölüm oranının 25 olması, kadın sağlığı konusunda iyileştirmelere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kadınların %5,58'inin ergenlik çağında anne olması, erken yaşta doğumun ülkede hala önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı erkeklere yakın bir seviyededir. Kadınların işgücüne katılım oranı %63,1 iken, erkeklerde bu oran %69,7'dir. Ancak ekonomik göstergelere bakıldığında kadınların maddi kazanımlarının erkeklere kıyasla düşük olduğu görülmektedir. 2011 yılı kişi başına düşen GSYH miktarı kadınlarda 9 bin 849 dolar iken, erkeklerde 20 bin 656 dolar olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, kadınların ekonomik alanda erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmadığını ve ekonomik kazanımlar açısından dezavantajlı durumda olduklarını göstermektedir (Abbasova, 2020; Demir, 2015).

Kadın istihdamında dikkat çeken sorunlardan biri, kadınların belirli sektörlerde yoğunlaşmasıdır. Azerbaycan'da kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi sektörlerde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Sağlık ve sosyal hizmetler alanında çalışanların büyük bir kısmı kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim alanında çalışanların büyük bir kısmı, dinlenme, eğlence ve sanat alanında ise önemli bir kısmı kadınlardan

oluşmaktadır. Ancak, bilgi-iletişim, inşaat, imalat sanayi ve madencilik gibi sektörlerde kadın oranları oldukça düşüktür. Bilgi ve iletişim sektöründe kadın oranı oldukça düşüktür. İmalat sanayiinde de benzer şekilde kadın oranı oldukça düşük seviyelerdedir (Abbasova, 2020).

Kadınların siyasal, idari ve yargı alanlarında etkin pozisyonlarda temsil edilmeleri ise oldukça sınırlıdır. Hâkim oranı ülke genelinde oldukça düşüktür. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki bu düşük temsili, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının önündeki en büyük engellerden biridir (Babayeva, 2018).

Kadın istihdamındaki en dikkat çekici sorunlardan biri, kadınların belirli sektörlerde yoğunlaşmasıdır. Azerbaycan'da kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Buna göre, sağlık ve sosyal hizmetler alanında çalışanların %77,6'sı, eğitim alanında çalışanların %73,1'i, dinlenme, eğlence ve sanat alanında çalışanların ise %62,9'u kadınlardan oluşmaktadır. Buna karşın, bilgi-iletişim, inşaat, imalat sanayi ve madencilik gibi sektörlerde kadın oranları oldukça düşüktür. Örneğin, bilgi ve iletişim sektöründe kadın oranı %29,7, inşaat sektöründe %7,1, imalat sanayiinde %24,9 ve madencilik endüstrisinde %13,4 olarak tespit edilmiştir. Kadınların siyasal, idari ve yargı alanlarında etkin pozisyonlarda temsil edilmeleri de oldukça sınırlıdır. 2018 yılı verilerine göre, kadın hâkim oranı yalnızca %14,7'dir. Ülkede yalnızca 40 kadın noter ve 65 kadın hâkim görev yapmaktadır. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki bu düşük temsili, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Azerbaycan'da kadınlar, eğitim ve sağlık göstergelerinde avantajlı bir konumda olsalar da, ekonomik alanda ücret eşitsizliği, sektörel yoğunlaşma ve siyasi temsiliyet eksikliği gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Kadınların ekonomik ve siyasi alanda daha fazla yer alabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen somut adımlar atılması büyük önem taşımaktadır. Özellikle karar alma mekanizmalarına kadınların aktif katılımını sağlayacak politikalar, toplumsal algıların dönüşümünü de hızlandırarak toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecektir (Demir, 2015).

2.4.1.Kadınların Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Katılımına Dair İstatistikler

Kadınların Azerbaycan'daki siyasal, sosyal ve ekonomik katılımına dair istatistikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirli alanlarda sürdüğünü ancak son yıllarda bazı iyileşmelerin kaydedildiğini göstermektedir. 2019 yılı itibarıyla kadınların

eğitimdeki ve sağlık hizmetlerine erişimdeki başarıları, diğer pek çok göstergede kadınların erkeklere göre daha avantajlı olduğunu ortaya koymaktadır (Babayeva, 2018).

Örneğin, 2019 yılında kadınların yükseköğretime erişim oranı %29,7 iken, Azerbaycan, bu alanda en yüksek oranlardan birine sahipti ve dünya genelinde de eğitim alanında kadınların başarılı olduğu bir ülkedir (Aliyeva, 2016). Sağlık göstergeleri açısından ise, kadınların doğumdan beklenen yaşam süresi erkeklere göre daha yüksek olup, kadınların sağlıklı yaşam süresi 75,3 yıl iken, erkeklerde bu oran 70,3 yıl olarak belirlenmiştir (Süleymanlı, 2021).

Ancak, kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklerle kıyaslandığında hala daha düşük kalmaktadır. 2019 verilerine göre kadınların iş gücüne katılım oranı %63,1 iken, erkeklerin oranı %69,7'dir (Demir, 2015). Ücret eşitsizliği de büyük bir sorun olarak öne çıkmaktadır; kadınlar, belirli sektörlerde daha düşük ücretler almakta ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle bazı mesleklerde yoğunlaşmaktadırlar (Quliyeva, 2012).

Siyasi alandaki temsiliyet açısından ise, kadınların Azerbaycan parlamentosundaki temsili %16,8 gibi düşük bir seviyededir. Bu durum, kadınların siyasi katılımının hala sınırlı olduğuna işaret etmektedir (Babayeva, 2018). Ayrıca, yerel yönetimlerde de kadın temsil oranı düşük kalmakta, bu durum, karar alma süreçlerinde kadınların etkisinin kısıtlanmasına yol açmaktadır (Sancar, 2018).

Sonuç olarak, Azerbaycan'da kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal katılımının artması için daha kapsamlı politikaların uygulanması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecek yapısal reformlar ve kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almasını sağlayacak adımlar büyük önem taşımaktadır (Şahin, Aslantürk & Armağan, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN'DA KADIN HAKLARI VE SİYASETTEKİ DURUM

3.1. Azerbaycan'da Siyasal Hayat

Azerbaycan'da siyasal partiler, siyasal yaşamın unsurları olarak, bağımsızlık öncesi dönemde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bağımsızlık öncesi dönemde Azerbaycan Halk Cephesi'nin geniş bir katılımı siyasal hayatta faaliyeti görülmektedir. Bağımsızlık sonrası dönemde ise, Siyasal Partiler Kanunu'nun kabul edilmesi ve Halk Cephesi'nde bölünmeler oluşmasıyla birlikte Azerbaycan'ın siyasal hayatında yüzden fazla sayıda siyasal parti boy göstermeye başlamıştır (Dalkılıç, 2015).

3.1.1.Siyasal Yapının Tarihsel Süreci

Politika, toplumların sosyal yaşamını şekillendiren, yönlendiren ve dönüştüren bir güç olarak, küresel ölçekte çok boyutlu bir olgu olarak anlaşılabilir. Politikalar, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası alanda çeşitli sebeplerle şekillenir. Ulusal politikanın varlığı, aynı zamanda dünya çapında uygulanan politikaların bir parçasıdır; çünkü her ülkenin içindeki gelişmeler, küresel siyasetteki etkilerini de doğrudan belirler. Politikanın etkinliğini artıran faktörler, nesnel ve subjektif olmak üzere iki ana grupta değerlendirilebilir. Nesnel faktörler, belirli bir zaman diliminde ve siyasal ortamda meydana gelen sosyal süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu süreçlerin, bireylerden ya da siyasal liderlerden bağımsız olan karmaşık yapıları içerdiği söylenebilir. Örneğin, doğal kaynaklar, demografik değişimler, küresel ekonomik değişkenler gibi faktörler politikaların biçimlenmesinde nesnel faktörler olarak kendini gösterir (Sağır, 2006).

Diğer taraftan, subjektif faktörler, daha çok bireylerin ve toplulukların kültürel seviyeleri, politik düşünme biçimleri ve karar alma süreçlerini etkileyen unsurlardır. Burada politikacıların mesleki yeterlilikleri, halkla iletişim şekilleri ve yaşam tarzları önemli bir rol oynar. Politika yapıcılarının kişisel ideolojileri ve toplumun değerler sistemi ile uyumu da, belirledikleri hedeflere ulaşmada etkili olabilir. Bu faktörler, bir siyasetçinin politik faaliyetlerindeki amacın saflığını ya da yönünü etkileyebilir (Sağır, 2006).

Günümüz dünyasında, politikaların ulusal ve küresel düzeydeki etkileşimleri, bu faktörlerin birlikte harmanlanarak siyasal kararları şekillendirmesine olanak tanır.

Politika, sadece hükümetlerin iç işleyişiyle değil, dünya çapındaki ilişkilerle de sürekli olarak yeniden şekillenir ve dinamik bir süreçtir.

Optimal politikanın uygulanması, siyasi liderlerin yüksek yeterlilikleri ve stratejik karar verme yetenekleri gerektiren bir süreçtir. Politik beceri, yalnızca mevcut fırsatları değerlendirmekle kalmaz, aynı zamanda teorik bilgiyi gerçeğe dönüştürme ve doğru kararları sezgilere dayalı bir biçimde alma kabiliyetini ifade eder. Bu beceri, aynı zamanda yaratıcı cesaret gerektirir; çünkü her politik karar, öngörülemeyen riskleri ve fırsatları beraberinde getirir. Bu nedenle, politik beceri, yalnızca bilgi değil, aynı zamanda karar vericinin zihinsel esnekliği ve problem çözme yeteneğiyle de bağlantılıdır. Politik iyimserlik sorununun incelenmesi, sadece siyasal düşüncenin teorik gelişimi açısından değil, aynı zamanda ideolojik ve sosyo-kültürel bakış açılarıyla da önemli bir yere sahiptir. İyimserlik, insanların politik meselelerde karar verirken sahip oldukları inançları ve beklentileri şekillendirir. Politik iyimserlik, bireylerin veya grupların geleceğe dair umutlarını ve olası sonuçları yorumlayış biçimlerini etkiler. Bu, karar alma süreçlerinde önemli bir dinamik oluşturur. Bu nedenle, iyimserlik, politik düşüncenin temellerini atarken, aynı zamanda toplumların nasıl algıladığını ve bu algıların gelecekteki politik tutumları nasıl yönlendireceğini de etkiler (Küçükay, 2018).

Siyaset bilimcilerin politik iyimserlik ve sorunları üzerine yaptıkları analizler, siyasal sistemin gelişimine yönelik katkı sağlar. Siyasal düşüncenin evrimi, mevcut görevlerin ve bakış açılarının yanı sıra, hukuk devletinin üstünlüğü ile de şekillenir. Hukuk devleti, devletin gücünü ve karar alma süreçlerini denetleyerek, bu sistemin daha adil ve verimli çalışmasını sağlar (Küçükay, 2018).

Orta Doğu'da demokrasi, özgürlük ve adil yönetim gibi kavramlar uzun yıllar boyunca önemli tartışma konuları olmuştur. Bu bağlamda, Nasiruddin Tusi'nin Azerbaycan'ın politik düşüncesini yansıttığı "Ahlak-ı Nasiri" adlı eserinde adil devletin ve toplumsal sorunların çözülmesi vurgulanmaktadır. Tusi'nin eseri, adaletin toplumsal yapının temeli olduğunu belirtirken, adil bir toplum yapısının insan hakları perspektifinden daha önemli olduğunu ortaya koyar. Nizami Ganjavi'nin Hamsesi'nde de benzer şekilde adalet, toplumun temeli olarak işlenmiş ve insan hakları prizmasında da önemine vurgu yapılmıştır. Bu düşünürler, İslam düşüncesi ışığında sosyal adaletin sağlanması için yönetim stratejilerinin belirlenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

8.yüzyıldan itibaren İslam, sosyal yaşamın düzenlenmesinde önemli bir rol oynamış ve sosyal adalet anlayışı, toplumsal düzenin sağlanmasında temel bir ilke

haline gelmiştir. İslam'ı kabul eden birçok Azerbaycanlı düşünür, bu ideallerden uzaklaşmış olsa da, adil bir toplum için sosyal teorilerin uygulanması gerektiğini vurgulamışlardır. Kadının toplumdaki yeri de bu dönemde, İslam'ın etkisiyle şekillenmeye başlamıştır (Musayev, 2015).

Azerbaycan'da, kadınlar resmi olarak erkeklerle eşit haklara sahip olsalar da, toplumsal ayrımcılık ve geleneksel normlar, kadının toplumdaki yerini sınırlamıştır. Kırsal alanlarda, geleneksel sosyal normlar ve zayıf ekonomik gelişme, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta daha az yer almasına neden olmuştur. Ancak, kadınların bu koşullara rağmen önemli toplumsal değişimlere katkı sağladığı da gözlemlenmektedir. 1918'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, kadınlara eşit oy hakkı tanıyan yasayı kabul ederek, kadınların siyasetteki temsili konusunda önemli bir adım atmıştır. Azerbaycan, bu adımı atarak Doğu'da kadınlara oy verme hakkı tanıyan ilk ülke olmuştur. Bu gelişme, kadınların toplumda daha aktif bir rol üstlenmelerini sağlamış ve toplumsal dönüşümde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Azerbaycan kültürünün gelişmesinde ve bilimin ilerlemesinde önemli bir yer tutan Orta Çağ, aynı zamanda Azerbaycanlı kadınların haklarını savunmak, halkın ulusal ve kültürel değerlerini korumak ve zenginleştirmek adına önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemde Azerbaycanlı kadınlar, hem toplumsal hem de kültürel anlamda önemli roller üstlenmişlerdir. 12. yüzyılda, Azerbaycan'ın en önemli şiir temsilcilerinden biri olan Mahsati Ganjavi, şiirleriyle sadece Azerbaycan'da değil, uzak diyarlarda da Azerbaycan kadınının ismini duyurmuştur. Mahsati Ganjavi'nin edebi katkıları, Azerbaycan'ın Orta Çağ'daki kültürel mirasının önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir (Yakışan, 2024).

Orta Çağ'da Azerbaycan'da birçok güçlü kadın figür de ön plana çıkmıştır. Hükümdar eşleri, anneler ve diğer önemli kadınlar, ülkenin siyasi yapısında etkin rol oynamışlardır. Gızıl Arslan'ın karısı Katibe Hanım, Özbek Han'ın karısı Bayan Mihrican Hanım, Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun, Şah İsmail Hatayi'nin kızı Mihinbanu Sultan, Şirvanşah Halilullah'ın karısı Peri Hatun, Şah Abbas'ın annesi Heyrannise Hatun ve efsanevi Tuti Bike gibi kadınlar, Azerbaycan'ın tarihine damgasını vuran figürlerdir. Bu kadınlar, hem devlet yönetiminde önemli kararlar almış hem de Azerbaycan'ın siyasi ve kültürel gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Aghayeva, 2019).

Azerbaycan'da kadınların toplumsal hayatındaki önemli bir dönüm noktası ise, 1908 yılında kurulan ilk kadın hayır kurumu ile gerçekleşmiştir. Bu kurumun kurucusu, eğitimci Hasan Bey Zardabi'nin eşi Hanifa Melikova'dır. Kadınların toplumdaki yerini güçlendirmek ve onların haklarını savunmak amacıyla kurulan bu ilk kadın hayır kurumu, Azerbaycan'da kadınların toplumsal kalkınma sürecine katkılarını simgelemektedir. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin 28 Mayıs 1918'de kabul ettiği Bağımsızlık Bildirgesi ile de tarihsel bir adım atılmıştır. Bu bildirge, Azerbaycan'ı doğuda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk devlet haline getirmiştir. Bu önemli adım, Azerbaycan'daki kadınların siyasal haklarının tanınmasında ve toplumsal eşitlikte önemli bir kilometre taşı olmuştur. Sovyetler Dönemi'nde Azerbaycan'daki kadınların deneyimleri, oldukça karmaşık bir sürecin ürünü olmuştur. Bu dönemde kadınlar, toplumsal hayatta büyük zorluklarla karşı karşıya kalmış, eğitimden uzak kalmış ve okuryazarlık oranları düşük olmuştur. Ayrıca, öğretmen, doktor, mühendis gibi mesleklerde yer alamamışlardır. Ancak zamanla, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları ve çeşitli alanlarda başarılar kazanmaları mümkün olmuştur. 1921 yılı, Azerbaycan'da kadınların toplumsal hayatta önemli bir adım attığı bir yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yıl, Azerbaycan'da ilk kadın kongresinin yapıldığı yıl olmuştur. Bu kongrede, Azerbaycanlı yazar, eğitimci ve doktor olan Neriman Nerimanov'un, kadınların özgürlüğüne dair yaptığı konuşmalar büyük ilgi uyandırmış ve kadın hareketlerinin güçlenmesinde etkili olmuştur (Aghayeva, 2019).

Azerbaycanlı kadınların eğitimi ve toplumsal hayatta daha fazla yer alması amacıyla yapılan önemli adımlar da 1921 yılına dayanır. Bu dönemde, kadınların eğitim alması ve ülkenin refahına katkı sağlamaları için Yüksek Kadın Pedagoji Enstitüsü gibi kurumsal yapılar oluşturulmuştur. Kadınların eğitim alması için atılan adımlar, Azerbaycan'ın sosyal kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, 1921 yılında Ceylan Bayramova'nın katkılarıyla kurulan ilk kadın kulübü, kadın hareketlerinin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. 1923 yılında ise Azerbaycan'da "Doğu Kadını" adlı derginin yayınlanmaya başlaması, kadın hareketlerinin önemli bir başarısı olarak kaydedilmiştir. Bu derginin yönetmenliğini, Doğu'nun ilk kadın devrimcisi olan Ayna Sultanova üstlenmiştir. Yazar kadrosunda ise Azerbaycan'da ilk kadın yazar olarak tanınan Şefike Efendizade ve Medine Kiyasbeyli gibi önemli isimler yer almıştır. Bu dergi, yayımlandığı dönemde büyük bir ün kazanmış ve Azerbaycan'daki kadın hareketlerini desteklemiştir (Canbey, 2024).

1997 yılına gelindiğinde, "Doğu Kadını" dergisinin yönetmenliğini üstlenen Fatma Abdullazade, dergiyi yeniden faaliyete geçirmiştir. Abdullazade, Azerbaycan Kadın ve İnsan Hakları Devlet Başkan Yardımcısı olarak 2005-2017 yılları arasında önemli çalışmalara imza atmış ve derginin kadınlar için pek çok alanda olumlu etkiler yaratmasını sağlamıştır. Ayrıca, Abdullazade, kadınların farklı alanlarda daha fazla yer alabilmesi için yeni dergiler yayımlamayı da düşünmüştür. "Doğu Kadını" dergisi, Azerbaycan kadınlarının aile, iş ve siyaset hayatındaki aktifliğini teşvik etmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmek adına önemli bir platform olmuştur. Bu nedenle, Azerbaycan'da "Azerbaycan Kadınları" isminde yeni bir derginin hazırlanması önerilmektedir. Bu tür dergiler, kadınların toplumsal yaşamda daha görünür ve etkili olmalarına katkı sağlamaktadır. Azerbaycanlı kadınlar, tarih boyunca toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlarda önemli adımlar atmış ve toplumsal hareketlerin en ön saflarında yer almışlardır. 1957, 1967 ve 1972 yıllarında düzenlenen Azerbaycanlı kadınların kongreleri, bu hareketlerin ilerleme kaydetmesinde büyük rol oynamıştır. Kadınlar, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde de önemli bir yer edinmiş ve Cumhuriyet tarihindeki karmaşık süreçlerde erkeklerle eşit bir şekilde yer almışlardır. Özellikle 20 Ocak 1990 tarihinde Sovyet birliklerinin Bakü'de ve diğer kasaba ve ilçelerde gerçekleştirdiği kanlı trajedinin kurbanları arasında kadınlar da yer almıştır. Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan'daki askeri personelin %2'sini oluşturan kadınlar, savaşta oldukça aktif bir rol üstlenmişlerdir. 74 bin askeri personel arasında 2 bin kadın yer alırken, 600 kadın doğrudan operasyonlara katılmıştır. Azerbaycan'ın milli kahramanlarından olan gazeteci Salatın Askerova ve Karabağ Savaşı'nda hayatını kaybeden doktor Gültekin Asgarova, bu dönemin fedakarlık simgeleri olarak anılmaktadır (Kizir, 2024).

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası 1995 yılında kabul edilerek, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip oldukları yasal bir temel oluşturulmuştur. Anayasanın 25. fıkrası, kanun ve mahkeme önünde eşitlik ilkesine ek olarak, kadın ve erkeğin aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğunu tanımlamaktadır. Bu yasal düzenlemeler, kadınların siyasi ve toplumsal hayata aktif katılımını sağlayacak önemli bir adım olmuştur. 1995 yılında Pekin'de düzenlenen 4. Dünya Kadınlar Konferansı'na Azerbaycan'dan katılan Ulusal Kadın Komitesi, konferans için bir rapor hazırlamış ve bu raporun sunumu gerçekleştirilmiştir. Konferans sonrasında, "Ulusal Eylem Platformu" adı altında konferanslar düzenlenerek kadın hakları konusunda daha geniş bir bilinç

oluşturulmuştur. Aynı yıl, Azerbaycan Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler'in kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına dair hazırladığı sözleşmeye uymayı taahhüt etmiş ve Birleşmiş Milletler'e katılmak için gerekli adımları atmıştır. Bu dönemde yapılan bu adımlar, Azerbaycan'daki kadın haklarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanınması ve desteklenmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Aghayeva, 2019).

Azerbaycan'da cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadın haklarının korunması adına önemli adımlar, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın kabulünün ardından atılmıştır. 14 Ocak 1998 tarihinde, toplumsal cinsiyet politikasını uygulamak ve kadın sorunları ile ilgilenmek amacıyla devlet kurulu kurulmuştur. Bu kurulun amacı, kadın haklarını güvence altına almak ve kadınların ülkenin sosyal, siyasal yaşamına katılımını artırmaktır. Bu adım, kadınların toplumsal hayatta daha etkin bir rol üstlenmeleri için önemli bir başlangıç olmuştur. 2000 yılında, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması ve kamu yönetiminde adil bir şekilde temsil edilmeleri amacıyla bir kararname imzalanmıştır. Bu kararname ile kadınların devlet organlarında ve yönetim sistemlerinde eşit temsili sağlanması hedeflenmiş, kadın siyasetinin güçlendirilmesi için yeni bir sürecin kapıları açılmıştır. Aynı yıl, Azerbaycan Cumhuriyeti "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devlet Kadın Politikasının Uygulanması Hakkında" başlıklı bir kararname çıkarmıştır. Bu kararname, kadınların ülkenin devlet organlarında, Bakanlar Kurulu'nda ve diğer kamu yönetim organlarında erkeklerle eşit şekilde temsil edilmesini öngörmüştür (Aghayeva, 2019).

2000 yılında ayrıca, Azerbaycan Cumhuriyeti Kadın Sorunları Ulusal Eylem Planı (2000-2005) onaylanmış, bu planla birlikte kadınların sorunlarıyla ilgilenme, acil önlemler alma ve devlet programları geliştirme süreci başlatılmıştır. Kadın sorunlarına yönelik bu yaklaşım, Azerbaycan'daki kadın hakları konusunda somut ve sürdürülebilir adımların atılmasını sağlamıştır. 2006 yılında, "Kadın Sorunları Üzerine Devlet Kurulu", "Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Üzerine Devlet Kurulu" olarak yeniden yapılandırılmıştır. Aynı yıl, Azerbaycan Cumhuriyeti "Cinsiyet Eşitliği Kanunu"nu kabul etmiştir. Bu kanun, devlet politikasının cinsiyet eşitliği konusundaki ana yönlerini belirleyerek, kadınların toplumsal hayatta daha aktif bir şekilde yer alabilmeleri için yasal bir zemin oluşturmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti, 2000-2005 dönemi için Kadın Sorunları Ulusal Eylem Planı'nı, Bakanlar Kurulu kararıyla hayata geçirmiştir. Bu plan, ulusal önceliklerin belirlenmesi ve Pekin Stratejisi'nin dikkate alınarak geliştirilmesiyle

şekillenmiştir. Azerbaycan'da kadın haklarının geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla hazırlanan Ulusal Eylem Planı, kadınların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamda karşılaştıkları yapısal sorunları bütüncül bir yaklaşımla ele alan önemli bir politika belgesidir. Eylem Planı, yalnızca kadınların var olan konumunu tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda bu konumu dönüştürmeye yönelik somut hedefler ve stratejiler belirlemiştir (Aghayeva, 2019).

Planın içeriği oldukça kapsamlı olup, kadınların hayatın her alanında karşılaştığı temel sorunlara odaklanmaktadır. Kadınlar ve askeri çatışmalar, savaş ve çatışma ortamlarında kadınların karşılaştığı şiddet, göç ve travma gibi sorunlara dikkat çekmektedir. Kadınlar ve ekonomi başlığı altında ise, kadınların iş gücüne katılım oranlarının artırılması, ekonomik kaynaklara erişimlerinin sağlanması ve girişimciliklerinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Eğitim alanında, özellikle kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime erişimini artırmaya yönelik politikalar ön plana çıkmaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadele, hem cezai yaptırımların artırılması hem de mağdurlar için destek mekanizmalarının oluşturulması bakımından kilit bir başlıktır. Aynı zamanda kadın sağlığı, üreme sağlığı, annelik hizmetleri gibi konular da planın önemli boyutlarını oluşturmaktadır.

Plan, ayrıca mülteci kadınlar, kitle iletişim araçlarındaki kadın temsili, çevre sorunlarına kadınların katılımı, devlet karar alma mekanizmalarında kadın temsili ve uluslararası kadın örgütleriyle iş birliği gibi çeşitli başlıkları da içermektedir. Bu geniş yelpaze, Azerbaycan'da kadınların karşılaştığı çok yönlü sorunların kapsamlı bir şekilde ele alındığını göstermektedir.

Eylem Planı'nın sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası iş birlikleriyle de desteklenmesi dikkat çekicidir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu ile ortaklaşa yürütülen “Güney Kafkasya’da Kadınları ve Barış İnşasında Kadınların Rolünü Güçlendirme” başlıklı proje, bölgesel düzeyde cinsiyet eşitliğini sağlamaya ve kadınların barış süreçlerine aktif katılımını artırmaya yönelik önemli bir girişim olmuştur. Bu proje, hükümetler, kadın koalisyonları ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklaşa yürütülerek katılımcı bir model geliştirilmiştir.

2006 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı kararıyla kurulan Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Üzere Devlet Kurulu, bakanlık statüsünde faaliyet gösteren önemli bir kamu kurumu olarak, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulanmasında merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu kurul, hem yasal düzenlemelerin

izlenmesi hem de kamuoyunun bilinçlendirilmesi konusunda önemli çalışmalar yürütmekte ve kadınların hak temelli taleplerini kurumsal düzeyde desteklemektedir.

Tüm bu gelişmeler, Azerbaycan'ın toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yolunda hem ulusal hem de uluslararası düzlemde stratejik ve kapsamlı adımlar attığını göstermekte; ancak uygulama süreçlerinin izlenmesi, şeffaflık ve sürdürülebilirlik açısından daha fazla güçlendirilmesi gerektiği de aşikârdır (Sipahi, Özsoy, 2020).

Azerbaycan'da kadın akları ve cinsiyet eşitliği konusunda önemli adımlar atılmış olup, bu adımların hayata geçirilmesinde ulusal düzeyde oluşturulan yapılar büyük rol oynamaktadır. 2000 yılında oluşturulan "Azerbaycan Cumhuriyeti Kadın Sorunları Ulusal Eylem Planı", kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal hayata etkin katılımını sağlamak amacıyla birçok alanda kapsamlı reformları içermektedir. Bu plan, kadınların sosyal statülerinin güçlendirilmesine ve eşit hakların sağlanmasına yönelik somut adımlar atmayı amaçlamaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti, 2000).

Bu ulusal plan, kadınların eğitim, sağlık, ekonomi, askeri çatışmalar, şiddet gibi çeşitli alanlardaki sorunlarını ele alırken, aynı zamanda mülteciler ve kız çocuklarına yönelik özel politikalar geliştirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, kadınların karar alma mekanizmalarındaki temsiline artırılmasına yönelik tedbirler de planın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Uluslararası kadın örgütleriyle iş birliğini geliştirme çabaları da bu süreçte önemli yer tutmaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti, 2000; Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu, 2020).

Azerbaycan'ın toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu gibi küresel kuruluşlarla yürütülen projelerle desteklenmiştir. Bu projeler, kadınların haklarını savunma, cinsiyet eşitliğini sağlama ve barış inşası sürecine katkı sağlama adına bölgesel işbirliklerini teşvik etmektedir. Kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmasını desteklemek, mülteciler ve düşük gelirli kadınlara yönelik sosyal yardımlar sağlamak bu projelerin en önemli hedeflerindendir (Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu, 2020).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kurulan Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Üzerine Devlet Kurulu, ülke genelinde kadın hakları konusundaki düzenlemeleri denetleyen ve yönlendiren en önemli kurum olarak faaliyet göstermektedir. Bu kurulun temel amacı, kadınların devlet yapısındaki temsiline artırmak, kadın istihdamı ve ekonomik kalkınma

için gerekli ulusal politikaları geliştirmek, ve kadın hakları mevzuatını sürekli olarak incelemektir (Azerbaycan Cumhuriyeti, 2006).

Azerbaycan, cinsiyet eşitliğini sağlamak adına atılan adımlarla önemli bir ilerleme kaydetmiş olmakla birlikte, bu çabaların devamlılık kazanabilmesi için toplumsal farkındalık yaratma ve kadınların karar alma mekanizmalarına aktif katılımını teşvik etme yönünde daha fazla adım atılması gerekmektedir. Bu, hem ulusal hem de uluslararası işbirliklerinin güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır (Azerbaycan Cumhuriyeti, 2000).

2004 yılında Azerbaycan'da belediye üyelerinin sadece %4'ü kadınlardan oluşurken, 2009 yılına gelindiğinde bu oran %26,5'e yükselmiştir. Bugün ise Azerbaycan'da çeşitli siyasi ve yönetsel pozisyonlarda kadınların aktifliği gözlemlenmektedir. Parlamento Başkanı'nın üç başkan yardımcısından biri, 125 milletvekilinin yirmisi, insan hakları üzerine uzmanlaşmış bir müvekkil, bir devlet kurulu başkanı, bir devlet kurulu müdürü, dört bakan yardımcısı, Anayasa Mahkemesi başkan yardımcısı ve bir hakim gibi önemli konumlarda kadınlar görev almaktadır. Ayrıca, Azerbaycan'ı dış politikada temsil eden üç kadın diplomat da bulunmaktadır: Bulgaristan Cumhuriyeti'nde Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçi Dr. Nargiz Gurbanova, İsviçre Konfederasyonu'nda Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçi Hanım İbrahimova ve Avustralya Birliği Fahri Başkonsolosu Aydan Rzayeva, bu kadınlar siyaset alanında başarılı örnekler teşkil etmektedir. Azerbaycan'da kadın haklarını savunmak amacıyla doksan kadar sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar, kadın sorunlarının çözülmesinde ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Hükümet, sivil toplum kuruluşlarının kadın hakları alanındaki faaliyetlerini desteklemekte ve bu destek, kadınların toplumda daha etkili bir şekilde yer almalarını sağlamak amacıyla bu kuruluşların alanlarını genişletmelerine olanak tanımaktadır. Kadınların toplumsal hayattaki rolü ve aktif katılımı, toplumun dinamik ve uyumlu gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır (Sipahi, Özsoy, 2020).

Azerbaycan'da kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel alanda daha fazla yer alabilmesi için pek çok kadın teşkilatı faaliyet göstermektedir. Başlıca kadın teşkilatları arasında Sevil Azerbaycan Kadınlar Meclisi, Azerbaycan Kadınlar Toplumu, Azerbaycan Kadınlarının Bakü Derneği, İşgüzar Kadınlar Cemiyeti, Ziyalı Kadınlar Birliği ve Dilara Aliyeva Adına Azerbaycan Kadınlarının Hukukları Müdafaa Cemiyeti

yer almaktadır. Bu teşkilatlar, kadınlara ihtiyaç duydukları desteği sağlama noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Kadın haklarının savunulması, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratılması ve kadınların toplumsal hayata daha fazla katılım göstermesi için yürütülen faaliyetler, toplumsal dönüşüm açısından hayati önem taşımaktadır. Geçmişte, özellikle Azerbaycan'ın bazı kırsal bölgelerinde, kadınların çalışması ve eğitim alması toplumsal normlar ve gelenekler tarafından büyük ölçüde engellenmekteydi. 20. yüzyılın başlarına kadar kadınlar, toplumda dışarıda çalışmaları ve eğitim almaları durumunda sıkça eleştiriliyordu. Bu dönemde, meslek seçiminde ve çalışma hayatına atılmada karşılaşılan zorluklar, kadınların sosyal yaşamdaki geleneksel rollerini aşmalarını engellemekteydi. Örneğin, 1922 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olan sadece iki kadın öğrenci bulunuyordu: Adila Shakhtakhtinskaya ve Jeyran Khanum Sultanova. Bu kadınların tıp alanında eğitim görmesi, toplum tarafından büyük bir dirençle karşılanmış, kadınların toplumda belirlenen yerlerine uymayan bu durum, çoğu zaman protestolara yol açmıştır (Aghayeva, 2019).

Toplumun kalıplaşmış düşüncelerine aykırı olarak, kadınların dışarıda çalışması, tıp gibi bir alanda meslek edinmeleri ve erkeklerle iletişim kurmaları toplumda hoş karşılanmamaktaydı. Bu durum, kadının ev dışında çalışmasının sosyal normlara ve toplumsal yapıya aykırı görülmesinden kaynaklanıyordu. Kadın, ancak evde çalışabilir, ailenin ekonomisine katkı sağlamak yerine yalnızca ev içi sorumlulukları üstlenebilirdi. Kadınların iş gücüne katılmalarının önündeki engeller, toplumsal cinsiyet rollerinin baskın olduğu bir dönemin yansımasıydı. Ancak, zamanla bu durum değişmiş ve Azerbaycan'da sağlık sektörü, kadınların yoğun olarak görev aldığı bir alan haline gelmiştir. 2011 yılı itibarıyla sağlık ve sosyal hizmetler sektörlerinde çalışan kadınların oranı %77,6'ya ulaşmışken, bu oran erkeklerde sadece %22,4 olarak belirlenmiştir. Kadınların bu sektördeki yoğun temsili, toplumsal yapının evrimini ve kadınların iş gücüne katılımındaki önemli değişimleri göstermektedir. Kadınların bu alandaki artan rolü, toplumdaki kadın hakları mücadelesinin somut bir göstergesidir ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında atılan önemli adımlardan birini temsil etmektedir. Bu dönüşüm, Azerbaycan'da kadının toplumsal ve ekonomik yaşamda daha etkin bir şekilde yer almasının temelini atmış ve kadınların sosyal statülerinde önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Azerbaycan'da kadınların siyaset alanında elde ettiği ilerlemeler, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. 2000

yılında, siyasal partilerde kadınların temsil oranında %40'lık bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış, kadınların siyasette daha fazla yer almasına olanak sağlamış, partilerin kadın temsiline daha fazla önem vermelerine yol açmıştır. Partilere göre kadın temsili farklılıklar göstermektedir; örneğin Yeni Azərbaycan Partisi'nde kadın temsili %12 seviyesinde iken, Sosyal Demokratik Azərbaycan Partisi'nde bu oran %40 seviyesine ulaşmıştır. Bu oranlar, Azerbaycan'da kadınların siyasal alanda daha etkin olmaya başladığının bir göstergesidir (Canbey, 2024).

Azerbaycanlı kadınların uluslararası platformlarda da aktif yer alması, ülkede kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel temsili açısından önemli bir gelişme göstermektedir. Leyla Aliyeva, Haydar Aliyev Fondu'nun başkanlık görevini yürütmekte olup, Rusya Federasyonu'nda Azerbaycanlı gençlere destek vererek, Azerbaycan ile Rusya arasında bir köprü kurmuştur. Leyla Aliyeva'nın bu uluslararası başarıları, Azerbaycanlı kadınların siyaset ve diplomasi alanındaki yerlerini pekiştirmiştir. Bir diğer örnek, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın birinci yardımcısı ve milletvekili Mehriban Aliyeva'dır. Mehriban Aliyeva, uluslararası alanda tanınan önemli bir figürdür ve 2004 yılında UNESCO tarafından "İyi Niyet Elçisi" unvanıyla ödüllendirilmiştir. Ayrıca, 2007 yılında "Altın Kalp Uluslararası Ödülü"ne layık görülmüş, 2009 yılında "Yirminci Yüzyılın Kadını" ödülünü kazanmış ve 2010 yılında Fransa'nın "Şeref Lejyonu" nişanını almıştır. Mehriban Aliyeva'nın kazandığı bu ödüller, onun uluslararası arenada kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kültürler arası diyalog konularındaki katkılarını simgeler. Ayrıca, "Altın Mozart" madalyası ve "Yakut Haç" nişanı gibi ödüllerle de onurlandırılmıştır. Mehriban Aliyeva'nın farklı dinlere olan saygısı, onun toplumsal düzeydeki pozitif etkisini arttırmış, Azerbaycanlı kadınlar için bir rol model haline gelmiştir. Bu örnekler, Azerbaycan'da kadınların siyasal, kültürel ve sosyal alanlarda daha fazla görünürlük kazandığını ve uluslararası alanda başarılar elde ettiğini göstermektedir. Mehriban Aliyeva'nın liderliğinde, Azerbaycanlı kadınlar kendilerine güvenerek, toplumsal hayatın her alanında daha aktif bir rol üstlenmişlerdir. Bu durum, Azerbaycan'daki kadınların toplumsal eşitlik için verdikleri mücadelenin ne kadar önemli ve etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Canbey, 2024).

3.1.2.Kadınların Siyasal Katılımına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

3.2. Azerbaycanda Siyasal Partiler

Azerbaycan'da birçok siyasal parti bulunmasına rağmen, siyasal yaşamda önemli bir etkisi olan parti sayısı oldukça sınırlıdır. 2000 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen milletvekili seçimlerinde, bu partiler milletvekili çıkarma oranlarına göre aşağıda sıralanmıştır:

1	Yeni Azerbaycan Partisi	101 Milletvekili	İktidar Partisi
2	Azerbaycan Halk Cephesi	6 Milletvekili	Ana Muhalefet Partisi
3	Vatandaş Hemreyliği Partisi	3 Milletvekili	Muhalefet Partisi
4	Müsavat Partisi	3 Milletvekili	Muhalefet Partisi
5	Milli İstiklal Partisi	2 Milletvekili	Muhalefet Partisi
6	Adalet ve Demokrasi Partisi	2 Milletvekili	Muhalefet Partisi
7	Demokrasi Partisi	2 Milletvekili	Muhalefet Partisi
8	Komünist Parti	2 Milletvekili	Muhalefet Partisi
9	Anavatan Partisi	2 Milletvekili	İktidar Yönlü
10	Sosyal Demokrasi Partisi	2 Milletvekili	Muhalefet Partisi

Azerbaycan'daki siyasal partilerin kökenleri, bağımsızlık mücadelesine kadar izlenebilir ve günümüzdeki birçok parti, Azerbaycan Halk Cephesi'nin (AHC) farklı yorumlarının bir devamı olarak değerlendirilebilir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Azerbaycan'daki bağımsızlık mücadelesi, ilk başta yalnızca bir halk hareketi olarak başlamış olsa da, bu hareketin içinde çeşitli dönemlerde gizli yapılanmalar da bulunmuştur. Azerbaycan Halk Cephesi (AHC), bu halk hareketinin en önemli ve karşılaştırılamayacak derecede belirleyici bir parçası olmuştur. AHC'nin temeli, 1988 yazında Bakû Alimler Derneği tarafından atılmış, 1989 yılında ise genel bir halk hareketine dönüşmüştür. Zamanla AHC'den kopmalar yaşanmış olsa da, 1995 parlamento seçimleri öncesi siyasal partiye dönüşene kadar Azerbaycan iç politikasında en önemli aktör olmayı sürdürmüştür. Günümüzde Azerbaycan siyasetinde önemli yer tutan liderlerin ve pek çok üst düzey yetkilinin, bağımsızlık mücadelesi döneminde AHC'de yer aldığı bilinmektedir. 16 Temmuz 1989 tarihindeki ilk kurultayda Ebülfeyz Elçibey başkan olarak seçilmiş, 5 Ekim 1989'da ise Azerbaycan Bakanlar Kurulu,

AHC'yi resmen tanımıştır, böylece bir muhalif kuruluş ilk kez resmi yönetimce tanınmış olmuştur. Ancak, bağımsızlık mücadelesi döneminde büyük katılıma sahip olan AHC, 2000 yılı seçimlerinde yalnızca 6 milletvekili çıkarabilmiştir (Aghayeva, 2019).

Azerbaycan'daki diğer önemli siyasal partiler arasında Sosyal Demokrasi Partisi, Milli İstiklal Partisi, Müsavat Partisi ve Yeni Azerbaycan Partisi bulunmaktadır. Azerbaycan'da Komünist Partisi haricinde kurulan ilk siyasal parti, Azerbaycan Sosyal Demokrat Partisi (ASDP) olmuştur. 10 Aralık 1989'da kurulan bu parti, SSCB Anayasası'nın 6. maddesinin, ülkede Komünist Partisi dışında bir parti kurulmasını yasaklaması nedeniyle, 27 Temmuz 1990'da Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı tarafından resmi olarak tanınmıştır. Başkanlığını Araz Elizade'nin yaptığı parti, başlangıçta AHC dışındaki tek siyasal yapı olma özelliğiyle önemli bir etkinlik kazanmış olsa da, günümüzde Azerbaycan iç politikasında etkinliğini yitirmiştir. Azerbaycan'daki bir diğer önemli siyasal parti olan Azerbaycan Millî İstiklal Partisi (AMİP), 1991 yazındaki AHC'nin 2. kurultayında parti içindeki ılımlı-radikal kanat çekişmesinin ardından, ılımlı kanadın galip gelmesiyle şekillenmiştir. Radikal kanadın lideri Etibar Memmedov, bu kurultay sonrasında AHC'den ayrılmış ve 4 Temmuz 1992'de Azerbaycan Millî İstiklal Partisi'ni kurmuştur. Memmedov, partinin ilk kurultayında başkan seçilmiştir. AMİP, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Adalet Bakanlığı tarafından resmi kaydı yapılan ilk parti olma özelliğine de sahiptir (17 Temmuz 1992). Azerbaycan'daki siyasal partilerin kökeni, bağımsızlık mücadelesine kadar gitmektedir ve günümüzün siyasi partilerinin çoğu, bağımsızlık mücadelesi döneminde kurulan Azerbaycan Halk Cephesi'nin (AHC) çeşitli yorumları olarak değerlendirilebilir. 1980'lerin ikinci yarısında, Azerbaycan'da bağımsızlık mücadelesi ilk başta bir halk hareketi olarak başlamış olsa da, zamanla bu hareketin içerisinde gizli yapılanmalar da yer almıştır. AHC, bu süreçte en önemli halk hareketlerinden biri olarak kabul edilmiştir. AHC, 1988 yazında Bakû Alimler Derneği tarafından kurulmuş ve 1989'dan itibaren geniş bir halk hareketine dönüşmüştür. AHC'nin 1995 parlamento seçimleri öncesinde siyasi bir partiye dönüşmesiyle, Azerbaycan iç politikasının en önemli aktörü olduğu söylenebilir. Ancak 2000 seçimlerinde Azerbaycan Halk Cephesi, yalnızca 6 milletvekili çıkarabilmiştir (Koç ve Cengiz, 2018).

Müsavat Partisi de Azerbaycan siyasal yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. 7 Kasım 1992 tarihinde, 28 Mayıs 1918'de kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucularının başında gelen ve Sovyetler Birliği'nin işgali altında yasaklanan Müsavat Partisi, 1992 yılında Bakü'de yeniden yapılandırma kurultayı gerçekleştirmiştir. 1991'de Gence'de kurulan Azerbaycan Millî Demokrat Yeni Müsavat, 1991 yılındaki kurultayda Azerbaycan Millî Müsavat Partisi olarak adını değiştirmiştir. Müsavat, 7 Kasım 1992'de, AHC'den bir grup ve Türkiye merkezli Müsavat Partisi yetkililerinin katılımıyla gerçekleştirdiği kongrede, Azerbaycan Milli Meclisi Başkanı İsa Kamber'i başkan olarak seçmiştir. Bu gelişmeler, Azerbaycan'daki siyasi sürecin önemli bir parçası olarak kayıtlara geçmiştir (Uygur, 2005).

3.3. Azerbaycan Siyasetinde Kadın

Azerbaycan'da kadınların siyasetteki temsili, uzun yıllar süren toplumsal, kültürel ve yasal engellerle şekillenmiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından kadınların siyasal katılımı, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli bir konu haline gelmiştir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren kadınların toplumdaki yerini güçlendirmek için çeşitli adımlar atılmış olsa da, kadınların siyasetteki temsil oranı hala istenilen düzeyde değildir. Kültürel normlar, patriyarkal yapı ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler, kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesini engelleyen temel faktörlerdir. Azerbaycan'da kadınların siyasete katılımı, ilk olarak 1918 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildiğinde önemli bir adım atılmıştır. Ancak Sovyetler Birliği dönemi ve sonrasındaki yıllarda, kadınların politikaya katılımı hala sınırlı olmuştur. Özellikle, Sovyetler dönemi sonrası ülkede kadınların siyasette daha fazla yer alması için çeşitli reformlar yapılmış olsa da, kadın temsili hala erkeklerin gerisinde kalmaktadır (Sancar, 2009).

Azerbaycanlı kadın liderler, kadınların toplumsal ve siyasal hayatta daha fazla yer alması için mücadele etmektedir. Mehriban Aliyeva, Azerbaycan'ın kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki mücadelesinin en güçlü figürlerinden biridir. UNESCO ve ISESCO tarafından “İyi Niyet Elçisi” olarak atanan Aliyeva, dünya çapında kadın hakları konusunda aktif bir savunucu olmuştur (Demir, 2006). Diğer önemli bir figür olan Leyla Aliyeva, kadınların yurtdışında daha görünür hale gelmesi

için çalışmalar yapmış ve Azerbaycan'ın uluslararası ilişkilerinde güçlü bir kadın figürü olarak yer almıştır (Günaydın, 2019).

Azerbaycan'da kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesi için çeşitli öneriler bulunmaktadır. Öncelikle, kadınların eğitimde daha fazla temsil edilmesi, toplumsal farkındalığın artırılması ve kadınları siyasete katılım konusunda teşvik eden politikaların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, seçim sistemlerinde yapılacak reformlar ve pozitif ayrımcılık politikaları, kadınların siyasetteki temsili için önemli adımlar olacaktır (Çimen & Bakan, 2019). Azerbaycan'da kadınların siyasete katılımının artırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sağlayacak ve daha adil bir toplum yapısının oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Azerbaycan'da kadınların siyasetteki temsili, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları mücadelesinin bir yansımasıdır. Azerbaycanlı kadın liderlerin uluslararası arenadaki etkisi, ülkede kadınların daha fazla temsil edilmesi ve kadın hakları konusunda önemli adımlar atılmasına olanak sağlamaktadır. Ancak, kadınların siyasette daha fazla yer alabilmesi için kültürel normların, sosyo-ekonomik engellerin ve siyasi yapının dönüştürülmesi gerekmektedir (Çimen & Bakan, 2019).

3.3.1.Kadınların Siyasi Temsiline Yönelik Güncel Eğilimler

Kadınların siyasi temsiline yönelik güncel eğilimler, dünya genelinde önemli değişim ve gelişim göstermektedir. Bu eğilimler, kadınların siyasal katılımını artırmaya yönelik global bir çaba ve kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği için daha fazla hak talep etmeleriyle şekillenmiştir. Kadınların siyasal temsili, toplumların demokratikleşme süreciyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, kadınların siyasette daha fazla yer alabilmesi için son yıllarda birçok farklı strateji ve politika uygulanmaktadır (Babayeva, 2018).

Kadın Kota Uygulamaları ve Pozitif Ayrımcılık

Kadınların siyasi temsili, genellikle pozitif ayrımcılık ve kota uygulamalarıyla artırılmaya çalışılmaktadır. Birçok ülkede kadınların siyasal alanda daha fazla temsil edilmesini sağlamak amacıyla, belirli bir yüzde oranında kadın aday göstermeleri için siyasi partilere kota uygulamaları getirilmiştir. Bu yöntem, kadınların siyasetteki sesinin daha güçlü duyulmasını sağlamak ve cinsiyet eşitliği için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinde, bu tür kota uygulamaları giderek

yaygınlaşmıştır (Dahlerup, 2006). Örneğin, İskandinav ülkelerinde kadın kotası politikaları oldukça başarılı sonuçlar vermiştir ve bu, diğer ülkeler için bir model olmuştur.

Kadınların Eğitim ve İş Hayatındaki Yeri

Kadınların siyasetteki temsili, toplumsal eşitlik açısından önemli bir gösterge olsa da, bu temsili artırmak için kadınların eğitime ve iş hayatına katılımının da artırılması gerekmektedir. Eğitim, kadınların kendilerini ifade etmeleri ve siyasi alanlarda daha fazla söz sahibi olmaları için kritik bir faktördür. Kadınların liderlik becerilerinin gelişmesi, eğitilmiş bir kadın kitlesinin yetişmesini ve bu kitlenin siyasette daha fazla yer almasını mümkün kılacaktır. Ayrıca, iş dünyasında kadınların daha fazla yer alması, onları kamu sektöründe ve siyasi alanda daha görünür kılmaktadır (UN Women, 2020).

Sosyal Medyanın Rolü

Son yıllarda sosyal medya, kadınların siyasal katılımını artırmak için önemli bir araç haline gelmiştir. Sosyal medya platformları, kadınların seslerini duyurmalarını, toplumsal sorunlara dikkat çekmelerini ve politika oluşturucuları etkilemelerini sağlamak için güçlü bir mecra sunmaktadır. Kadınların sosyal medyada daha fazla yer alması, geleneksel medyaya göre daha hızlı ve etkili bir şekilde toplumsal farkındalık yaratılmasına olanak tanımaktadır. Özellikle genç kadınların politikada daha fazla yer almasına yönelik sosyal medya kampanyaları ve dijital platformlarda yapılan organizasyonlar, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda geniş bir kitleye ulaşmaktadır (Rupp, 1997).

Kadınları Siyasette Teşvik Etmek için Yeni Yöntemler

Kadınların siyasi temsili için yürütülen bir diğer önemli uygulama, genç kadınların siyasete katılımını teşvik etmek amacıyla hazırlanan eğitim ve liderlik programlarıdır. Bu programlar, genç kadınları politikaya katılmaya özendiren ve onları siyasi yaşamda daha etkin hale getiren yöntemler sunmaktadır. Ayrıca, kadın liderlerin deneyimlerinden yararlanmak amacıyla mentorluk programları da giderek yaygınlaşmaktadır. Bu tür girişimler, kadınların siyasi alanda karşılaştıkları engelleri aşmalarına ve daha yüksek seviyelerde liderlik pozisyonlarına gelmelerine yardımcı olmaktadır (Moghadam, 2005).

Uluslararası Kadın Hareketinin Güçlenmesi

Küresel kadın hareketi, kadınların siyasal temsiline yönelik eğilimleri etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Kadın hakları savunuculuğu ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki uluslararası işbirlikleri, kadınların siyasetteki temsil oranlarını artırmaya yönelik kolektif çabaların bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) gibi uluslararası kuruluşlar, kadınların siyasette daha fazla yer almasını sağlamak amacıyla çeşitli projeler geliştirmektedir. Bu projeler, kadınların siyasette daha etkin rol alabilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmayı hedeflemektedir. Kadınların siyasi temsili konusunda güncel eğilimler, büyük bir değişim sürecinin göstergesidir. Bu değişim, yalnızca kadınların haklarının güçlendirilmesiyle sınırlı kalmayıp, toplumsal cinsiyet eşitliği için de önemli adımlar atılmasını sağlamaktadır. Kadınların siyasal alandaki temsili artırıldıkça, toplumların daha adil ve eşitlikçi bir yapıya kavuşması mümkün olacaktır. Bu süreç, eğitim, politika, sosyal medya ve uluslararası işbirlikleri gibi birçok farklı alanın birleşimiyle hız kazanacaktır (Sancar, 2023).

3.4. Uluslararası Siyasette Kadının Yeri

Medeni toplumların ilk dönemlerinden itibaren kadınlar, genellikle "özel alan" olarak kabul edilen ilişki biçimlerinde sınırlandırılmış, kamusal yaşamdan dışlanmış ve topluma sunulan fırsatlardan mahrum bırakılmışlardır. Bu durum, kadınların insan haklarından tam anlamıyla faydalanamamalarına yol açmıştır. 20. yüzyılda kadınların seçme ve seçilme hakkına dair yapılan yasal düzenlemeler, kadınların siyasete katılımında bazı iyileşmeler sağlasa da, kadınların siyasal alanda erkeklerle eşit bir düzeye ulaşması hala sağlanamamıştır. Kadınların toplumsal ve iktisadi hayata katılım oranlarının düşük olması, özellikle politik temsil konusunda hala karşılaşılan önemli engellerden biridir. Siyasi alanda kadınların katılımını etkileyen temel faktörlerden biri, siyasal katılımı yaşam alanlarına dahil eden kişilerin özellikleridir. Bu kişisel özellikler; bireylerin fiziksel, sosyo-ekonomik, kültürel ve toplumsal konumları gibi çok sayıda faktörü kapsar. Kadınların toplumsal düzeyde ve siyasi sistemde daha etkin bir biçimde yer almalarının önündeki yapısal ve kültürel engeller, uzun süredir akademik ve siyasal tartışmaların odağında yer almaktadır. Bu bağlamda Babayeva'nın (2018) dikkat çektiği

gibi, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, kadınların siyasal süreçlerde yeterince temsil edilmesini engellemekte ve demokrasinin kapsayıcılığını zedelemektedir. Siyaset bilimci Drude Dahlerup'un kadınların siyasal alandaki konumlarını güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla önerdiği beş temel etken, bu sorunun çok yönlü doğasına ışık tutmaktadır.

İlk olarak, dürüstlük ilkesi, kadınların ülke nüfusunun yarısını oluşturdukları gerçeğinden hareketle, temsil oranlarının da bu dağılımla orantılı olması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, adalet ve eşit haklar temelinde inşa edilen demokratik bir sistemde, kadınların yalnızca niceliksel değil, niteliksel olarak da karar alma mekanizmalarında yer almalarının bir zorunluluk olduğunu vurgular. Kadınların eşit temsil edilmesi, yalnızca bir sayı meselesi değil; aynı zamanda temsil adaleti ve meşruiyetin sağlanması açısından da önemlidir.

İkinci olarak, yarar sağlama ilkesi, kadınların toplumun kalkınmasında sahip oldukları potansiyelin değerlendirilmesinin ülke yararına olacağını öne sürer. Kadınların siyaset, ekonomi, eğitim ve sosyal politika gibi alanlarda aktif roller üstlenmeleri, farklı bakış açıları ve çözümler sunmalarını sağlayarak kamusal faydayı artırabilir. Bu bağlamda kadınların yeteneklerinin, sadece özel alanda değil kamusal alanda da kullanılması, toplumsal gelişimi hızlandıran önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Üçüncü olarak, pratiklik ilkesine göre, kadınların yaşam deneyimleri ve gündelik sorunlarla olan doğrudan temasları, onların farklı bakış açıları geliştirmelerine olanak tanır. Kadınların özellikle çocuk bakımı, yaşlı bakımı, aile içi sorumluluklar ve toplumsal eşitsizlik gibi konulardaki tecrübeleri, politika üretiminde pratik çözümler sunabilecek bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle kadınların siyasal temsili, yalnızca temsiliyet açısından değil, aynı zamanda sosyal sorunların çözümündeki işlevselliği bakımından da önem arz etmektedir.

Dördüncü olarak, çıkar savaşı yaklaşımı, kadınların özel olarak kendi toplumsal konumlarından kaynaklı farklı talepleri ve çıkarları olduğunu kabul eder. Aile içi şiddet, cinsiyet temelli maaş eşitsizliği, doğum izni hakları gibi konular doğrudan kadınları etkileyen ve çoğu zaman erkek siyasetçilerin gündeminde yeterince yer bulamayan başlıklardır. Kadınların siyasal alanda daha aktif olması, bu tür meselelerin daha görünür hale gelmesini ve çözüm üretilmesini kolaylaştıracaktır.

Son olarak, demokratik yasallığın yükseltilmesi ilkesi, kadınların eşit biçimde siyasal temsile sahip olmasının, çağdaş ve işleyen bir demokrasinin gerekliliği olduğunu vurgular. Demokratik sistemlerin meşruiyeti, yalnızca hukuki çerçevelerle değil, aynı zamanda tüm yurttaşların eşit şekilde temsil edilmesiyle mümkündür. Kadınların görünürlüğü ve temsili arttıkça, hem demokratik değerler pekişmekte hem de siyasal sistem daha kapsayıcı bir yapıya kavuşmaktadır (Babayeva, 2018; Demir, 2015).

Kadının bir birey olarak değerlendirilmesi, tarihsel bir olgudur ve toplumların evrimsel sürecinde kadının yeri önemli değişikliklere uğramıştır. Kadın, özellikle ataerkil bir sisteme geçişin ardından, tek tanrılı dinlerin etkisiyle daha çok erkeğe hizmet eden bir varlık olarak tanımlanmıştır. Ataerkil kavramı, erkek egemenliğinin belirgin olduğu toplumlarda, erkeğin her alanda güçlü, başarılı ve bağımsız olması gerektiği anlayışına dayanır. Kadının ise erkeğine mutlak itaat etmesi, toplumsal normların bir gerekliliği olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış, kadınların toplumsal, iktisadi ve siyasi yaşamdan dışlanmasına, geleneksel değer biçimleri doğrultusunda kendilerini tanımlamalarına yol açmıştır. Bu durumu değiştirmek, kadınların daha geniş bir toplumsal eşitlik alanına dahil edilmeleri için uzun süren toplumsal mücadeleler gerekmektedir (Süleymanlı, 2021).

Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarının biçimlenmesinde etkili olan toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal sistemlerin işleyişinde önemli farklılıklar yaratmaktadır. Bu farklılıklar, her toplumun politik ve ekonomik koşullarına bağlı olarak şekillenen cinsiyet rolleriyle belirlenir. Tarihsel ve coğrafi bağlamda cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak oluşan yönetim biçimleri, farklı toplumlarda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Toplumsal yapılar, bazen cinsiyet temelli ayrımlar üzerinden iktidar ilişkilerini inşa etmiş ve bu da yönetsel sistemlerdeki güç dinamiklerini etkilemiştir (Uygur, 2005).

Siyasi katılım, bireylerin politik düzende sahip oldukları tutum ve yaklaşımları sergileme biçimi olarak tanımlanabilir. Ancak siyasi katılım yalnızca oy kullanmakla sınırlı kalmaz. Bu kavram, bireylerin çeşitli politik, iktisadi ve toplumsal kararlarla ilgili gösterdikleri ilgiden, aktif eyleme kadar geniş bir spektrumu kapsar. Siyasi katılım, halkın toplumsal olaylara ve kararlara olan duyarlılığını, tepkilerini ve müdahale etme istekliliğini ifade eder. Bu katılım biçimi, toplumsal değişim için kritik bir faktör olarak, halkın karar süreçlerine dahil olmasının önemini vurgular (Demir, 2015). Siyasi bir davranış olarak katılım, bireylerin aldıkları ya da alacakları kararlar doğrultusunda

toplumsal eşitsizlikleri aşmak ve kolektif haklar elde etmek için verdiği yanıtlar, fikirler ve aksiyonlardan oluşmaktadır (Günaydın, 2019).

Zaman içinde toplumsal düşüncelerde yerleşik hale gelen ve klişe hâline dönüşen bazı yaklaşımlar, özellikle kadınların siyasi yaşama aktif biçimde katılmalarının önünde önemli engeller oluşturmaktadır. Buna rağmen, çağdaş toplumlar, kadınların siyasal süreçlere katılımını artırmak için çeşitli reformlar ve teşvik edici mekanizmalar geliştirmiştir. Siyasi katılımın yalnızca seçimlerde oy vermekle sınırlı olmadığı, farklı formlarda gerçekleşebileceği kabul edilmekte ve bu doğrultuda çeşitli kategoriler üzerinden sınıflandırmalar yapılmaktadır.

Sancar'ın (2018) ortaya koyduğu sınıflamaya göre, siyasi katılım; gözetmen statülü eylemler, vasıtaçı eylemler ve politik mücadele içerikli eylemler olmak üzere üç temel biçimde değerlendirilmektedir. Gözetmen statülü eylemler, bireylerin siyasal süreçleri yalnızca izleyerek sürece dışarıdan dâhil olmalarını ifade ederken; vasıtaçı eylemler, başkalarını sürece katmaya yönelik aracılık faaliyetlerini kapsar. Politik mücadele içerikli eylemler ise bireylerin doğrudan toplumsal dönüşüm amacıyla aktif bir mücadeleye girişmelerini ifade eder. Bu sınıflama, katılımın yalnızca oy vermek gibi pasif davranışlardan ibaret olmadığını, aynı zamanda bilinçli, örgütlü ve dönüştürücü eylemleri de içerdiğini gösterir.

Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl'ın katkıları ise siyasi katılımın psikolojik ve bilişsel boyutlarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Dahl'a göre siyasal katılımı oluşturan temel unsurlar; özen, dikkat gösterme, malumat ve aktivite başlıkları altında toplanabilir. Bireylerin politik olaylara karşı ilgisi, bu olaylar hakkında bilgi edinme düzeyleri, olaylara verdikleri tepkiler ve sürece dâhil olma biçimleri, siyasi katılımın niteliğini belirleyen temel faktörlerdir (Süleymanlı, 2021). Bu unsurlar, özellikle kadınların siyasetteki rolünü anlamada önemli bir çerçeve sunmakta ve katılımın yalnızca fiziksel varlıkla değil, bilişsel düzeyde farkındalık ve eylemle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, bireylerin siyasi süreçlere katılımını etkileyen çeşitli faktörlerden söz etmek mümkündür. Babayeva'nın (2018) da belirttiği üzere, katılımın şekillenmesinde bireysel bağlılık, toplumsal çevre, kişisel çıkar ve vatandaşlık sağduyusu gibi unsurlar belirleyici rol oynamaktadır. Kişisel değerler, ideolojik yakınlık ya da aidiyet hissi gibi bireysel motivasyonlar, bireyin katılım kararı üzerinde etkili olurken; aile ve arkadaş çevresi gibi sosyal bağlamlar da bireyin siyasi farkındalık

düzeyini ve eyleme geçme kapasitesini şekillendirebilir. Öte yandan ekonomik ya da sosyal fayda beklentisi de siyasete dâhil olmanın motivasyon kaynaklarından biridir. Ayrıca, bireyin kendisini bir vatandaş olarak toplumun gelişimine katkı sunmakla yükümlü görmesi, vatandaşlık sağduyusuna dayalı katılım biçiminde kendini gösterebilir.

Siyasi katılım, sadece demokratik sistemlerin temel bir parçası olmakla kalmayıp, aynı zamanda insan haklarının da ayrılmaz bir bileşenidir. Her bireyin, cinsiyet, etnik köken, ekonomik durum ya da sosyo-kültürel statüsüne bakılmaksızın, siyasal yaşama eşit şekilde dâhil olma hakkı vardır. Ancak pratikte, siyasi katılımın sadece bireysel istekten ibaret olmadığı; kişinin yaşam koşulları, eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet kimliği gibi yapısal faktörlerden de güçlü biçimde etkilendiği görülmektedir. Bu nedenle, kadınların siyasi hayata eşit koşullarda katılımını sağlamak için yalnızca hukuki hak tanımak yeterli değildir; aynı zamanda bu katılımı teşvik edecek sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların da sağlanması zorunludur (Sancar, 2018).

Kadınların siyasetteki yerini ele alacak olursak, bu konu tarihsel olarak çok uzun bir geçmişe dayanır. Fransız Devrimi zamanında aktif siyasal rol oynayan Fransız kadın düşünür Olympe de Gouges'in 1791 yılında idam edilmesine yol açan Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi bu konuda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fransız kadınları, 1831-1848 yıllarında siyasette seçme hakkı talep ederken, İngiltere'de de 1832 yılında kadın haklarını savunmak amacıyla çeşitli ayaklanmalar yaşanmıştır (Uygur, 2005).

Fransız Devrimi, kadınların siyasal katılım hakkı taleplerini toplumsal bir istek haline getirmiştir. Bu durum, tarihsel olarak daha eski dönemlere, özellikle de eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. Büyük filozof Aristoteles'in kadınların erkeklerden daha düşük statüde olduğunu belirten görüşü, Avrupa'daki birçok düşünür tarafından da kabul edilmiştir (Ferhadov, 2018). Bu tarihi arka plan, kadınların politik alandaki varlıklarını tanıma çabalarının evrimini anlamada önemli bir temel oluşturur. Kadınların siyaset alanında seçme ve seçilme hakkı kazanması, her ülkede farklı zaman dilimlerinde ve çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. Kadınların seçme hakkı ilk olarak 1893 yılında Yeni Zelanda'da verilmiş, ardından 1918 yılında bu hakka seçilme hakkı da eklenmiştir. Bu, kadınların siyasal alandaki ilk önemli adımlarından biriydi (Demir, 2015).

1880'lerin başında, İskandinav ülkelerinde kadınlar, siyasette yer bulmak ve yerel siyasette temsil haklarını savunmak amacıyla "kadınların siyasi hakları"

zihniyetini benimsemişlerdir. Ancak, Orta Avrupa'daki kadınların doğal haklarının yerine getirilmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından mümkün olabilmıştır (Ferhadov, 2018). Bu, dünya çapında kadınların toplumsal ve siyasal eşitlik için verdikleri mücadelenin önemli bir dönüm noktasıydı. Kadınların toplumsal yaşamın pek çok alanında erkeklerle eşit hakları paylaşma mücadelesi oldukça uzun bir süreyi kapsamaktadır. Bu mücadelenin tarihi, 19. ve 20. yüzyılda daha da derinleşerek devam etmiş ve kadınlar, devletin yasal olarak koruduğu alanlarda önemli başarılar elde etmiştir (Günaydın, 2019). Batı toplumlarında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesi, ilk olarak eğitim düzenindeki eşitsizliğin giderilmesiyle başlamıştır. Bu süreç, kadının toplumsal eşitliği için önemli bir adım teşkil etmiştir (Demir, 2015).

Ancak, çağdaş toplumlarda bile kadının siyasete katılımı, tüm bu mücadelelere rağmen erkeklerle aynı düzeye çıkarılamamıştır. Birçok toplum, uzun süre boyunca siyaseti yalnızca erkeklerin dahil olabileceği bir alan olarak görmüş, bu da kadınların seçme ve seçilme haklarının ihlali ile sonuçlanmıştır. Seçilme hakkı, 20. yüzyılın başlarında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, kadınlara tanınmaya başlanmıştır (Sancar, 2018).

Dünyanın farklı bölgelerinde, kadınların politika düzeninde yer alması ve politik organlarda herhangi bir pozisyonda bulunma oranları, erkeklerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. İstatistiksel veriler de bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bölgesel olarak incelendiğinde, kadınların siyasi alanda temsil oranı en yüksek seviyede İskandinav ülkelerinde görülmektedir. Bu ülkelerdeki kadınların parlamentolarda yer alma oranı %41,5'e kadar çıkmaktadır. Öte yandan, Arap ülkeleri ve Pasifik ülkeleri en düşük temsil oranlarına sahip bölgelerdir. Arap ülkelerinde kadınların parlamentolarda yer alma oranı %16,1 iken, Pasifik ülkelerinde bu oran %15,7 olarak tespit edilmiştir (Babayeva, 2018).

Bu oranlar, cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde uluslararası düzeyde büyük farklılıkların bulunduğunu ve bazı bölgelerde kadınların siyasette daha fazla yer alabilmesi için önemli adımlar atılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 2: Bölgeler İtibariyle Parlamento ve Senatolarda Kadın Üye Oranları

	Parlamento	Senato	Her İkisi Birleştğinde
İskandinav Ülkeleri	41,5	...	...
Amerika Kıtası	26,5	25,5	26,4
Avrupa OSCE Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Dahil)	25,3	24,3	25,1
Avrupa OSCE Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Hariç)	23,7	24,3	23,8
Afrika'da Sahara Çölü'nün Güney Kısmı	22,7	20,3	22,4
Asya	19,0	13,3	18,4
Arap Devletleri	18,1	7,3	16,1
Pasifik	13,1	36,0	15,7

Kaynak: Zekiye Demir, “Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler”, **Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi**, C.I, Sayı: 2, İstanbul, Aralık 2015, s. 177.

Kadınların siyasal alanda yer almasının önündeki engeller, tarihsel süreçte birçok faktöre dayanmaktadır. 20. yüzyılın ortalarından sonra bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, erkek egemenliğinin hâkim olduğu toplumlarda, demokrasinin doğru bir şekilde işlemesi ve iktidarın bu değişimlere öncülük etmemesi gibi faktörler, kadınların siyasal alandaki varlıklarını sınırlamıştır. Bu durum, kadın haklarının savunulmasında bir engel teşkil etmektedir ve kadınların siyasal düzende neden yer almadıkları sorusunu gündeme getirmektedir (Babayeva, 2018).

Kadınların siyasal düzende yer almamalarının sebepleri çok katmanlıdır. Eğitim düzeyinin yetersizliği, toplumsal ve kültürel algılarda yaşanan değişimler, zamanla değişen yaşam biçimleri, yasalardaki eşitsizlik ve kadınlara yönelik ayrımcı uygulamalar, kadınları politik düzenden dışlamış ve siyasetteki temsil şanslarını sınırlamıştır. Bu faktörler, kadınların sadece politik düzende değil, birçok sosyal alanda da geri planda kalmalarına neden olmuştur (Sancar, 2018).

Politik düzene katılım, her birey için belirli bir sistemle kurulan bağ anlamına gelir. Bu bağ, sadece politikacıların değil, aynı zamanda kadınların da siyasal alandaki varlıklarını ifade eder. Kadınların yerel ve genel yönetimlerde düşük seviyelerde temsil edilmesinin temel sebepleri, bu uzun süreli ayrımcılıklar ve engellerdir. Kadınların siyasette daha fazla yer alabilmesi, sadece kadın haklarını yükseltmekle kalmaz, aynı

zamanda erkek egemenliğine dayalı yönetim yapılarında denge oluşturmak ve kadınların sesini duyurabilmesini sağlamak için gereklidir (Şahin, Aslantürk ve Armağan, 2016).

Siyasi düzende kadınların yer alması, kamusal arenada daha fazla kadın temsili sağlamak, kadınların yararına yönelik politikaların geliştirilmesi, toplumsal sorunlara çözüm bulmak ve erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için önemli bir adımdır. Bu, sadece kadınların haklarını iyileştirmekle kalmayacak, aynı zamanda toplumun daha dengeli ve adil bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayacaktır (Demir, 2015).

Kadınların toplumsal ve siyasal yaşamda karşılaştığı en büyük engellerden biri, aile içindeki geleneksel rollerinden kaynaklanmaktadır. Aile içinde, kadınlar genellikle ebeveynlerinin, erkek kardeşlerinin ya da eşlerinin belirlediği sınırlar içinde hareket etmeye zorlanmakta ve bu durum, kadının bağımsız bir birey olarak siyasal düzene katılımını engellemektedir. Kadınların politik düzeyde bağımsızlıklarını kazanabilmeleri, bu tür toplumsal baskıların aşılmasına bağlıdır (Günaydın, 2019).

Bir diğer önemli mesele, kadınların siyasette temsil edilmesini engelleyen kaynak yetersizliğidir. Birçok kadın, seçimlerde aday olmak istese de, toplumsal cinsiyet önyargıları ve çevresel baskılar nedeniyle bu fırsatı değerlendirememektedir. Yetersiz finansal kaynaklar ve maddi destek, kadınların siyaset arenasında kendilerini ifade etmelerini zorlaştırmakta ve birçoğu bu sebeplerle geri çekilmek zorunda kalmaktadır (Babayeve, 2018).

Kadınların siyasal hayattaki pasifliği, tarihsel olarak maruz kaldıkları ideolojilerin etkisiyle, siyasetin yalnızca erkeklerin ilgilenebileceği bir alan olarak görülmesindendir. Bu düşünce, kadınların politik mücadeleyi uzak ve yabancı bir alan olarak görmelerine yol açmış, bu nedenle seçimlere katılımı sınırlı kalmıştır. Sonuç olarak, kadınlar genellikle seçimlere katılmak yerine, oy verme hakkını bile tam anlamıyla kullanmamışlardır. Bu durum, kadınların toplumsal ve siyasal haklarını kazanma yolunda önemli bir engel oluşturmuştur (Ferhadov, 2018).

3.4.1.Uluslararası Örgütlerde Kadın Temsili

Azerbaycanlı kadınların uluslararası örgütlerdeki temsili, sadece ülkenin kadın hakları politikalarının ilerlemesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda global ölçekte kadın hakları mücadelesine de katkı sunmaktadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra

Azerbaycan, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında birçok uluslararası platformda yer alarak, dünya çapında önemli bir oyuncu haline gelmiştir (Sancar, 2018).

3.4.1.1. Birleşmiş Milletler (BM) Kadınları Destekleme Çalışmaları

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women), Azerbaycan ile çeşitli işbirlikleri geliştirerek kadın hakları konusunda uluslararası alanda önemli projelere imza atmaktadır. Azerbaycanlı kadınlar, bu işbirlikleri aracılığıyla küresel platformlarda kadınların hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda aktif olarak yer almakta ve dünyada kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Azerbaycan, 1995'te Pekin'deki Dünya Kadınlar Konferansı'na katılarak küresel kadın hakları mücadelesine katkı sağlamış ve burada kadınların karşılaştığı zorluklar, yasal düzenlemeler ve toplumsal engeller hakkında önemli görüşler ortaya koymuştur (Günaydın, 2019).

Azerbaycanlı kadınların Birleşmiş Milletler'deki temsili, sadece kadın hakları ile ilgili değil, aynı zamanda kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımı konusunda da etkili olmuştur. Ülkede BM Kadın Birimi ile ortaklaşa yapılan çalışmalar, kadınların iş gücüne katılımı ve karar alma mekanizmalarındaki temsiliyetinin artırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesini sağlamaktadır (Babayeva, 2018).

3.4.1.2. Avrupa Konseyi ve Kadın Hakları

Azerbaycan, Avrupa Konseyi ile yakın işbirliği içerisinde kadın hakları konusunda çeşitli projelere imza atmıştır. 2006 yılında kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Üzerine Devlet Kurulu, Avrupa Konseyi ile kadın hakları, şiddetle mücadele ve cinsiyet eşitliği konusunda işbirliği yapmaktadır. Azerbaycanlı kadınlar, Avrupa Konseyi'nde, kadına yönelik şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi önemli konularda aktif olarak görev almış ve bu konuda alınacak kararları şekillendirmiştir (Sancar, 2018).

3.4.1.3. Uluslararası Kadın Kuruluşları ve Küresel Kadın Hareketi

Azerbaycanlı kadınlar, küresel kadın hakları hareketinin önemli bir parçasıdır. Azerbaycan, dünya çapında tanınan kadın kuruluşları ve ağlarıyla işbirliği yaparak, kadınların toplumsal hayatta daha güçlü bir yer edinmesini sağlamak adına birçok

projeye imza atmıştır. Bu süreçte, Azerbaycanlı kadınlar, küresel çapta toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların ekonomik bağımsızlıkları konusunda seslerini duyurmuş ve bu konularda çözüm arayışlarına katkıda bulunmuşlardır (Ferhadov, 2018).

3.4.1.4.Azerbaycan ve Uluslararası Kadın Örgütleriyle İşbirliği

Birçok Azerbaycanlı kadın, küresel kadın örgütleriyle işbirliği yaparak, kadınların hakları ve fırsat eşitliği için çalışmalarını sürdürmektedir. Özellikle UNESCO, ISESCO gibi uluslararası kuruluşlar ile ortaklaşa yürütülen projeler, Azerbaycanlı kadınların dünya çapında daha fazla temsil edilmesini sağlamaktadır. Bu tür işbirlikleri, Azerbaycan'dan çıkan kadın liderlerin küresel bir etki yaratmasına da zemin hazırlamaktadır (Demir, 2015).

3.4.2.Küresel Siyasette Kadın Liderler

Azerbaycanlı kadın liderler, sadece Azerbaycan'ın değil, dünya çapında kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kültürel diplomasi gibi konularda önemli bir etki yaratmışlardır. Küresel siyasette Azerbaycanlı kadın liderler, yalnızca kendi ülkelerinin temsilini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda dünya çapında kadınların siyasette daha fazla yer alması için de çalışmalar yapmışlardır (Balakishiyeva, 2023).

3.4.2.1.Mehriban Aliyeva: Azerbaycan'ın Uluslararası Kadın Lideri

Mehriban Aliyeva, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in eşi olarak, küresel siyasette oldukça güçlü bir figürdür. UNESCO ve ISESCO tarafından "İyi Niyet Elçisi" olarak atanan Aliyeva, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda dünya çapında birçok önemli projeye imza atmıştır. 2009 yılında "Yirminci Yüzyılın Kadını" ödülünü kazanan Aliyeva, aynı zamanda kadınların toplumsal, ekonomik ve kültürel haklarının geliştirilmesi için büyük bir çaba sarf etmektedir. Aliyeva, kadınların siyasette daha fazla yer alması için hem Azerbaycan'da hem de uluslararası arenada önemli bir savunucu haline gelmiştir (Sancar, 2018).

3.4.2.2.Leyla Aliyeva: Kültürel Diplomasi ve Kadın Hakları Savunuculuğu

Leyla Aliyeva, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in kızı olup, Azerbaycan'ın kültürel diplomasi ve kadın hakları savunuculuğunda önemli bir liderdir. Haydar Aliyev Fondu'nun başkanı olarak, dünya çapında kadın hakları ve kültürel

gelişim üzerine birçok projeye imza atmıştır. Aliyeva, özellikle Azerbaycanlı kadınların yurtdışında daha görünür hale gelmesi için çalışmış ve Azerbaycan'ın uluslararası ilişkilerinde güçlü bir kadın figürü olarak yer almıştır. Ayrıca, kadınların eğitimde ve sosyal yaşamda daha fazla temsil edilmesi için uluslararası organizasyonlarla işbirliği yapmıştır (Günaydın, 2019).

3.4.2.3. *Elmira Suleymanova: Azerbaycan'ın Kadın Hakları Savunucusu*

Elmira Suleymanova, Azerbaycan Cumhuriyeti Ombudsman'ıdır ve kadın hakları konusunda önemli reformlara imza atmıştır. Azerbaycan'da ve uluslararası alanda kadınların haklarını savunan Suleymanova, özellikle BM Kadın Komitesinde görev almış ve dünya çapında kadınların haklarının korunması için birçok uluslararası anlaşmanın imzalanmasında etkin bir rol oynamıştır (Ferhadov, 2018).

3.4.2.4. *Azerbaycanlı Kadınlar ve Küresel Kadın Hareketi*

Azerbaycanlı kadın liderler, sadece Azerbaycan'da değil, dünya çapında kadın haklarını savunarak küresel siyasette önemli bir etki yaratmışlardır. Küresel kadın hakları hareketi ve kadınların siyasette daha fazla yer alması için yapılan çalışmalar Azerbaycanlı kadınların bu alandaki etkisini artırmıştır. Azerbaycanlı kadınlar, özellikle Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlarda aktif görevler üstlenmiş, kadınların hakları ve toplumsal eşitlik konusunda küresel politikaların şekillendirilmesinde önemli adımlar atmışlardır (Sancar, 2018).

Azerbaycanlı kadın liderler, sadece Azerbaycan'da değil, dünya çapında kadın haklarını savunarak küresel siyasette önemli bir etki yaratmışlardır. Mehriban Aliyeva, Leyla Aliyeva ve Elmira Suleymanova gibi güçlü kadın figürler, uluslararası alanda kadınların haklarının korunması, toplumsal eşitlik ve kadınların siyasette daha fazla yer alması için önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu liderlerin küresel siyasetteki temsili, Azerbaycan'ın kadınlarının uluslararası arenada daha güçlü bir şekilde yer almasına katkı sağlamaktadır (Babayeva, 2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Azerbaycan'da kadın hakları, toplumsal dönüşüm süreciyle birlikte gelişim göstermiş, siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu çalışma, Azerbaycan'da kadın haklarının tarihsel süreç içindeki evrimini, siyasal hayattaki yerini ve uluslararası platformlarda kadın temsilinin gelişimini detaylı bir şekilde incelemiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Azerbaycan'da kadınların toplumsal ve siyasal hayattaki rolü, tarihsel, hukuki ve kültürel çerçevede ele alınmış; bu çerçevede kadınların elde ettikleri hakların ve karşılaştıkları zorlukların çok boyutlu bir analizi yapılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümü, Azerbaycan'da kadın haklarının tarihsel gelişimine odaklanmıştır. Kadınların toplumsal konumu, Osmanlı ve Sovyetler Birliği dönemlerinden bağımsızlık sonrası döneme kadar incelenmiş, kadınların eğitim, iş gücü ve sosyal statü açısından yaşadığı dönüşümler vurgulanmıştır. 1918'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk Müslüman ülkelerden biri olması, kadın hakları mücadelesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri ve sosyal hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmaları için uzun bir mücadele süreci geçirmiştir.

İkinci bölümde, kadınların siyasal temsili ve toplumsal hayata katılımlarına yönelik yapılan hukuki düzenlemeler ele alınmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğuna dair düzenlemeler yer alsa da, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda pratikte yaşanan sıkıntılar ve geleneksel normlar, kadınların toplumsal hayatta tam anlamıyla eşit konuma ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da kadın haklarına yönelik çıkarılan yasalar, ulusal ve uluslararası düzeyde kadın haklarının güçlendirilmesine katkı sağlamış ancak kadınların siyasete aktif katılımı konusunda yapısal engeller tam anlamıyla ortadan kaldırılamamıştır.

Üçüncü bölümde ise, kadınların Azerbaycan siyasetindeki konumu, siyasal partilerdeki temsilleri ve uluslararası arenada Azerbaycanlı kadın liderlerin oynadığı roller analiz edilmiştir. Azerbaycan'da kadınların siyasi katılım oranları yıllar içinde artış göstermiş olsa da, kadınların yönetim kademelerinde hala yeterince temsil edilmediği görülmektedir. Kadınların parlamentodaki temsili, devlet yönetimindeki

rolleri ve yerel yönetimlerdeki etkinlikleri, hem hukuki düzenlemeler hem de toplumsal dönüşümler açısından değerlendirilmiştir.

Ayrıca, araştırma kapsamında uluslararası siyasal alanda Azerbaycanlı kadınların konumu da ele alınmıştır. Kadınların uluslararası örgütlerdeki temsili, küresel kadın hakları mücadelesine katkıları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki uluslararası iş birlikleri analiz edilmiştir. Bu bağlamda, UN Women, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlarla yürütülen projelerin, Azerbaycan'da kadın hakları alanında olumlu gelişmelere katkı sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, uluslararası platformlarda Azerbaycanlı kadın liderlerin etkinliği, kadın haklarının küresel düzeyde güçlenmesi açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, Azerbaycan'da kadın haklarının tarihsel gelişimi ile kadınların siyasal ve toplumsal hayattaki temsili arasındaki bağlantıyı detaylandırarak, kadın hakları mücadelesinin çok boyutlu bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların eğitim, ekonomi ve siyasette daha güçlü bir şekilde var olabilmesi için bazı temel sorunların giderilmesi gerekmektedir. Geleneksel normların kadınların kamusal alanda daha fazla yer almasının önündeki engellerden biri olduğu, kadınların iş gücüne ve siyasete katılımının artırılmasının ise uzun vadeli hukuki, sosyal ve kültürel reformlarla mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır.

Bununla birlikte, Azerbaycan'da kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesi için şu öneriler sunulmaktadır:

1. Kadınların siyasal temsiline yönelik kota sistemlerinin güçlendirilmesi: Siyasi partilerin, kadın adayları teşvik edici politikalar uygulaması ve yönetim kadrolarında kadınlara daha fazla yer vermesi sağlanmalıdır.
2. Eğitim ve farkındalık programlarının artırılması: Kadınların eğitime ve meslek edinmeye teşvik edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlendirme kampanyalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.
3. Kadın girişimciliği ve ekonomik bağımsızlık projelerinin desteklenmesi: Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirecek projeler, kredi imkanları ve teşvik politikaları geliştirilmelidir.
4. Uluslararası iş birliklerinin artırılması: Azerbaycan'daki kadın hakları mücadelesinin küresel ölçekte daha fazla desteklenmesi için uluslararası örgütlerle ortak projeler yürütülmelidir.

5. Kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik yasal mekanizmaların güçlendirilmesi: Kadınların sosyal hayatta güvenliğinin sağlanması için cezai yaptırımların uygulanması ve mağdurlar için sosyal destek mekanizmalarının genişletilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik hayatta güçlenmesi, sadece bireysel bir hak değil, aynı zamanda Azerbaycan'ın toplumsal gelişimi ve demokratikleşmesi açısından kritik bir unsurdur. Kadınların siyasal temsili artırıldıkça, toplumun daha kapsayıcı ve adil bir yapıya kavuşması sağlanacaktır. Azerbaycan'daki kadın hakları mücadelesi, geçmişten bugüne önemli kazanımlar elde etmiş olsa da, bu hakların tam anlamıyla uygulanabilirliği için daha geniş çaplı reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların eşit temsil edildiği bir siyasal ve toplumsal yapı, yalnızca kadınlar için değil, tüm toplum için daha sürdürülebilir ve adil bir sistemin temelini oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Abbasova, A. (2020). Azerbaycan'da Kadınların Siyasal Hayatta Temsili. İstanbul Üniversitesi Tez Merkezi.

Aghayeva, M. (2019). Azerbaycan'da kadınların siyasal hayatta temsili , yüksek lisans tezi . İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akgemci E (2023). Latin Amerika'da Kadın Hareketi ve Toplumsal Dönüşüm: Otoriter 5 Yönetimlere Karşı Feminist Mücadelenin İmkânları. Mülkiye Dergisi, 47(1), 5-41.

Aliyeva, N. (2016). XIX-XX Yüzyıllarda Azerbaycanlı Kadınların Toplumsal Konumu. İSAM Veri Tabanı.

Arat, Y. (1996). Türkiye'de Modernleşme ve Kadın. İstanbul: İletişim Yayınları.

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası (1995).
<https://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>

Babayeva, U. (2018). Kadınların siyasal katılımı; Adalet ve Kalkınma Partisi ve Yeni Azerbaycan Partisi Örneği. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 68-83.

Balakishiyeva, I. (2023). Azerbaycan'da kadın hareketinin gelişimi ve yasal belgelerde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın sorunlarının yeri. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 9(3), 33-45.

Barber, B. (1984). Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age. University of California Press.

Beauvoir, S. de. (1949). The Second Sex. Vintage Books.

Beneria, L. (2015). Gender, Development and Globalization: Economics as if All People Mattered. Routledge.

Bernstein, E. (1899). Sosyalizmin Şartları ve Sosyal Demokrasinin Ödevleri.

Butler, J. (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge.

Canbey, B. (2024). Azerbaycan kadın modernleşmesinde matbuatın yeri ve Şark Kadını dergisi üzerine bir inceleme. Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi, 3(2), 60-71.

Connell, R. W. (2002). Gender. Polity Press.

Council of Europe. (2011). Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention).

Cruickshank, B. (2002). Critical Modernism: Reflections on the Philosophical Foundations of Social Science. Routledge.

Çaha, Ö. (2013). Türkiye’de Kadın Hareketi: Feminist Perspektifler. Toplum ve Bilim, 126, 53-74.

Çakır, S. (2010). Osmanlı Kadın Hareketi. Metis Yayınları.

Çimen, H., & Bakan, S. (2019). Türkiye’de Demokrasinin Gelişim Süreci Bakımından Dönemsel Kritiği. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 121-156.

Dahl, R. A. (1989). Democracy and Its Critics. Yale University Press.

Dahlerup, D. (2006). Women, Quotas and Politics. Routledge.

Dalkılıç, İ. (2015). Azerbaycan'ın bağımsızlık süreci ve Türkiye-Azerbaycan ilişkileri (1991-2000) (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Davis, A. Y. (1999). Women, Race, & Class. Vintage Books.

DEİK (2013). <https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-nisan-2013.pdf>

Demir, N. (2006). Avrupa Birliği'nde Demokrasi Kavramı Gelişimi ve Uluslararası Etkileşim (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, N. (2010). Demokrasinin temel ilkeleri ve modern demokrasi kuramları. Ege Akademik Bakış, 10(2), 597-611.

Demir, Z. (2015). Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 35-59.

Dryzek, J. S. (2000). Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations. Oxford University Press.

Ehrenreich, B., & English, D. (1978). *For Her Own Good: Two Centuries of the Experts' Advice to Women*. Anchor Books.

Elster, J. (1998). *Deliberative Democracy*. Cambridge University Press.

Eminoğlu, A., & Köse, B. (2024). Kadınların gayri resmi barış süreçlerindeki rolünün kadın haklarına yönelik çıktıları: Güney Afrika örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(3), 1-25.

Erbay, H. (2019). Tarihsel süreçte dünyada ve Türk toplumunda kadın algısı ve haklarının gelişimi üzerine bir değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 9-25.

Ferhadov, A. (2018). XX. Asrın Başlarında Azerbaycan'da İslami Düşünce, Eğitim ve Islahat Anlayışı. *Belleten Dergisi*, 281 (1), 273-286.

Firestone, S. (1970). *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. William Morrow.

Forbes, G. (1996). *Women in Modern India*. Cambridge University Press.

Freeman, M. (2014). *Human Rights: An Interdisciplinary Approach*. Polity Press.

Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*. W.W. Norton & Company.

Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Polity Press.

Gouges, O. de. (1791). *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne*. Paris: Archives Nationales.

Gözler, K. (2015). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Ekin Kitabevi Yayınları.

Gutmann, A., & Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?* Princeton University Press.

Günaydın, M. (2019). Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan'da Kimlik Politikaları, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VIII/1: s. 54-94

Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press.

Hanisch, C. (1970). *The Personal Is Political. Notes from the Second Year: Women's Liberation*.

Harding, S. (1991). *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Cornell University Press.

Hartmann, H. (1979). The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union. *Capital & Class*, 3(2), 1-33.

Held, D. (2006). *Models of Democracy* (3rd ed.). Polity Press.

Hooks, b. (2000). *Feminism is for Everybody: Passionate Politics*. South End Press.

Hunt, L. (1996). *The French Revolution and Human Rights*. Bedford/St. Martin's.

Ilkcaracan, İ. (2004). *Work-Family Balance and Gender Equality: Policy Challenges and Lessons*. Istanbul: ILO Publications.

Inglehart, R., & Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge University Press.

International Covenant on Civil and Political Rights. (1966). United Nations.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290.

Kaplan, G. (2014). *Hukuk Devleti ve Demokrasi İlişkisi*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Karakurt, M. (2018). *Çarlık Dönemi Azerbaycan'da Türk Milliyetçiliği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Koç, Y. ve Cengiz, M. (2018). 100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk dünyası. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Köse Kızır, E. (2024). Azerbaycan'da sosyalist bir kadın dergisi: 'Şark Kadını (1923-1938)'. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 136(268), 51-68.

Krook, M. L. (2009). *Quotas for Women in Politics: Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Oxford University Press.

Küçükay, A. (2018). Karar Vermenin Psikolojisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 9(34), 607-622

Küçükirsoy, D. (2016). Türk toplumunda "kadın" algısı ve kadın haklarının tarihsel gelişimi (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kymlicka, W. (1995). Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford University Press.

Lovenduski, J. (2005). Feminizing Politics. Polity Press.

Mehmetzade, M. B., & Karaca, A. (1991). Milli Azerbaycan hareketi. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği

Mill, J. S. (1873). Autobiography of John Stuart Mill. Longmans, Green, Reader & Dyer.

Moghadam, V. M. (2005). Globalizing Women: Transnational Feminist Networks. The Johns Hopkins University Press.

Mouffe, C. (2000). The Democratic Paradox. Verso.

Musayev, İ. (2015). Azerbaycanlı şair ve mütefekkir Nizamî Gencevî'nin ahlakla ilgili görüşleri. Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 2015(1), 163-169.

Nişancı, D., & Güner Öz, S. (2022). Cumhuriyet Demokrasi İkilemi: Özdeş Kavramlar mı, Farklı Kavramlar mı Sorusuna Hukuk Penceresinden Cevap Arayışı. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 423-440.

Oakley, A. (2015). Sex, Gender and Society. Routledge.

Offe, C. (1984). Contradictions of the Welfare State. MIT Press.

Offen, K. (2000). European Feminisms, 1700–1950: A Political History. Stanford University Press.

Özbudun, E. (2012). Türk Anayasa Hukuku. Yetkin Yayınları.

Pateman, C. (1970). Participation and Democratic Theory. Cambridge University Press.

Pateman, C. (1988). The Sexual Contract. Stanford University Press.

Phillips, A. (1995). The Politics of Presence. Oxford University Press.

Quliyeva, S.(2012). Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumlar Azerbaycan – Türkiye Karşılaştırması (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Rupp, L. J. (1997). Worlds of Women: The Making of an International Women's Movement. Princeton University Press.

Sağır, C. (2006). Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Sancar S (2023).Kadın Hakları Siyaseti: Siyasetin Eril Karakterini Değiştirmek. 447 Mülkiye Dergisi, 47(1), 447-466.

Sancar, M. (2009). Türkiye’de Demokratik Dönüşüm. İletişim Yayınları.

Sancar, S. (2018). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, CEİD Yayınları, ISBN: 978-605-64847-9-7.

Sartori, G. (1994). Comparative Constitutional Engineering. Macmillan.

Scott, J. W. (1996). Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man. Harvard University Press.

Sipahi, E., & Özsoy, B. (2020). Eril yurttaşlıktan eşit yurttaşlığa: Azerbaycan’da kadınların siyasal katılımı üzerine bir değerlendirme. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 5(10), 151-168.

Stanton, E. C. (1997). The Woman's Bible. Prometheus Books.

Süleymanlı, M. (2021). Azerbaycan’da Modernleşme ve Kültür: 19. Yüzyılın İkinci Yarısı – 20. Yüzyılın Başı. Ankara: Kültür Araştırmaları Yayınları.

Şahin, Y., Aslantürk, O. ve Armağan, V. (2016). 4.Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi.(İstanbul)

Tanör, B. (2011). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri. Yapı Kredi Yayınları.

Tekeli, Ş. (1991). Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat. İstanbul: İletişim Yayınları.

Teziç, E. (2018). Anayasa Hukuku. Beta Yayınları.

Tong, R. (2009). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction* (3rd ed.). Westview Press.

Turan, N. S. (2013). Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar. *DergiPark*.

Turpav (2020). <https://www.turpav.org/milli-politikalar-enstitusu/dis-politika/102-yilinda-azerbaycan-halk-cumhuriyeti.html>

UN General Assembly. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*.

UN Women. (2020). *Annual Report 2020-2021*.

UN Women. (2022). *Women in Politics: 2022 Data Book*. Retrieved from

UN Women. (2022). *Women in Politics: 2022 Data Book*. Retrieved from

UNDP. (2014). *Gender Equality and Women's Empowerment in Public Administration*.

United Nations. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*.

Uygur, E. (2005). *Toplumların Yeniden Yapılanmasında Edebiyat Adamlarının Rolü ve Sovyetler Döneminde Azerbaycan Örneği*. III. Kültür ve Kimlik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-17 Haziran, İstanbul: Kültür Araştırmaları Derneği-Koç Üniversitesi.

Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. Blackwell Publishing.

Wolfe, A. (1989). *Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation*. University of California Press.

Wollstonecraft, M. (1792). *A Vindication of the Rights of Woman*. Penguin Classics.

Woolf, V. (1929). *A Room of One's Own*. Harcourt Brace Jovanovich.

Yakışan, R. (2024). Azerbaycan Ceditizminde kadın hakları. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 102-116.

Young, I. M. (2001). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.

Zipes, J. (1997). *Happily Ever After: Fairy Tales, Children, and the Culture Industry*. Routledge.

